

กฎหมาย 2540) ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีสาเหตุมาจากการใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการคัดเลือกข่าวสารที่เกี่ยวกับงานซึ่งถูกจัดลำดับความสำคัญในตอนแรก

6) การให้ความสนใจเป็นพิเศษกับหนังสือพิมพ์บางฉบับ

เป็นการเปิดรับหนังสือพิมพ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานที่ผู้ให้สัมภาษณ์เฝ้าติดตาม เช่น การเปลี่ยนผู้บริหารของหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะให้ความสนใจเป็นพิเศษกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นจะเปลี่ยนไปในทิศทางใด อาจจะในฐานะแผนประจำ หรือผู้เฝ้ามองสื่อมวลชนในฐานะผู้บริโภคข่าวสาร (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539) ซึ่งหนังสือพิมพ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหรือเปลี่ยนแปลงผู้บริหารนั้นส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์คุณภาพที่มีระยะเวลาการดำเนินงานไม่นานนัก อย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงของ สยามโพสต์ แนวหน้า ฯลฯ

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตของประเภทหนังสือพิมพ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับว่า เนื่องจากหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ (ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มของหนังสือพิมพ์คุณภาพด้วย) ได้มีการพัฒนาเนื้อหาไม่ให้จำกัดอยู่แค่เพียงข่าวสารทางด้านธุรกิจเพียงอย่างเดียว จะเห็นได้จากการเพิ่มเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับสังคม การเมือง ทั้งในแง่ของเนื้อหาข่าว บทความ หรือสื่อกิตต่าง ๆ ซึ่งสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาเหล่านี้ได้สร้างจุดสนใจในการเปิดรับของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยบางครั้งอาจให้ความสนใจในข่าวสารเชิงเนื้อหาสาระมากกว่าข่าวข้อมูลตัวเลข

กลุ่มที่ 4 : อ่านหนังสือพิมพ์ทุกประเภทตามที่กล่าวมาทั้งหมด

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกประเภทจะมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งก็คือ การมีบทบาทในฐานะอาจารย์และในฐานะสื่อมวลชน โดยเป็นผู้ที่จำเป็นต้องใช้ข่าวสารอย่างมากในการนำเสนอผลงานออกสู่สาธารณะ รวมทั้งงานอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินบทบาทของการเป็นผู้รู้รอบด้านเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์จำเป็นต้องเปิดรับข้อมูลจากทุกประเภทของหนังสือพิมพ์ (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540 และ พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

อย่างไรก็ตาม การเลือกเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ก็ยังคงยึดการใช้ประโยชน์ของข่าวสารในด้านงานอาชีพและความสนใจส่วนตัวเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็จะตัดส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ออกไป เช่น ข่าวสังคม ภูมิภาค บ้านทุ่ง ฯลฯ (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับได้แสดงให้เห็นแบบแผนการเปิดรับที่น่าสนใจซึ่งแตกต่างไปจากการเปิดรับหนังสือพิมพ์ของกลุ่มอื่น ๆ ที่อาจจะเปิดรับหนังสือพิมพ์ประชานิยมเอาไว้ในส่วนหนึ่งของการเปิดรับข่าวสาร แต่ทั้ง 4 กลุ่มนี้จะมีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นหลัก ในขณะที่หนังสือพิมพ์ประชานิยมอาจไม่ได้รับความสนใจจากบางกลุ่ม

หากจะมองในภาพความเป็นจริงของบุคคลทั่วไปในการอ่าน หนังสือพิมพ์ประชานิยมน่าจะเป็นตัวเลือกแรกในการที่ผู้บริโภคข่าวสารจะเลือกเปิดรับ แต่ผลจากกรณีดังกล่าวทำให้เกิดความสอดคล้องกับความหมายของชนชั้นกลางตามการวิจัยนี้ว่า กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้เป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีความเอาใจใส่จริงจังในการเลือกประเภทของหนังสือพิมพ์ในการเปิดรับ (Serious Reader) หรือการเป็นผู้ตรวจสอบข่าวสารที่อาจมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเองหรือต่อสังคม แต่ถ้าหากจะมองในเป้าหมายหลักของการเลือกเปิดรับหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทของผู้ให้สัมภาษณ์จะพบว่า เหตุผลสำคัญของการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประเภทไม่ว่ารูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการในการใช้ประโยชน์จากข่าวสารตามความจำเป็นต่อวิชาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก

การใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทของชนชั้นกลางยังให้ภาพสะท้อนของเนื้อหาข่าวสารในหนังสือพิมพ์ทั้งหลายนั้นว่ามีความสัมพันธ์กับอาชีพของชนชั้นกลางด้วย เช่น การเปิดรับหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ ซึ่งจัดเป็นหนึ่งในหนังสือพิมพ์คุณภาพ เนื้อหาภายในจะประกอบไปด้วยข่าวสารการเมือง ข้อมูลธุรกิจ บทวิเคราะห์เศรษฐกิจ และการเมือง ฯลฯ แตกต่างไปจากการใช้ประโยชน์จากข่าวสารของชนชั้นล่างในหนังสือพิมพ์ประชานิยม ที่เปิดรับเพื่อต้องการความรู้ ข่าวสาร และความบันเทิง ในขณะที่เนื้อหาเกี่ยวกับการทำมาหากินของชนชั้นล่างมีสัดส่วนที่น้อยกว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงอำนาจในการครอบครองข่าวสารของชนชั้นกลางที่มีต่อสื่อหนังสือพิมพ์ อำนาจในการครอบครองข่าวสารนี้สามารถพิจารณาได้ตั้งแต่ อำนาจในการซื้อ อำนาจในการอ่าน รวมไปถึง อำนาจในการกำหนดความสนใจบางอย่างให้กับหนังสือพิมพ์ เช่น คอลัมน์

สำหรับสัดส่วนของข่าวสารในหนังสือพิมพ์ประชานิยม พบว่า เนื้อที่ในการรายงานข่าวเฉพาะหน้า 1 นั้น ข่าวอาชญากรรมจะมีเนื้อที่มากที่สุด รองลงมาเป็นข่าวการเมือง และเศรษฐกิจ (สำรวจจากไทยรัฐ ตั้งแต่ฉบับวันที่ 1 - 7 มกราคม 2540 พบว่า ข่าวอาชญากรรมบนหน้า 1 มีจำนวนทั้งสิ้น 36 ข่าว รองลงมาเป็นข่าวการเมือง 8 ข่าว และข่าวเศรษฐกิจ 2 ข่าว) สำหรับเนื้อหาภายในเล่มจะประกอบไปด้วยคอลัมน์ต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง การศึกษา แต่มีสัดส่วนของพื้นที่คอลัมน์เศรษฐกิจจำนวน 2 หน้า (หน้า 8-9) ในขณะที่เนื้อหาข่าวเกี่ยวกับชนชั้นล่างจะยังคงปะปนไปในลักษณะคอลัมน์ต่าง ๆ ซึ่งมีพื้นที่ไม่แน่นอนในแต่ละวัน

เทคโนโลยีที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการข่าวสารของคนบางกลุ่มหรือบางชนชั้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางสามารถยึดครองพื้นที่ทางวัฒนธรรมเอาไว้ได้ส่วนหนึ่ง

ความรู้สึกของการมีอำนาจในการครอบครองข่าวสารด้วยอำนาจการต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอำนาจการซื้อว่า รูปแบบของการซื้อข่าวสารจะให้ภาพของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นกลางกับสื่อมวลชนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกรณี ชนชั้นกลางกับหนังสือพิมพ์ เพราะเป็นการซื้อขายข่าวสารโดยตรง (จ่ายเป็นเงินเพื่อซื้อ) ในขณะที่สื่อโทรทัศน์หรือสื่อวิทยุได้ให้ภาพของอำนาจในการซื้อทางอ้อม (ผ่านโฆษณา) ทำให้ผู้ซื้อเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของข่าวสาร ทำให้มีปรากฏการณ์ส่งข้อเสนอมือหรือจดหมายต่าง ๆ ไปยังสื่อหนังสือพิมพ์ที่แสดงให้เห็นความผูกพันในส่วนนี้ นอกจากนี้ ด้วยธรรมชาติของสื่อหนังสือพิมพ์แบบ cold media จะช่วยให้หนังสือพิมพ์เพิ่มความจำเป็นในการนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่า เพราะสามารถให้รายละเอียดแบบเจาะลึก และผู้ใช้สามารถตัดเก็บข้อมูลเอาไว้อ้างอิงได้สะดวกและยาวนานกว่าสื่อโทรทัศน์หรือวิทยุซึ่งเป็น hot media

(ข) ปริมาณและคุณภาพของการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์

สำหรับปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์นั้น ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์กับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่อ่านในแง่ของปริมาณหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ที่ออกวางตลาด และจากความสัมพันธ์ของข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เลือกอ่านจากหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ จะพบว่า ปริมาณการอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูงทุกกลุ่ม คือตั้งแต่ 2 ฉบับ (กลุ่มที่ 1, ลีลา ชัยมณี) จนถึง 6 ฉบับ ต่อวัน (กลุ่มที่ 3, รัตนวรรณ เภาวนิช) โดยมีรายละเอียดตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนผู้เปิดรับหนังสือพิมพ์ตามปริมาณการอ่านต่อวัน

(14 คน)

ปริมาณการอ่าน	จำนวนคน
น้อยที่สุด (2 ฉบับ)	1
ปานกลาง (3-4 ฉบับ)	12
มากที่สุด (5 ฉบับขึ้นไป)	1

จากตารางนี้แสดงให้เห็นว่า ในมิติเชิงปริมาณของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์นี้ ส่วนใหญ่จะมีปริมาณการอ่านอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อนำตัวเลขนี้ไปเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่น ๆ แล้วจะพบว่า ปริมาณการอ่านของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้อยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง อันเป็นการบ่งบอกถึงคุณลักษณะของการเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพในการเปิดรับข่าวสารและการเลือกรับข่าวสาร

สำหรับมิติเชิงคุณภาพในการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์พบว่าโดยปกติของผู้เปิดรับข่าวสารนั้น พบว่าภาพรวมของปริมาณการเปิดรับเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะอ่านข่าวประจำวัน โดยเฉพาะข่าวการเมืองและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีการอ่านบทความของนักเขียนหรือนักวิชาการที่ลงตีพิมพ์ และเพิ่มเติมในส่วนของการเลือกอ่านเนื้อหาที่สอดคล้องกับรสนิยมหรือความชอบของตนเอง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลในมิติเชิงคุณภาพนั้นจะยังสามารถอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเลือกอ่านและการจัดลำดับการอ่านที่หลากหลายของชนชั้นกลาง โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะมีวิธีการเลือกเปิดรับข่าวสารตามขอบเขตดังต่อไปนี้

1) เลือกอ่านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการงาน

ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลจัดลำดับการเปิดรับข่าวสารไว้เป็นอันดับต้น ๆ จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความเกี่ยวข้องกับข่าวสารในการเปิดรับอยู่ 2 ประการ คือ

(ก) เพื่อนำเอาข้อมูลนั้นมาใช้กับงานโดยตรง เนื่องจากข้อมูลที่เปิดรับมีส่วนสำคัญในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับวิชาชีพ ได้แก่

- การติดตามข้อมูลจากตลาดหลักทรัพย์ (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)
- การตรวจสอบข่าวในฐานะผู้รับผิดชอบด้านงานประชาสัมพันธ์ขององค์กร (กณฐ์ลดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)
- การตามหาประเด็นข่าวที่น่าสนใจจากหนังสือพิมพ์เพื่อนำมาประกอบเป็นข้อมูลในการทำรายการข่าวโทรทัศน์ (ชาคริต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)
- การคัดเลือกข่าวสารเพื่อนำไปใช้เป็นการสอน (รัตนวรรณ แก้วนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)
- การเลือกอ่านข่าวสารที่มีประโยชน์ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางธุรกิจที่ตนรับผิดชอบให้กับบริษัท (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

(ข) เพื่อติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวในแวดวงที่ตนเกี่ยวข้อง เป็นรูปแบบการอ่านที่มีความต่อเนื่องของข้อมูลเพื่อประเมินสถานการณ์ และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้กับงานได้ในภายหลัง

- การติดตามสถานการณ์สิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ในการประเมินบทบาทและวางแผนกิจกรรมเกี่ยวกับงานสิ่งแวดล้อม (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

- การติดตามสถานการณ์ทางการเมือง เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการเขียนหนังสือและบทความทางการเมือง (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

- การติดตามความเปลี่ยนแปลงของสภาวะเศรษฐกิจ และการเคลื่อนไหวของการเมือง เพื่อที่จะได้จัดกิจกรรมรวมไปถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งในฐานะสื่อมวลชน และนักธุรกิจ (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

2) เลือกอ่านจากประเภทของหนังสือพิมพ์

ดังที่กล่าวไว้แล้วในหัวข้อประเภทของหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับ ในการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์โดยทั่ว ๆ ไปของผู้ให้สัมภาษณ์พบว่า มีการเปิดรับข่าวสารจากทุก ๆ ประเภทของหนังสือพิมพ์ แต่เมื่อพิจารณาจากประเภทของการเปิดรับจะพบว่า ในการจัดแบ่งประเภทหนังสือพิมพ์กับการเลือกเปิดรับนั้นจะมีลักษณะการอ่านที่ไม่แตกต่างกัน คือผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงเลือกอ่านหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพเป็นหลัก และสำหรับในกรณีที่มีการเปิดรับหนังสือพิมพ์ที่มากกว่า 1 ประเภท ผู้วิจัยพบว่า ถึงแม้ประเภทการเปิดรับจะหลากหลายแต่ผู้ให้สัมภาษณ์นิยมที่จะเลือกอ่านจากหนังสือพิมพ์ที่บุคคลนั้นได้ชื่ออ่านเองก่อน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพเช่นเดียวกัน

ในขณะที่หนังสือพิมพ์คุณภาพบางฉบับมีความโดดเด่นในการนำเสนอเนื้อหาสาระที่ตรงกับความต้องการของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ประเมินแล้วว่า มีความแตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นในประเภทเดียวกัน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ หรือเป็นความแปลกใหม่ที่แตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539 และ ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2539)

"ข่าวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจริง ๆ แล้วก็อยู่ในทุกเล่ม แต่การเลือกจะอ่านหรือใช้เล่มไหนก็ขึ้นอยู่กับมุมมองและการเจาะลึกในรายละเอียดของข้อมูล หนังสือพิมพ์ผู้จัดการเป็นเล่มหนึ่งที่มีการติดตามเกี่ยวกับข่าวด้านนี้ตลอดและให้ข้อมูลเชิงลึกกว่าเล่มอื่น ซึ่งมันได้ประโยชน์

ค่อนข้างมากต่อการนำมาใช้ให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ" (คยามล ไกยวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ในส่วนของการประเมินหนังสือพิมพ์ในการเลือกเปิดรับ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่สามารถชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ติดตามหนังสือประเภทต่าง ๆ มาโดยตลอด และเมื่อถึงช่วงเวลาหนึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะสามารถตัดสินใจเลือกเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ที่ตนเห็นว่าตรงกับความต้องการของตนมากที่สุด ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมในการอ่านหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วย

"ถึงจะอ่านหนังสือพิมพ์ค่อนข้างเยอะ เราก็ดูรูปแบบการเขียนข่าวของเขาว่าเขาเน้นอะไร เขียนออกมาเป็นอย่างไร อย่างฉบับภาษาอังกฤษที่ครูเลือกอ่านเป็นเพราะว่าส่วนหนึ่งการเขียนข่าวของเขามีการแบ่งแยกเรื่องออกจากกัน ทำให้ครูอ่านข่าวได้ง่ายกว่าหนังสือพิมพ์ภาษาไทยบางฉบับที่เขียนเป็นนิยายเกินไป" (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

อย่างไรก็ตามในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความสนใจกับหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นอันดับแรก แต่ส่วนหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประชานิยมเช่นเดียวกัน โดยเป็นการเปิดรับข่าวสารเพื่อต้องการอ่านข่าวทั่วไป ซึ่งมีเนื้อหาบางส่วนที่แตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์คุณภาพ (วรรณน เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539, ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539 และ ชาศริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

3) เลือกอ่านเนื้อหาที่บุคคลให้ความสนใจ

ความสนใจที่มีต่อเนื้อหาเป็นอีกแบบแผนหนึ่งที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมการเลือกรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากสถานการณ์ข่าวในแต่ละวันจะมีประเด็นสำคัญที่ทุกหนังสือพิมพ์นำเสนอขึ้นมาพร้อมกัน ความสนใจในประเด็นหรือเนื้อหาเหล่านี้จึงเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้อ่านเลือกอ่านหนังสือพิมพ์จากเนื้อหาเป็นหลัก โดยไม่ได้ยึดเอาประเภทของหนังสือพิมพ์มากำหนดรูปแบบการอ่าน

ความน่าสนใจของประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับนั้น ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าสามารถแบ่งเนื้อหาของความสนใจออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.1) เนื้อหาที่ไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อผู้อ่าน

เป็นการติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีเหตุผลในการเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการทันต่อเหตุการณ์ ในขณะที่บางเหตุการณ์ซึ่งไม่ได้มีผลกระทบใด ๆ ต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่เนื้อหาข่าวจะให้ความรู้สึกแบบมี “อารมณ์ร่วม” ไปกับเนื้อหาของข่าวนั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการเลือกอ่านเนื้อหาเหล่านี้จะสามารถสะท้อนอุดมการณ์บางอย่างของชนชั้นกลางได้

“มันก็แล้วแต่สถานการณ์ มันมีหลายเรื่องที่ปรากฏในแต่ละช่วงนะ คือมันเป็นเรื่องฮอตในตอนนั้น อย่างช่วงพฤษภาคม 2535 เราก็จะติดตามสถานการณ์ตลอดเวลา หรืออย่างกรณีเชือน พี่ก็อยากรู้เกี่ยวกับผลกระทบ หรือการตัดสินใจของพระปทุมเจดีย์ การสร้างถนนเลียบบคลองเจ้าพระยาที่เมืองนนท์อย่างนี้ เราก็จะหาอ่านเรื่องพวกนี้ เพราะเราสนใจประเด็นและอยากติดตาม บางทีก็เข้าร่วมลงชื่อประท้วงกับเขาด้วยถ้าเราเห็นว่าตรงนั้นมันมีเหตุผล” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

“ช่วงนี้ผมติดตามข่าวเกี่ยวกับเรื่องการข่มขืนในแง่ของวิธีการนำเสนอในหนังสือพิมพ์ คือเขาลงข่าวที่ค่อนข้างจะสองแง่สองง่าม อ่านหลายเล่มแล้วจะรู้ว่ามันออกมาในแนวเดียวกัน คือโดยส่วนตัวผมคิดว่าความรุนแรงเหล่านี้มีอยู่ในสังคมอยู่แล้วแต่เวลาหนังสือพิมพ์รายงานมันยิ่งทำให้รุนแรงขึ้น แล้วบางทีตัวเองก็เสนอภาพหรืออะไรที่มันยิ่งส่งเสริมหรือเร่งเร้าเพิ่มขึ้นอีก” (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตระหนักถึงคุณค่าบางประการจากเนื้อหาของข่าวร่วมกับบุคคลหรือกลุ่มที่กำลังเป็นประเด็นข่าวอยู่ และในบางครั้งก็ได้แสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมกับปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกกับสถานการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์

3.2) เนื้อหาที่มีผลกระทบกับผู้อ่านโดยตรง

ความรู้สึกว่าประเด็นที่เป็นข่าวจะมีผลกระทบต่อตนเองในทางใดทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป จนไปถึงปัญหาระดับชาติ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทำให้ผู้อ่านมีความต้องการทราบข้อมูล เพื่อติดตามความคืบหน้า หรือคาดการณ์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของตน นอกจากนี้ยังคอยเฝ้าสังเกตการณ์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบร่วมกัน ซึ่งผลที่ได้จะนำไปสู่พฤติกรรมการแสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจนมากขึ้น

"เรื่องจรรยาบรรณเป็นเรื่องที่ผมต้องติดตาม เพราะผมหลีกเลี่ยงที่จะไม่เผชิญกับปัญหาตรงนี้ได้ ขุดที่ไหน ลงใต้ดินตรงไหน ทางด่วนใหม่ หรือจะเป็นเรื่องของการปฏิรูปการศึกษา อันนี้มันกระทบเพราะผมทำงานเป็นอาจารย์ นโยบายหลาย ๆ อย่างอาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในงานอาชีพ" (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

"อย่างข่าวทุบสะพานลอยหลักสี่นี่ อันนี้มีผลกระทบแน่ทั้งกรุงเทพเลย เพราะมันเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาจราจร ที่นั่นมีกระแสออกมาคัดค้านกันมาก ถึงขั้นไปออกไปแสดงความคิดเห็น ประท้วง แต่เราก็ไม่ได้ออกไปเป็นพวกแถวหน้าจะเป็นพวกลุ่นให้คนเขาไปแสดงออกมากกว่า" (สยามล ไกยวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

"เรื่องปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคนทุกระดับนะครับ ไม่ว่าจะเป็นการลดค่าเงินบาท ดอกเบี้ยขึ้น สถาบันการเงินล้ม มันกระทบกับเราแบบทันที โดยเฉพาะคนชั้นกลางอย่างเรา ๆ หรือแม้แต่คนจน" (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

"การเมืองมันเกี่ยวข้องกับประชาชนอยู่แล้ว เพราะว่าเขาเข้ามาบริหารบ้านเมืองแทนเรา อย่างที่ผมสนใจเรื่องวิทยานิพนธ์นายกฯ บรรหาร ก็เพราะว่าผมต้องการข้อมูลเพื่อตรวจสอบเกี่ยวกับผู้นำของผมว่าเขาได้กระทำการใด ๆ ที่ไม่ถูกต้องหรือเปล่า มันกระทบกับเราในแง่ที่เราจะให้ความไว้วางใจในตัวผู้นำเพื่อมาทำงานมากน้อยแค่ไหน ที่นี้พอข้อมูลมากขึ้น และมีแนวร่วมมากขึ้น มันก็เลยต้องแสดงความคิดเห็นออกไป อย่างที่เขาให้ทำประชามติจะครับ" (ปฐม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ความสนใจในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเพราะมีผลกระทบต่อตนเองนี้ยังสามารถอธิบายภาพของความคิดและอุดมการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ได้เช่นเดียวกัน อีกทั้งยังส่งผลต่อพฤติกรรมในการแสดงออกเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางอุดมการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยวิธีต่าง ๆ กันด้วย เช่น การแสดงความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ต่อสาธารณะ

4) เลือกอ่านจากคอลัมน์ที่สนใจ

สิ่งดึงดูดใจให้ผู้อ่านติดตามหรือเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ก็คือ คอลัมน์ หรือบทความที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนหรือนักวิชาการ นอกจากนั้นก็เป็นคอลัมน์ที่จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในเชิงสาระความรู้ หรือในเชิงการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ซึ่งการเลือกเปิดรับที่มีลักษณะเฉพาะนี้จะ

สะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมการอ่านของแต่ละบุคคลที่มีต่อคอลลัมน์นั้น ๆ ด้วย เช่น รสนิยมในการเลือกอ่านผู้เขียน ความชื่นชอบวิธีการเขียน รวมไปถึงเนื้อหาภายในคอลัมน์

“นอกจากอ่านข่าวแล้วก็ทวิเคราะห์ข่าวแล้ว ก็มีบ้างที่อ่านข่าวพวกเนื้อหาบันเทิง ดารา คอลลัมน์ตอบปัญหาอย่างหมอนพพร” (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์, 2540)

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ความสำคัญกับคอลัมน์หรือบทความ ส่วนใหญ่แล้วเป็นการติดตามแนวความคิดของผู้เขียนโดยเฉพาะบุคคลที่เป็นที่รู้จักหรือมีชื่อเสียง และที่ตนให้ความเชื่อถือหรือศรัทธา จากการอ่านเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ที่นอกเหนือไปจากเนื้อหาข่าวแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังอ่านโดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการหาแนวร่วมทางความคิดหรือผู้นำทางความคิดด้วย

“ในส่วนของหนังสือพิมพ์ที่เราอ่านมันจะแบ่งประเภทไป อย่างถ้าเป็นประเด็น บทวิเคราะห์ เราจะอ่านจากมติชน สยามรัฐ สยามโพสต์ คือมันเป็นข่าวเชิงวิเคราะห์ที่เราชอบอ่าน แต่ถ้าให้อ่านไทยรัฐ ก็อ่านแบบผ่าน ๆ หรือเลือกเปิดดูเฉพาะเรื่องบันเทิงเท่านั้น...แล้วที่ติดตามบทความก็เป็นเพราะคนเหล่านี้เขาเขียนแล้วเรารู้สึกชอบในความคิดเขานะ บางทีมันก็ตรงกับความคิดเราด้วย” (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

“ชอบอ่านบทความของคอลัมนิสต์ หรือนักวิชาการที่แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ หรือแม้แต่เรื่องสิ่งแวดล้อมที่เราตามอยู่ ทำให้เราเห็นมุมมองที่กว้างออกไป และมีแง่คิดในการมองสังคมนอกเหนือไปจากการรับข้อมูลอย่างเดียว เพราะงานของเรามันต้องตามสถานการณ์และความคิดคน ดังนั้นการติดตามบทความของนักเขียนหรือนักวิชาการมันจะให้แง่คิดการมองปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี อาจจะเป็นมุมมองใหม่ ๆ โดยเฉพาะในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่เจาะลึกไปถึงขั้นที่ว่ามีคนกลุ่มใดที่มีบทบาทในสังคม” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

นักเขียนบทความหรือคอลัมน์ทั้งที่เป็นผู้ที่อยู่ในวิชาชีพสื่อมวลชน หรือที่เป็นนักวิชาการ จึงค่อนข้างมีบทบาททางความคิดต่อผู้อ่านที่เป็นชนชั้นกลาง แต่ส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์จะให้ความสำคัญกับผู้เขียนบทความเหล่านี้ในเชิงประโยชน์ที่จะได้จากการอ่านบทความเหล่านั้น รวมไปถึงความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากบทความนั้นอย่างแท้จริงเช่น การอ่านคอลัมน์สุขภาพ (กัญญ์ลิดา เนียมแสง,

สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540) หรือการอ่านความคิดเห็นของผู้อ่านคนอื่นในคอลัมน์จดหมายจากผู้อ่าน(โกสิต ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2539)

5) อ่านข่าวทั่ว ๆ ไป

นอกเหนือไปจากสถานการณ์ที่สำคัญหรือเรื่องที่มีผลกระทบต่อบุคคลแล้ว การอ่านข่าวประจำวันทั่วไปอาจถือเป็นเรื่องปกติสำหรับผู้ที่ให้สัมภาษณ์ ลักษณะการอ่านข่าวแบบไม่เฉพาะเจาะจงนี้ผู้อ่านจะให้ความสนใจมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับความน่าสนใจของข่าวและเวลาที่ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการเปิดรับ ทั้งนี้ก็เพราะข่าวในแต่ละวันจะมีทั้งข่าวต่อเนื่องและข่าวใหม่ อีกทั้งความสนใจต่อข่าวสารของแต่ละบุคคลมีไม่เท่ากัน ทำให้ความสนใจในข่าวสารลดลงไปด้วย เช่นที่เรามักจะได้ยินคำพูดว่า “วันนี้ไม่เห็นมีข่าวไหนน่าสนใจ” หรือ “วันนี้ไม่อะไรใหม่” เป็นต้น ในขณะที่การมีเวลาจำกัด อาจทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถอ่านข่าวได้เฉพาะข่าวหน้าหนึ่งเท่านั้น

“พี่ก็รับหมดทุกสื่ออะ แต่มันคงเป็นไปไม่ได้ที่เราจะมาพิจารณากันเป็นเรื่อง ๆ แบบเจาะลึก มันก็มีผ่าน ๆ ไปบ้าง อย่างอ่านหนังสือพิมพ์ พี่ก็จะดูไปเรื่อย ๆ แบบคร่าว ๆ พี่อาจจะอ่านในแต่ละวันมากน้อยไม่เท่ากัน เหมือนกับเราสกรีนก่อนว่าวันนี้มีข่าวอะไรบ้าง ถ้าในช่วงที่ไม่มีสถานการณ์เด่นอะไร เราก็จะอ่านแบบเรื่อย ๆ เพราะบางทีเราก็ไม่มีเวลามาอ่านทั้งหมด” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

“อย่างที่บ้านครูจะรับหนังสือพิมพ์เยอะ โดยทั่วไปเราก็อ่านหมด เพราะข่าวมันก็คล้ายๆ กันอยู่บ้าง นอกจากนั้นก็จะอ่านข่าวทั่ว ๆ ไป แต่หนังสือพิมพ์แต่ละเล่มก็มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง บางทีเขาก็มีเรื่องราวที่เขาถนัดที่จะรายงาน อย่างข่าวชาวบ้าน อันนี้ก็คงต้องดูเอาว่าน่าสนใจหรือเปล่า”. (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

สิ่งที่น่าสนใจของวิธีการอ่านข่าวทั่วไปก็คือ แม้จะดูเหมือนว่าข่าวทั่วไปไม่ค่อยถูกให้ความสนใจในรายละเอียดมากนัก แต่ข่าวทั่วไปจะผ่านสายตาของผู้อ่านเป็นข่าวแรก เนื่องจากความหมายของข่าวทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งนั้นก็คือข่าวที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ ไม่ว่าข่าวนั้นผู้อ่านจะให้ความสนใจหรือไม่ก็ตาม ข่าวทั่วไปก็ยังคงเป็นข่าวที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้ประโยชน์ในแง่ของการคัดเลือกข่าวที่จะอ่านในแต่ละวันด้วย

6) อ่านข่าวสารเพื่อต้องการความทันสมัย

สำหรับสังคมปัจจุบันที่เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากและค่อนข้างรวดเร็ว ในกรณีนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสนใจเปิดรับข่าวสารด้วยเหตุผลที่ต้องการทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับความสนใจของคนในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของชนชั้นกลางที่ต้องการความทันสมัยในเชิงข่าวสาร และความทันสมัยในการรู้เท่าทันกับความสนใจของคนในสังคม เพื่อที่จะนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์หรือเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตประจำวัน

“อ่านข่าวเพราะต้องเก็บข่าวมาใช้กับงาน ข่าวอื่น ๆ ไม่ค่อยได้อ่านรายละเอียดเท่าไร แค่รู้ว่าช่วงนี้มีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นบ้าง ข่าวที่สนใจเป็นพิเศษก็ไม่ค่อยมีค่ะ ส่วนใหญ่ก็อ่านไปพอให้รู้ ๆ เพื่อไม่ให้ตกข่าวเท่านั้นเอง เมื่อเอาไวเวลาใครพูดเรื่องอะไรจะได้เข้าใจ โดยเฉพาะข่าวที่มีความต่อเนื่อง” (กัญฐ์ธิดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

ความทันสมัยเชิงข่าวสารจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนชั้นกลาง เพราะการมีส่วนร่วมในการรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นใด ๆ ก็ตาม การต้องตกอยู่ในสภาวะผู้ขาดแคลนข่าวสารย่อมส่งผลในเชิงลบต่อความเป็น “คนทันสมัย” ของบุคคลนั้นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม การเปิดรับข่าวสารแบบนี้อาจเป็นกลวิธีในการเปิดรับข่าวสารทางหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากผู้อ่านอาจไม่เน้นความสำคัญที่รายละเอียดของข่าวมากนัก เพียงแค่ทราบวาประเด็นใดกำลังถูกให้ความสำคัญเท่านั้น แต่ผู้อ่านก็สามารถนำประเด็นนั้นมาใช้เป็นบทสนทนาเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการย่อยข่าวสร้างโดยการสร้างโอกาสการสนทนาหรือแสดงความคิดเห็นภายในกลุ่ม

จากแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ทั้ง 6 แบบ ส่วนหนึ่งได้แสดงให้เห็นว่าแบบแผนการอ่านบางอย่างอาจจะมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการเป็นเจ้าของด้วย เช่น การเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ เพื่อต้องการอ่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำเป็นหลัก หรือชอบอ่านบทความของนักวิชาการก็จะเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ ในกรณีที่ผู้อ่านไม่ได้เลือกซื้อหนังสือพิมพ์บางฉบับ แต่เมื่อได้อ่านแล้วแบบแผนการอ่านก็ยังเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยขึ้นอยู่กับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับ เช่น การอ่านบทความในหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ หรือการอ่านข่าวบันเทิงในหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม

อย่างไรก็ตาม การแจกแจงแบบแผนการอ่านทั้ง 6 แบบนี้ไม่ได้แสดงว่าบุคคลจะมีแบบแผนการอ่านเพียงรูปแบบเดียว ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีแบบแผนการอ่านที่หลากหลายในลักษณะเช่นใดนั้น ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญของแบบแผนการอ่านในการเลือกเปิดรับข่าวสารก่อนหรือหลัง เช่น อ่าน

ข่าวเกี่ยวกับงานอาชีพก่อนแล้วจึงเลือกไปอ่านข่าวการเมือง เป็นต้น และจากวิธีการเลือกอ่านของผู้ให้สัมภาษณ์สามารถจะอธิบายถึงอำนาจในการสื่อสารของชนชั้นกลาง ที่ถึงแม้จะดำรงสถานะอยู่ในมุมมองของผู้รับสาร ซึ่งเป็นบทบาทแบบ passive อย่างมาก แต่ชนชั้นกลางสามารถที่จะทำให้บทบาทนั้นมีความเคลื่อนไหวโดยไม่ตกเป็นเป้าของการเป็นฝ่ายตั้งรับอยู่เพียงอย่างเดียว นั่นคือการแสดงออกโดยการใช้อิทธิพลในการเลือกข่าวสารในการบริโภคด้วยเหตุผลต่างๆ และผลจากการเลือกข่าวสารเพื่อบริโภคของชนชั้นกลางก็ยังสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงบางอย่างให้เกิดขึ้นกับหนังสือพิมพ์ได้อีกด้วย ในฐานะผู้รับสารที่มีอำนาจของกลไกตลาดอยู่ในมือ (หนังสือพิมพ์เสนอข่าวสารที่ตอบสนองความต้องการของผู้อ่านที่เป็นผู้ซื้อหนังสือพิมพ์)

(ค) แบบแผนของการเป็นเจ้าของข่าวสาร

หากจะเปรียบเทียบสัดส่วนปริมาณการเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์กับสัดส่วนการเป็นเจ้าของข่าวสารโดยวิธีซื้อหนังสือพิมพ์ จะพบว่าสัดส่วนทั้งสองนั้นไม่เท่ากันเพราะส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์จะเลือกซื้อหนังสือพิมพ์เฉพาะเล่มที่ตนให้ความสนใจอย่างจริงจังเท่านั้น

จากจำนวนการซื้อของผู้ให้สัมภาษณ์ยังพบอีกว่า ในกลุ่มที่มีจำนวนการซื้อต่ำจะนิยมเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพมากกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม (หรือเป็นการซื้อหนังสือพิมพ์ที่ตรงกับความต้องการในการใช้ประโยชน์) ในขณะที่ผู้ที่มีจำนวนการซื้อหนังสือพิมพ์สูง จะเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภท ดังนั้นพฤติกรรมการเป็นเจ้าของข่าวสารในฐานะผู้ซื้อเป็นพฤติกรรมร่วมบางอย่างของผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งความต้องการเป็นเจ้าของ (ที่อาจมีปริมาณแตกต่างกัน) กับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่ซื้อ (ประเภทคุณภาพเป็นหลัก) ซึ่งสรุปได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงแบบแผนการเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่ม	อ่าน มาก / น้อย	การเป็นเจ้าของ (ซื้อ) มาก / น้อย
1. ประเภทธุรกิจ	2	1 / 2
2. คุณภาพ + ธุรกิจ	4 / 2	2 / 1
3. คุณภาพ + ปริมาณ	6 / 2	6 / 1
4. ทุกประเภท	-	-

หมายเหตุ : กลุ่มที่ 4 จะมีจำนวนการอ่าน - ซื้อที่ไม่แน่นอน ผู้วิจัยจึงไม่สามารถระบุตัวเลขลงไปได้

การเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์สามารถอธิบายลักษณะการซื้อได้ว่า เป็นการเลือกซื้อจากประโยชน์ใช้สอย ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันกับการเลือกข่าวสารที่เปิดรับ โดยที่หนังสือพิมพ์คุณภาพจะเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกทางด้านความคิด และข้อมูลข่าวสารที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องซื้อหา และจากความเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกนี้เองที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกพึงพอใจและเริ่มเกิดความเคยชินที่จะต้องเปิดรับและเลือกซื้อหนังสือพิมพ์คุณภาพในแต่ละวัน อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดแบบแผนการซื้อหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ยังขึ้นอยู่กับเหตุผลดังนี้

1) เหตุผลและความจำเป็นของข่าวสารต่อวิชาชีพ : ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นข้อมูลสำคัญต่อการประกอบอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมไปถึงการมีคอลัมน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หากพบว่ามีข้อมูลที่ใดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ตรงกับวิชาชีพได้ ก็จะทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เลือกซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น เช่น ความต้องการรายงานข้อมูลตัวเลขทางธุรกิจ (ลีอชา ชัมมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540) ใช้เป็นสื่อการสอน (รัตนวรรณ เฝ้าวณิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540) การตรวจสอบข่าวให้กับองค์กรที่รับผิดชอบ (กัณฐ์จิตดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540) หรือ การติดตามความเคลื่อนไหวของข้อมูลที่ตนรับผิดชอบ (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

2) เป็นเครื่องมือในการควบคุมการทำงานของหนังสือพิมพ์ : ผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้เงื่อนไขการซื้อเป็นวิธีการแสดงออกถึงการสนับสนุนหรือต่อต้านหนังสือพิมพ์ตามวิจารณ์ญาณของตน ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีการอ่านหนังสือพิมพ์ที่ค่อนข้างหลากหลาย ทำให้เห็นความแตกต่างในเรื่องคุณภาพของข่าวและวิธีการนำเสนอ ผู้ให้สัมภาษณ์จึงสามารถแยกแยะและเลือกเล่มที่ตนคิดว่ามีคุณภาพในด้านเนื้อหา และจะมีพฤติกรรมต่อต้านในกรณีที่หนังสือพิมพ์ฉบับใดฉบับหนึ่งมีพฤติกรรมที่ตนและสังคมเห็นว่าขาดจรรยาบรรณ สำหรับการมีพฤติกรรมต่อต้านนั้น จะเป็นไปในรูปแบบของการไม่ซื้อเป็นหลัก

"คือมันเกิดจากอาการเหียนไทยรัฐ ระแวงมติชน อุดมคติพออยู่ในระบบทุนมันจะตายนะ อะไรแบบนี้ แล้วผมค่อนข้างแปลกใจถึงสนใจอย่างกรณีผู้จัดการ กับ สยามโพสต์ เพราะว่ามันขายได้และคนก็สนใจมาก ยิ่งผู้จัดการก็ค่อนข้างแหวกการออกมาคือเป็นหนังสือพิมพ์ธุรกิจที่ดึงเอานักวิชาการเข้ามาร่วมงาน เปิดหน้าการเมืองเพิ่ม มันมีวิวัฒนาการที่น่าติดตาม" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

แต่อย่างไรก็ตามการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ไม่ได้หมายความว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะเลิกอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นไปด้วย ในกรณีที่ผู้อ่านไม่ได้ซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นอยู่ก่อนหน้านี้ วิธีการต่อต้านอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การพยายามโน้มน้าวให้บุคคลอื่นเห็นดีเห็นงามไปกับการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ

“ผมอ่านหมดนะ แต่มีที่อ่านจริง ๆ หมายถึงซื้อเองก็มีไม่กี่ฉบับ อย่างสยามโพสต์ กับ มติชน บางเล่มไม่ซื้อเลย ก็หาอ่านเอาตามห้องสมุด คือเรามีสิทธิเลือกที่จะอ่านอะไร แล้วก็สิทธิที่จะเลือกซื้อด้วย บางอย่างเราอ่านแต่ไม่ซื้อ บางเล่มมันเล่าเรื่องเจ๊ยย เสนอข่าวจนบางที่เรียกได้ว่าเป็นนิยาย เสนอข่าวไม่ค่อยเหมาะสม ผมเลยไม่ซื้อเล่มนี้เลย เหมือนกับที่มีกลุ่มออกมาต่อต้านไม่ให้ไปอุดหนุนเล่มนี้ เล่มนั้น แต่ไม่ใช่ผมไม่อ่านนะ คือเราไม่ซื้อ แล้วก็บอกที่บ้านว่าไม่ต้องซื้อเท่านั้นเอง” (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

การใช้เงื่อนไขการซื้อหรือไม่ซื้อหนังสือพิมพ์เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามของผู้อ่านที่จะแสดงอำนาจในฐานะผู้ซื้อต่อหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีลักษณะของการต่อเรียกร้องหาคุณภาพจากหนังสือพิมพ์ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ผู้อ่านมีวิถีเล่นการเมืองระดับสื่อมวลชน ด้วยการตั้งเงื่อนไขการซื้อมาเป็นเครื่องมือกดดันให้สื่อมวลชนปรับเปลี่ยนท่าที หรือแสดงความรับผิดชอบตามที่ผู้อ่านต้องการ

3) ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ : จากการปรับเปลี่ยนราคาของหนังสือพิมพ์ที่เพิ่มขึ้น ทำให้การตัดสินใจเลือกซื้อหนังสือพิมพ์มีจำนวนลดลง โดยจะพิจารณาเลือกซื้อเฉพาะหนังสือฉบับที่ตนเห็นว่ามีประโยชน์และตรงตามความต้องการในด้านข้อมูล

“คือผมเคยอ่านหลายฉบับมาก แต่ผมซื้อเองแค่ 2 ฉบับ เพราะไม่อย่างนั้นค่าใช้จ่ายในการอ่านมันจะสูงเกินไปถ้าต้องอ่านหลายฉบับอย่างนั้นอยู่ เลยต้องลดจำนวนการซื้อลง เมื่อก่อนอ่านมติชน แต่ตอนนี้สนใจผู้จัดการกับสยามโพสต์ครับ” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ปัจจัยนี้ค่อนข้างมีบทบาทสำคัญต่อการซื้อหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ เพราะถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์จะมีความสำคัญในเรื่องของการให้ข้อมูลที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสื่อที่สามารถหาอ่านจากที่อื่นได้ง่ายกว่าสื่ออื่น ดังนั้น การซื้อหรือไม่ซื้อหนังสือพิมพ์จึงไม่ได้ส่งผลกระทบต่อปริมาณข่าวสารที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะได้รับ แต่การซื้อหรือไม่ซื้อหนังสือพิมพ์มีสาเหตุมาจากการเปรียบเทียบในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่าคุณภาพของข่าวสารที่จะได้รับคุ้มค่าหรือไม่กับจำนวนเงินที่ได้เสียไป

1.3 แบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร

ในการอธิบายการเป็น "ผู้รับสาร" ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสื่อสารทางการเมือง การมองภาพรวมการเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 5 หัวข้อนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารในฐานะผู้รับสารเป็นรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองในระดับพื้นฐานที่ชนชั้นกลางจะพึงมี ก่อนที่จะพัฒนารูปแบบการสื่อสารไปสู่รูปแบบอื่น ๆ ซึ่งได้แก่

(1.3.1) การเป็นผู้รับสารอย่างเดียว

(1.3.2) การเป็นผู้รับและผู้ส่งสาร ซึ่งประกอบไปด้วย

- รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
- รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน (Mass Media Communication Channel)
- รูปแบบการสื่อสารผ่านเครือข่าย (Net Work Communication Channel)

โดยที่ผู้วิจัยสามารถอธิบายแผนภาพก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหารายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงแบบแผนการเป็นผู้ส่งสารของผู้ให้สัมภาษณ์

← ผู้รับสาร →		
● ริทยุ	① เป็นผู้รับสารอย่างเดียว	↑ ↓
— ผู้รับสาร	+ ผู้ส่งสาร	
● โทรศัพท์	② ผู้รับสาร + ผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล	
● หนังสือพิมพ์	③ ผู้รับสาร + ผู้ส่งสารในช่องทางสื่อมวลชน	
● อินเทอร์เน็ต	④ ผู้รับสาร + ผู้ส่งสารในการสื่อสารแบบเครือข่าย	

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการเป็นผู้รับสารของชนชั้นกลางจะมีลักษณะอย่างไรนั้น ยังต้องมีการพิจารณาในรายละเอียดของพฤติกรรมสื่อสารและเหตุผลทางการเมืองการสื่อสารอื่น ๆ ด้วย

(1.3.1) การเป็นผู้รับสารอย่างเดียว

รูปแบบของการเป็นผู้รับสาร ถือเป็นรูปแบบเริ่มต้นของการสื่อสาร และกระบวนการของการสื่อสารจะพัฒนาเข้าสู่วิธีอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดผลทางการสื่อสารตามเป้าหมายของผู้ส่งสารมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์พบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์ที่ยังคงรักษาสถานภาพของการเป็นผู้รับข่าวสารเพียงอย่างเดียว ซึ่งเขาได้ให้เหตุผลของการเป็นผู้รับสารเอาไว้ดังนี้

"ผมสนใจในเรื่องของข้อมูลมากกว่า จึงยินดีที่จะเป็นผู้อ่านและเก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ ตรวจสอบแล้วก็เอามาใช้กับงานตัวเองเสียเป็นส่วนใหญ่ ผมคิดว่าการสื่อสารกับบุคคลหรือช่องทางอื่น ๆ มันต้องมีการหวังผลในการกระทำนั้น เราต้องมีเป้าหมายที่จะพูดหรือทำอะไรออกไป ผมก็ไม่ค่อยได้พูดหรือทำอะไรมาก คือคิดว่าถ้าจะต้องพูดออกไป มันต้องเกิดผลอะไรที่มีการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เราตั้งเป้าหมายเอาไว้ แต่ตอนนี้ไม่ได้ตั้งใจหรือมีเป้าหมายอะไร ก็เลยได้แต่ติดตามข่าวสารเท่านั้น...สำหรับข้อมูลทางธุรกิจที่ต้องรายงานตัวเลข มันโกหกกันไม่ได้ เพราะเราสามารถตรวจเช็คได้ตลอดเวลา และมีแหล่งข่าวที่แน่นอน เราอาจจะต้องเช็คข่าวบ้างจากหนังสือพิมพ์หลาย ๆ เล่ม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วข้อมูลเหล่านี้ก็จะเสนอได้อย่างค่อนข้างใกล้เคียงกัน หรือตรวจสอบกับแหล่งที่มาของข้อมูลนั้นก็ได้ แตกต่างไปจากข่าวแบบอื่น อย่างข่าวการเมือง แต่ส่วนหนึ่งก็ต้องยอมรับว่า ข่าวการเมืองมันก็อาจจะส่งผลกระทบต่อข่าวสารธุรกิจนะ อันนี้ก็ต้องคอยดูให้ดี ๆ แต่มันก็ยังตรวจสอบได้" (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงลักษณะการเป็น "ผู้รับสารเพียงอย่างเดียว" โดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแนวทางในการสื่อสารไปยังรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นการดำเนินการสื่อสารไปในทิศทางสื่อสารแบบทางเดียว (One-Way Communication) คือจากแหล่งสารมายังผู้รับสารเท่านั้น หรืออาจจะกล่าวได้ในอีกความหมายหนึ่งก็คือ เป็นการสื่อสารทางการเมืองที่มีกระบวนการเป็นแบบ "การสื่อสารภายในบุคคล" (Intrapersonal Communication) ซึ่งผู้วิจัยสามารถตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับได้แยกเหตุผลของการเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียวได้ดังนี้

1. **ลักษณะของผู้สื่อสารเป้าหมาย** : ผู้ที่อยู่ในสถานะของผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียว นั้น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่มีความสนใจเฉพาะโดยให้ความสนใจกับข่าวสารอย่างจริงจังในแวดวงที่จำกัดเฉพาะงานที่บุคคลนั้นทำอยู่ โดยรูปแบบการทำงานมักจะเป็นงานที่สามารถทำได้ด้วยคนเดียว เช่น การเก็บสถิติและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเขียนรายงาน

2. เป้าหมายของการสื่อสาร : ผู้ให้สัมภาษณ์นั้นไม่มีเป้าหมายอยู่ที่ตัวสาร ถึงแม้ว่าข่าวสารในแต่ละส่วนจะมีเนื้อหาที่มีการรายงานทั้งตัวเนื้อหา หรือข้อเขียนซึ่งแสดงความคิดเห็นก็ตาม แต่การ “เป็นผู้ที่อยู่กับข้อมูล” ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีท่าทีการตรวจสอบเนื้อหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสื่อมวลชน หรือความสนใจในตัวข้อมูลเพื่อตรวจสอบมากกว่าการแสดงออกในการเป็นผู้ส่งสารเสียเอง

3. วิธีการสื่อสาร : เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีเป้าหมายในการเป็นผู้ส่งสาร การแสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสารไม่ใช่เป้าหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะนี้ เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์มีเงื่อนไขของการแสดงออกทางการสื่อสาร โดยการคาดหวังผลจากการเป็นผู้ส่งสารอย่างเป็นรูปธรรมเท่านั้น

4. เนื้อหาในการสื่อสาร : ขึ้นอยู่กับความสนใจเฉพาะของผู้รับสารว่าได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องอะไร สำหรับในกรณีนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่สนใจและทำงานที่ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับข่าวสารทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการพุ่งประเด็นไปที่ข่าวเพียงด้านธุรกิจเท่านั้น

การเป็นเพียงผู้รับสารยังแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยในทางหนึ่ง เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่น้อยมากกับสังคมในการสื่อสารทางการเมือง ทำให้บุคคลมีการตั้งเงื่อนไขในการสื่อสารมากขึ้น ซึ่งจะยังส่งผลต่อการยึดอยู่กับการเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์รายอื่น นอกเหนือจากการเริ่มต้นในกระบวนการสื่อสารในฐานะผู้รับสารแล้ว ส่วนหนึ่งยังมีท่าทีในการเป็น “ผู้ส่งสารในบางครั้ง” ด้วย ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์บางคนจะมีเหตุผลในการสื่อสารแบบผู้รับสารเช่นเดียวกับกรณีแรกอยู่บ้าง แต่ก็เพียงทำได้เพียงบางโอกาสเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วการแสดงบทบาทการเป็นผู้ส่งสารจะเป็นปฏิกิริยาตอบสนองจากการเปิดรับข่าวสารหรือเป็นความต้องการที่อยากจะเป็นผู้ส่งสารของผู้ให้สัมภาษณ์เอง

อย่างไรก็ตาม ในสถานะที่ควบคู่ของการเป็น “ผู้รับสารและผู้ส่งสารในบางครั้ง” ของผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นถึงข้อเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว คือ

1. การจัดสรรเรื่องเวลา เวลาในแต่ละวันของชนชั้นกลางจะหมดไปกับการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวันที่เร่งรีบ เวลาจึงเปรียบเสมือนเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง ภายในกรอบเวลาที่จำกัดนี้ ทำให้กระบวนการสื่อสารทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์หยุดนิ่งในสถานะของการเป็นผู้รับสาร

“บางทีนะ ผมคิดว่ามันยากที่เราจะพูดหรือแสดงอะไรออกมาโดยตรง..อย่างตัวผมเอง..มันยาก แม้จะเป็นชนชั้นกลาง ก็เพราะว่าเราเป็นชนชั้นกลางที่ต่างก็มีเรื่องให้ต้องคิดต้องทำอยู่มากมาย ทั้งผม ทั้งคนอื่น ๆ คนที่ออกมาพูดคงจะเห็นว่าเรื่องนั้นมันเกี่ยวข้องกับเขาตรงๆ หรือมีส่วนได้ส่วนเสียอยู่บ้างมากกว่า” (ศศิณ พัทธนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

“งานมันถึงเวลาเราทุกอย่าง ผมก็อยากมีบทบาทใหม่บ้าง แต่ชีวิตประจำวันไม่ค่อยเอื้ออำนวย ทำให้แบ่งเวลาให้กับตรงนั้นไม่ได้โดยเฉพาะการไปมีกิจกรรมที่นอกเหนือไปจากชีวิตประจำวันของตัวเอง อย่างผมชอบการเมืองช่วงเลือกตั้ง แต่เชื่อไหมว่าการทุ่มเวลาให้กับงานมาก ๆ บางครั้งเรายังหาเวลาไปฟังข้อมูลหรืออ่านอะไรที่เราสนใจตรงนั้นไม่ได้มากเลย” (ปฐุม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

อย่างไรก็ตามการหยุดนิ่งในกระบวนการสื่อสารไม่ได้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ เมื่อผู้วิจัยได้ถามเพิ่มเติมว่า หากมีเวลามากขึ้นจะยังรู้สึกพอใจกับการเป็นเพียงผู้รับสารอย่างเดียวอยู่อีกหรือไม่ ส่วนคำตอบที่ได้รับก็คือ หากมีเวลามากขึ้นก็อาจจะมีโอกาสเป็นผู้ส่งสารบ้าง ขึ้นอยู่กับประเด็นต่าง ๆ นั้นว่าจะมีความสัมพันธ์กับผู้ให้สัมภาษณ์นั้นอย่างไรด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นกรณีที่น่าสนใจและได้ใช้เวลาในการติดตามเรื่องโดยตลอด ก็อาจทำให้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนในกระบวนการสื่อสารได้ (ปฐุม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539) ดังนั้น “การมีเวลา” จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงบทบาททางการสื่อสารในฐานะผู้ส่งสารด้วย

ในขณะเดียวกัน “เวลา” ยังมีความสัมพันธ์กับ “ปริมาณของข่าวสาร” ในแง่ของวิธีการบริโภคข่าวสารของคนชั้นกลาง ในสภาพที่ปริมาณข่าวสารต่อวันกับเวลาที่บุคคลมีนั้นสวนทางกัน ทำให้น้ำหนักในการสื่อสารไปตกอยู่ที่การเป็นเพียงผู้รับข่าวสารแต่เพียงฝ่ายเดียว “เวลา” และ “ปริมาณ” ของข่าวสารยังส่งผลให้ลักษณะของการเป็นผู้รับสารของคนชั้นกลาง ที่สัมพันธ์กับหนังสือพิมพ์ด้วยการเสพข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยจะมีลักษณะของการเปิดรับแบบ “เสฟล้นลง” อันเป็นผลมาจากความต้องการข้อสรุปของข้อมูล ซึ่งเหตุการณ์แบบนี้จะทำให้สื่อมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสารอย่างมาก

2. ความต้องการที่จะเป็นเพียงผู้เฝ้ามองสังคม เมื่อสื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการเสนอข่าวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เรื่องบางเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับผู้อ่าน ทำให้การเปิดรับข่าวสารมีลักษณะเพียงแคการรับรู้ ติดตามเรื่องราวของคนในสังคม เหมือนการดูละครชีวิตของคนอื่นที่มีบทเริ่มต้นและบทสรุป โดยมีสื่อมวลชนเป็นผู้เล่าเรื่องราวนั้น

"บางทีบางเรื่องมันค่อนข้างไกลตัว อย่างเรื่องมือบต่าง ๆ คือมันไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรา เราก็ทำได้แต่เพียงติดตามจากสื่อมวลชนว่าเป็นยังไงบ้าง เขาเสนอในแง่มุมมองอย่างไรบ้าง" (กณฐิตดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

"คือบางเรื่องมันไม่ใช่เรื่องของเราโดยตรงใช่ไหม เราอ่านเพราะเราอยากรู้เรื่องคนอื่นเท่านั้นเอง อยากรู้เรื่องชาวบ้าน อยากรู้ว่าคนกลุ่มนั้นเขาเจอกับปัญหาอะไรบ้าง แล้วเขาแก้ไขปัญหากันอย่างไร" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

3. การประเมินคุณค่าของการแสดงออกในระดับตัว โดยทั่วไปอาจจะมีผู้มองว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่มีพลังสร้างสรรค์ในกระบวนการสื่อสาร สามารถแสดงออกทางความคิด และสะท้อนออกไปในทิศทางต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์คิดว่าการแสดงความคิดเห็นของตนนั้น "ไม่มีความสำคัญ" หรืออาจกล่าวให้ตรงกันก็คือ ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เชื่อมั่นในพลังการสื่อสารในแง่ปัจเจกของตนเอง โดยเฉพาะในสื่อมวลชน

"โดยส่วนตัวผมว่าการบ่นอะไรออกไปมันช่วยอะไรไม่ค่อยได้หรอกครับ ในทีวี ในวิทยุ เห็นคนมาบ่นกันเยอะแยะ ผมไม่ค่อยชอบนะเพราะต่อให้บ่นจนปากฉีกก็ทำอะไรไม่ได้ มันบอกได้แค่ใครพอใจ หรือไม่พอใจ ผมเลยไม่สนใจที่จะไปเป็นตัววัดอันหนึ่ง ผมเลยไม่บ่น ไม่พูด ส่วนใหญ่ก็จะดู ๆ ว่ามันเป็นเพราะอะไร พยายามจะทำความเข้าใจแล้วก็คิดว่า ถ้าเราจะแก้ เราจะแก้ยังไง ผมค่อนข้างจะเป็นพวกเก็บไว้คิดเองอย่างเดียว เป็นแบบ Introvert ฟังดูแล้วคิด ไม่ค่อยแสดงออก แต่ถ้าคิดวิธีออกก็อาจจะช่วยแก้ ถ้ามันเริ่มจากที่ตัวเราได้" (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

"ถึงทีี่จะสนใจอยากจะพูดมากเกี่ยวกับปัญหาโสเภณี...สมมตินะ... อยากเสนอข้อแก้ไข เสนอความคิดเห็น แต่ถ้ามันไม่ In Case กับความสนใจของหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุอะไรก็ตาม ความคิดของพีมันจะไม่ถูกสนใจ ไม่สำคัญเท่ากับเรื่องวิทยานิพนธ์นายเกษรบรรหาร สิ่งเหล่านี้เลยทำให้เรากลายเป็นผู้รับอยู่ฝ่ายเดียว และไม่คอยอยากพูดหรือทำอะไรกับสื่อมวลชนมากนัก" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

มีความเป็นไปได้ว่า ชนชั้นกลางตระหนักถึงอุปสรรคในการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนว่าเป็นวิธีที่ค่อนข้างถูกจำกัดจากธรรมชาติของสื่อมวลชนนั่นเอง ภายใต้อุปสรรคการสื่อสารที่จำกัดในสื่อมวลชนทั้งใน

ด้านพื้นที่ และเวลา การแสดงบทบาทใด ๆ ออกไปอาจไม่ได้รับ "การให้ความสำคัญ" ในการสื่อสาร ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความรู้สึกผิดหวังและไม่เชื่อมั่นในกระบวนการสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชน

4. การถูกครอบงำโดยสังคม หมายถึง สภาพการณ์หรือสภาพสังคมของบุคคลหนึ่งๆ ได้สร้างกรอบหรือภาวะกดดันทางการสื่อสารให้บุคคลนั้นต้องมีความคิดหรือพฤติกรรมคล้อยตามและดำเนินการสื่อสารไปในรูปแบบที่ตนเองต้องการ และยังคงหลีกเลี่ยงการปะทะกันทางความคิดภายในสังคมปิดนั้นด้วย

"สถานการณ์ค่อนข้างกำหนดการกระทำหรือวิถีคิด อย่างตอนนี้ก็ยอมรับว่ามีบทบาทค่อนข้างน้อยมากในเรื่องของการแสดงความคิดเห็น สังคมในโรงเรียนที่เราทำงานอยู่มันแคบนะ มันเป็นสังคมเล็ก ๆ ซึ่งแตกต่างไปจากสมัยเมื่อตอนเรียน หรือตอนที่ไม่ทำอาชีพครู คือมันเปิดกว้าง มีโอกาสเต็มที่ในการพูดคุยหรือแสดงความคิดเห็น แต่พอมาอยู่ในสังคมที่เล็กลงแบบนี้ ความคิดมันไม่หลากหลาย อาจกลายเป็นฝักฝ่ายจนตึ๊กกัน บางทีเราก็คงต้องหาทางเลี่ยงก็คือไม่พูดเลยอาจจะดีกว่า" (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

การพยายามรักษา norms บางอย่างภายในสังคมหนึ่ง เช่น การเชื่อผู้นำ หรือการประนีประนอมกันทางความคิดของคนในสังคม อาจส่งผลให้เกิดการหยุดชะงักในการสื่อสารทางการเมืองและไม่สามารถพัฒนาหรือสร้างความคิดที่มีความหลากหลายในสังคมได้

อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้รับสารและผู้ส่งสารในบางครั้งได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมีการพิจารณาสถานะของตนในกระบวนการสื่อสารอยู่เสมอตามความเหมาะสม อันเป็นความต่อเนื่องในการเชื่อมบทบาททางการสื่อสารจาก "การเป็นผู้รับสาร" มาสู่ "การเป็นผู้ส่งสาร" และจะเกิดขึ้นได้ในสถานะที่แต่ละบุคคลสามารถแสดงความพร้อมที่จะสื่อสาร และมีความสามารถในการใช้ช่องทางการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

(1.3.2) รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสาร

เมื่อผู้รับสารมีความต้องการที่จะทำการสื่อสารทางการเมืองในฐานะผู้ส่งสาร สิ่งสำคัญที่จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารนั้นจะประสบผลสำเร็จตามความคาดหวังของแต่ละบุคคลมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับวิธีการสื่อสารในช่องทางต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและความพึงพอใจในการใช้ช่องทางของแต่ละบุคคล

สำหรับการสื่อสารทางการเมืองในฐานะผู้ส่งสารนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีรูปแบบและวิธีการใช้ช่องทางที่แตกต่างกัน เมื่อมองจากภาพรวมแล้วสามารถแบ่งรูปแบบการเป็นผู้ส่งสารในช่องทางต่าง ๆ ออกเป็น 3 วิธี คือ

1. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (Sender in Inter-personal Communication) เป็นการสื่อสารที่ต้องอาศัยการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เช่น การพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มเพื่อน และด้วยรูปแบบการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้การสื่อสารด้วยวิธีนี้สามารถทำได้ง่ายและค่อนข้างเปิดเผย

2. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางสื่อมวลชน (Sender in Mass Communication Channel) เป็นการใช้เครื่องมือในการสื่อสารทางการเมือง เพื่อให้ประเด็นของผู้ส่งสารกลายเป็นประเด็นสาธารณะที่ถูกรับรู้โดยบุคคลทั่วไปที่ใช้สื่อมวลชน วิธีการสื่อสารนี้จะมีขั้นตอนในการสื่อสารค่อนข้างซับซ้อนและมีความจำกัดในแง่ของการใช้ ทำให้ผู้ที่สื่อสารผ่านช่องทางสื่อมวลชนต้องรู้จักวิธีการเข้าถึงและใช้สื่อมวลชน นอกเหนือไปจากการเป็นผู้เพียงผู้ที่มีข้อมูลข่าวสารแต่เพียงอย่างเดียว

3. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางที่เป็นเครือข่าย (Sender in Network Communication Channel) คือการวิธีการสื่อสารทางการเมืองที่มีรูปแบบเฉพาะภายในกลุ่มสมาชิก หรือกลุ่มที่มีความสนใจในประเด็นเดียวกัน โดยการเชื่อมโยงความคิดหรือข้อมูลสู่สมาชิกโดยผ่านเครื่องมือบางอย่าง เช่น การสร้างชุมชนอิเล็กทรอนิกส์เพื่อส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร การสร้างเครือข่ายชุมชนด้วยกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น

1. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (Sender in Inter-personal Communication)

การใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อทำการสื่อสารทางการเมือง เป็นรูปแบบการสื่อสารที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้ที่อยู่ในกระบวนการสื่อสาร ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งที่เป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทำการส่งสารไปยังกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

- (1) บุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว
- (2) บุคคลที่มีความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม
- (3) ลักษณะของความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ

และทั้ง 3 กลุ่ม ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบลักษณะของความสัมพันธ์ตามหัวข้อดังนี้

- ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย
- เป้าหมายของการสื่อสาร
- วิธีการสื่อสาร
- เนื้อหาในการสื่อสาร

(1) บุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว

(i) ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย : สำหรับบุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัวกับผู้ให้สัมภาษณ์ จะมีระดับของความสัมพันธ์แตกต่างกันไปตามลักษณะของกลุ่ม หรือกิจกรรมของกลุ่ม เช่น คนในครอบครัว กลุ่มเพื่อนที่มีกิจกรรมทั่ว ๆ ไป กลุ่มเพื่อนที่ทำงาน กลุ่มเพื่อนที่กิจกรรมพิเศษร่วมกัน ซึ่งความแตกต่างของกลุ่มที่สื่อสารด้วยนี้จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของเป้าหมายและวิธีการในการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไปด้วย

(ii) เป้าหมายของการสื่อสาร : ในฐานะผู้ส่งสารที่ต้องการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ การใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมจะช่วยให้กระบวนการรับ-ส่งสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยความมุ่งหวังแรกของการสื่อสารก็คือ ความต้องการที่จะระบายออกทางด้านความคิดกับบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด

"เราเป็นคนชอบพูดมากกว่าชอบเขียน พูดกับเพื่อน ๆ คุยกันด้วยเรื่องต่าง ๆ เรื่องไหนน่าสนใจ" (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

"เพราะว่าเวลาคิดอะไรคนเดียวมันไม่สนุก พอคิดแล้วมันต้องเอาไปคุยหรือเอาไปแลกเปลี่ยน คือรู้สึกว่าได้ระบายออก ได้แสดงความคิดเห็นกับคนที่เราคิดว่าคุยกันเข้าใจ" (ปฐม สรรพชุตานุฎาน, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ว เป้าหมายเบื้องต้นของการสื่อสารระหว่างบุคคลก็คือ ความพยายามที่จะสื่อสารกับสังคม หรือเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปะทะสังสรรค์ทางความคิดของคนในกลุ่มสังคม ในขณะที่ให้ผู้สัมภาษณ์จะมีระดับการแสดงออกที่สูงขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะส่งผ่านความคิดออกไปยังกลุ่มสมาชิก เช่น ครอบครัว กลุ่มที่ทำงาน โดยมีเป้าหมายที่มุ่งหวังที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลกับบุคคลอื่น เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความคิดไปยังกลุ่มที่พูดคุยด้วย

“เวลาผมไปฟังปราชญ์ทางการเมือง หรือติดตามอ่านข่าวใด ๆ ก็ตาม พอเราสร้างความรู้ความเข้าใจทางการเมืองให้กับตัวเราเองได้แล้ว ผมก็มักจะดำเนินการขั้นตอนต่อไปโดยการนำเอาสิ่งที่ผมรู้และสิ่งที่ผมคิดไปอธิบายให้คนอื่นฟัง อย่างเพื่อน ครอบครัว ก็ไม่ถึงกับครอบงำความคิดคนอื่น เรียกว่าเป็นการแชร์ความคิดกันดีกว่าเพราะบางคนเขาอาจจะรับฟังแค่ส่วนหนึ่ง ในขณะที่บางเรื่องเราอาจเหตุผลในการวิเคราะห์ที่ดีกว่า” (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

“ผมก็จะคุยกันหรือคุยกับคนที่รู้เรื่องกัน แล้วก็ไม่ได้หวังที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่โตอะไร แต่ต้องการดูการเปลี่ยนแปลงของคนที่คุยด้วยในแง่ของทัศนคติและการรับรู้ปัญหา จุดของผมคือจุดเล็ก ๆ ที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีหรือสร้างความรู้ให้เกิดกับผู้ฟัง” (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

(iii) วิธีการสื่อสาร : เพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมาย ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการสื่อสารจะมีวิธีการในการสื่อสารแตกต่างกันออกไปตามระดับความสัมพันธ์ของกลุ่ม โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

- ความสัมพันธ์โดยทั่วไป ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีโอกาสในการสื่อสารกับบุคคลอื่นอยู่บ่อย ๆ มักจะแสดงความคิดเห็นกับบุคคลนั้นเมื่อมีโอกาสดังนั้นว่าความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายอาจจะไม่ตรงกัน หรือยังขาดข้อมูลในการขบคิด ผู้ที่สื่อสารจะใช้ลักษณะของการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เกิดการปฏิบัติ หรือมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การพูดคุยกับรุ่นน้องที่ทำงาน (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) หรือ สมาชิกในครอบครัว (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539) ซึ่งมิลักษณะการสื่อสารเป็นแบบความสัมพันธ์กับคนที่ใกล้ชิด โดยเฉพาะผู้ที่มีลักษณะของการโน้มน้าวใจให้ผู้ที่มีประสบการณ์น้อยกว่า หรือมีอุดมการณ์ที่ยังหาจุดยืนไม่ได้ ให้เกิดความยินยอมพร้อมใจในการทำตามคำแนะนำต่าง ๆ ของผู้ที่มีประสบการณ์และความเข้มแข็งของจุดยืนมากกว่า

การแสดงความคิดเห็นเพื่อชักจูงใจจึงเป็นเจตนาของผู้ส่งสารที่ต้องการเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างจิตสำนึก และความรู้กับกลุ่มมากกว่าที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางพยายามที่จะยึดพื้นที่ทางความคิดจากบุคคลที่อยู่รายล้อมตัวเองอยู่เสมอถ้ามีโอกาส

- ความสัมพันธ์แบบมีอุดมการณ์ร่วมอยู่ก่อน

เมื่อกลุ่มเริ่มมีความเข้าใจกลายเป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์ร่วมกันแล้ว การสื่อสารระหว่างบุคคลจะผ่านขั้นตอนการโน้มน้าวใจ เข้าสู่การรวมตัวทางด้านอุดมการณ์และการมีกิจกรรมบางอย่างที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนได้ในทันที

"ก็มีความรู้เกี่ยวกับเพื่อนร่วมอุดมการณ์เดียวกัน มีกันอยู่ 4 - 5 คน เราจะมีปัญหามากกันในทุกครั้งที่เราได้นัดกันกลุ่มนี้พิเศษหน่อยตรงที่เรามานั่งคุยกันเป็นเรื่องเป็นราว มาแลกเปลี่ยนมานั่งวิเคราะห์ อย่างปัญหาการเมือง ระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งมันสนุกมาก และเกิดผลในการปฏิบัติเวลาเราทำข้อสรุปออกมาเป็นเอกสารด้วย" (ปฐม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ในระดับความสัมพันธ์แบบนี้ การรวมตัวของกลุ่มจะเกิดขึ้นในลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งทางด้านอุดมการณ์ ด้วยแสดงกิจกรรมทางความคิดที่มุ่งเสนอประเด็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างบางอย่างต่อสังคม อันเป็นวิธีการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ของกลุ่มชนชั้นกลาง

(iv) เนื้อหาในการสื่อสาร : โดยทั่วไปแล้วเนื้อหาของสื่อสารจะเกี่ยวพันอยู่กับเรื่องการเมืองและสังคม ซึ่งเนื้อหาที่ถูกนำมาพูดถึงจะสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่แฝงไว้ในการถ่ายทอดหรือโน้มน้าวความคิดเห็นของผู้พูดด้วย

"พี่พยายามจะบอกบางสิ่งบางอย่างกับรุ่นน้องที่ทำงาน อย่างบอกว่าให้ช่วยกันทำประโยชน์เพื่อสังคมบ้าง มันจะได้ช่วยกันแก้ปัญหา โดยเริ่มจากเราทำก่อนเป็นตัวอย่างที่ดี ถึงจะเป็นส่วนเล็ก ๆ แต่เราก็พยายามจะบอกหรือจะทำให้เห็น พี่ไม่ใช่คนที่จะก้าวไปทำอะไรให้เกิดผลใหญ่โต" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

"ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตามที่ผมมีความใกล้ชิด ก็พยายามจะบอก หรืออธิบายให้พวกเขาได้รับรู้ หรือรู้เท่าทันข่าวสาร โดยเฉพาะเวลาที่มีเหตุการณ์ทางการเมืองที่แรง ๆ อย่างการประท้วง อันนี้อาจจะยากแต่สิ่งที่ผมทำได้ง่ายและบ่อยที่สุดก็คือการแลกเปลี่ยนความคิดกับคนรอบข้าง ให้ข้อมูล และพยายามพูดให้เขาคิด โดยเฉพาะเรื่องการเมืองเวลาเลือกตั้งก็ชักชวนให้ไปใช้สิทธิ" (ศศิธร พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเมืองในชีวิตประจำวัน แต่โดยความหมายแล้วเนื้อหาของการสื่อสารไม่ได้เน้นเพียงแค่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน แต่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของการดำรงชีวิตประจำวันของคนชั้นกลาง เช่น การช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคมที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ โดยมองว่าตนเองคือจุดเริ่มต้นในการแก้ปัญหา แสดงให้เห็นว่าคนชั้นกลางกลุ่มสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปัญหาสังคมเข้ากับตัวเองได้ในระดับหนึ่ง อีกทั้งยังสามารถค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่งด้วย

(2) บุคคลที่มีความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม

(i) ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย : ผู้ให้สัมภาษณ์จะทำการสื่อสารให้กับบุคคลอื่นตามความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มอาชีพครู-อาจารย์ ที่ต้องถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้กับนักเรียนซึ่งเป็นสมาชิกทางสังคมอีกกลุ่มหนึ่ง

(ii) เป้าหมายของการสื่อสาร : เป้าหมายทั่วไปของการสื่อสารจะเป็นไปในลักษณะของการให้ความรู้มากกว่าการโน้มน้าความคิดเห็นเพราะการแสดงบทบาทที่เกินขอบเขตความเป็นครู อาจส่งผลกระทบต่อความไม่น่าเชื่อถือได้ ดังนั้นเป้าหมายของการสื่อสารจึงเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือที่จะช่วยนำเข้าสู่บทเรียนเท่านั้น

(iii) วิธีการสื่อสาร : จากบทบาทและหน้าที่ของผู้สอนเป็นไปได้อย่างมากที่ผู้สอนจะมีโอกาสถ่ายทอดความคิดของตนเองผ่านไปยังกลุ่มนักเรียน ซึ่งเป็นวิธีการทางอ้อมในการสอดแทรกทัศนคติบางอย่างไปยังผู้รับสารภายใต้การสื่อสารที่กำลังปฏิบัติอยู่ อย่างไรก็ตามผู้ให้สัมภาษณ์ต่างก็เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงเสี่ยงที่จะสื่อสารด้วยการแสดงความคิดเห็นเสีย และนำรูปแบบของการให้ข้อมูลข่าวสาร หรือการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นกันเองมากกว่า

"ก็ขึ้นอยู่กับกลุ่มที่พูดด้วย อย่างที่โรงเรียนก็มีทั้งเพื่อนร่วมงาน และนักเรียน กลุ่มไหนพูดได้ก็จะพูดค่ะ เวลาพูดมันก็จะแสดงออกให้เห็นทางออกตามที่เราคิดด้วย บางครั้งก็ต้องระวัง เพราะมันเป็นความคิดส่วนตัว ยิ่งพูดในฐานะครูแล้วอาจจะไม่ค่อยดี เราต้องทิ้งไว้ให้เขาคิด จุดนี้มันเกี่ยวข้องกับงานสอนของครูเหมือนกัน คือครูจะเอาข่าวภาษาอังกฤษมาออกข้อสอบ มันเป็นการสื่ออ้อม ๆ เพราะเด็กจะต้องแปลและอ่าน เพื่อที่จะทำข้อสอบได้ ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์หลักของเรามีเพียงแค่ต้องการให้เด็กได้ศัพท์ แต่มันเป็นสิ่งนอกเหนือเนื้อหาการเรียนที่มีสาระ เกิดประโยชน์กับตัวนักเรียนที่จะได้รู้นอกเหนือไปจากตำราเรียน ครูจะมีอิทธิพลตรงนี้มากกว่า" (รัตนวรรณ เฝาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

"บางที่เราก็กถามนักศึกษาว่าเขามีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่สถานภาพอาจารย์เอง เวลาแสดงความคิดเห็นต้องระวัง ต้องให้แน่ใจว่ามันมีเหตุผล เพราะถ้าไม่เป็นอย่างนั้นอาจจะเป็นการชี้นำได้" (กัญจูลดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

แสดงให้เห็นว่าบทบาทของครูที่น่าจะมีอิทธิพลชี้นำความคิดของผู้เรียนไม่ใช่ความจริงเสมอไป เนื่องจากผู้สอนได้ให้ความระมัดระวังในการเป็นผู้ส่งสารที่พยายามจะไม่ใส่อคติลงไปในเรื่องการสอน ซึ่งการสื่อสารในลักษณะของความสัมพันธ์เช่นนี้จะมีความแตกต่างไปจากความสัมพันธ์แบบอื่นที่มักจะแฝงความคิดเห็นและอุดมการณ์อันหลากหลายเข้าไปในเนื้อหาที่ทำการสื่อสาร เพราะความสัมพันธ์ของผู้พูดและผู้ฟังนั้นมีลักษณะกึ่งทางการร่วมด้วย

แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคมของครูกับนักเรียนจะไม่สามารถทำให้เกิดการโน้มนำทางความคิดเสียทีเดียว ทั้งนี้เห็นได้จากกรณีทีนักวิชาการ หรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้แสดงบทบาทผ่านทาง การเรียนการสอนกับผู้เรียนหรือกิจกรรมการศึกษาอย่างอื่น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างสถานภาพของครูในโรงเรียน กับ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เนื่องจากบรรยากาศทางความคิดของผู้คนจะเติบโตได้ในสังคมที่เปิดกว้างและมีเสรีมากกว่า ซึ่งมหาวิทยาลัยจะสามารถตอบสนองเสรีภาพของการสื่อสารได้ดีกว่าในโรงเรียน

(iv) เนื้อหาในการสื่อสาร : ส่วนใหญ่แล้วเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับบทเรียน และการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับระดับของกลุ่มผู้เรียนและวิชาที่เรียน เช่น ข่าวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ในระดับมัธยม หรือข่าวสารทางด้านการเมืองที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาสาขารัฐศาสตร์ ซึ่งการสื่อสารใน

ลักษณะนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ถูกตีกรอบจากสถานะทางสังคม ไม่ให้แสดงเนื้อหาที่นอกเหนือไปจากอำนาจหน้าที่ที่ตนเองมี

(3) ลักษณะของความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ

(i) ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย : เป็นรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลกับองค์กร หรือสถาบันต่าง ๆ ถึงแม้ว่าลักษณะของการสื่อสารจะยังคงเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลแต่เนื้อหาของสารที่ถูกส่งไปนั้นจะมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น เช่น เจ้าหน้าที่ NGO กับหน่วยงานรัฐบาล

(ii) เป้าหมายของการสื่อสาร : โดยวัตถุประสงค์ของการสื่อสารตามความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารที่มีการคาดหวังผลในการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง หรือเพื่อผลประโยชน์บางประการของผู้สื่อสาร เช่น การแสดงความคิดเห็นไปยังองค์กรหรือหน่วยงานราชการ การยื่นข้อเสนอไปยังองค์กรรับผิดชอบโดยตรง หรือการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการของชนชั้นกลาง

“หลังจากที่มีการเลือกตั้ง สสร. แล้ว ผมก็ยังมีการนัดพบปะพูดคุยและเสนอแนะปัญหาหรือสิ่งที่อยากให้ทำการแก้ไขออกไปเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างเช่น เรื่องสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารในการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ” (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

(iii) วิธีการสื่อสาร : เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบอื่น ผู้ที่ทำการสื่อสารกับองค์กรที่เป็นทางการจะมีลักษณะของความเป็นผู้นำทางความคิดที่ไว้นิ่งเชื่อใจได้ และกล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย เข้ามาทำการสื่อสารเพื่อให้เกิดผลบรรลุตามเป้าหมายของสื่อสาร โดยการใช้ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะของกลุ่มองค์กรที่เข้าไปสื่อสารด้วย ทำให้วิธีการสื่อสารจึงมีลักษณะความเป็นกึ่งทางการร่วมแฝงอยู่

“ผมก็ใช้หลายวิธีการนะ ทั้งสื่อ ทั้งที่ส่งไปตรง ๆ อย่างที่ผมส่งไปเรื่องจรรยาบรรณ ผมส่งจดหมายไปถึงผู้ว่าเลยครับ หรือบางทีผมก็ส่งไปที่กระทรวงคมนาคม ส่งไปแล้วบางทีเขาก็ตอบมานะ เชิญไปพบบ้าง อย่างผู้ว่าฯ ก็เรียกไปพบเลย ไปคุยกัน แต่ผมไม่ไปหรอก เพราะคิดว่าตัวเองไม่ได้มีความหมายอะไรมากมาย ไม่อยากไปยุ่ง” (โกจิต ปิณฑเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

“งานที่ทำอยู่ก็ต้องเป็นผู้ประสานผลประโยชน์ของชาวบ้านในลักษณะเข้าไปให้ข้อมูลกับผู้แทน และคณะกรรมการสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะที่เป็นที่ปรึกษากฎหมายให้กับชาวบ้านที่เขามีปัญหา นอกจากนี้ NGO ยังเป็นตัวแทนในการสื่อสารให้คนทุกกลุ่มในสังคมให้ความสนใจต่อกัน เราต้องพูดได้หลายแบบหลายภาษา หมายถึง พูดให้ชาวบ้าน คนกรุงเทพมหานคร คนการเมือง เข้าใจให้ได้” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

วิธีการสื่อสารแบบนี้ ผู้สื่อสารจะมีความต้องการที่จะแก้ไขปัญหา หรือพยายามทำให้สังคมรับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ภายในสังคมอย่างจริงจัง เป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่เห็นได้ชัดจากคนชั้นกลางบางกลุ่มที่ยืนอยู่บนอุดมการณ์ของตนอย่างชัดเจน เช่น กลุ่ม NGO หรือ กลุ่มนักธุรกิจ อันถือเป็นการเล่นการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ที่ค่อนข้างจะมีความสามารถในการสื่อสารความคิดให้ออกมาสู่รูปแบบการปฏิบัติที่ชัดเจนมากขึ้น

(iv) เนื้อหาในการสื่อสาร : โดยส่วนใหญ่แล้ว การสื่อสารในลักษณะความสัมพันธ์แบบนี้มักจะเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางชนชั้น และอุดมการณ์ทางการเมือง และเนื้อหาส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ทำให้โอกาสที่จะผลักดันเนื้อหาความสนใจดังกล่าวอย่างจริงจังจนเป็นเรื่องสาธารณะจึงมีโอกาสมากขึ้น

จากทั้ง 3 ความสัมพันธ์ได้แสดงให้เห็นถึงจุดร่วมของการเป็นผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล นั่นก็คือ การมีลักษณะของการเป็นผู้นำทางความคิด (Public Opinion) ในกลุ่มที่ตนเองมีความสัมพันธ์อยู่ด้วย และพฤติกรรมการเป็นผู้นำทางความคิดในกลุ่มระดับต่าง ๆ ภายในสังคมนี้ น่าจะเกิดขึ้นจากบทบาททางสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งการเป็นผู้นำสามารถเกิดขึ้นจากเหตุผลของสถานการณ์หลายประการ โดยผู้วิจัยเห็นว่าการจัดกลุ่มของผู้นำทางความคิดในจำนวนของผู้ให้สัมภาษณ์นี้ เป็นสิ่งที่พิจารณาขึ้นจาก การให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการทำงานเป็นสำคัญ เช่น ผู้นำที่เป็นข้าราชการ (Bureaucrate) การเป็นผู้นำนักพัฒนา (Developer) ผู้นำที่เป็นนักบริหาร (Executive) เป็นต้น

การเป็นผู้นำทางความคิดของบุคคลจะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความกล้าแสดงออกในระดับปัจเจก และเมื่อมองย้อนไปยังเบื้องหลังของบุคคลเหล่านี้จะพบว่า ต่างก็ได้รับประสบการณ์หรือมีแรงบันดาลใจทางการเมืองจากเมื่อครั้งอดีตในฐานะผู้ผ่านเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ซึ่งมีผลต่อวิถีคิดและการกระทำทางการเมืองในปัจจุบัน ที่มาของความสนใจทางการเมืองของบุคคลที่ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารทางการเมืองนี้ เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ได้แก่

1. การถ่ายทอดประสบการณ์ภายในครอบครัว

เป็นการสืบต่อด้านอุดมการณ์ระหว่างความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลที่ใกล้ชิด ซึ่งทำให้เกิดแบบอย่างของพฤติกรรมที่คล้ายกัน โดยผู้ที่รับการถ่ายทอดอาจมีความเลื่อมใส ศรัทธาในบุคคลที่เป็นต้นแบบ หรือได้รับการปลูกฝังมโนภาพ หรือ อุดมการณ์บางอย่างจากผู้เป็นแบบในช่วงเวลาหนึ่ง

“ตอนเด็กที่ไม่ได้สนใจการเมืองมากหรอก แต่พี่ชายเขาไปเดินขบวนตอน 14 ตุลา มันก็ซึมซับมาพอสมควรเพราะเราติดตามเขาตลอด ดูเขาเป็นตัวอย่าง พอโตก็ยิ่งศึกษาอ่านเรื่องราวพวกนี้มากขึ้น พี่อาจจะไม่ได้จับต้องเรื่องการเมืองอย่างเขาจริงเขาจริงเหมือนคนอื่น แต่ส่วนหนึ่งที่พี่ทำได้ก็คือการแสดงออกให้คนรอบข้างเห็น หรือไม่ก็บอกว่าอะไรเป็นสิ่งที่พลเมืองอย่างเราควรทำ หรือควรแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างไม่ชอบมาพากล” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

การปลูกฝังนิสัยการกล้าแสดงออกทางความคิดมักเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมในตอนเรียนมากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงของวัยที่มีหน้าที่รับผิดชอบแค่เพียงการเรียนการศึกษา ทำให้การปลูกฝังนิสัยเขาจริงเขาจังและเอาใจใส่ต่อสภาพปัญหาต่าง ๆ ทำได้ง่ายและมีอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าเพราะไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ การทำงาน ฯลฯ จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า บุคคลที่มีการแสดงออกทางการเมืองหรือให้มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่เด่นชัด มักเป็นผู้ผ่านประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในวัยเรียนมากที่สุด

“ผมทำกิจกรรมตั้งแต่สมัยเรียนแล้ว ทำมาเยอะ จนมาถึงตอนทำงานเป็น NGO เป็นข้าราชการ สิ่งเหล่านี้ทำให้ต้องคลุกคลีกับคนจำนวนมากเสมอ หรือพอมีเหตุการณ์ทางการเมือง ผมก็สนใจที่จะเข้าไปสังเกตการณ์ อย่าง “พฤษภาคม 35” แต่ไม่ถึงกับเข้าร่วมนะครับ...เพราะผมสนใจการเมือง ผมก็อยากให้คนอื่นสนใจด้วย อย่างน้อยก็อยากจะทำให้เขาได้คิดวิเคราะห์ว่าหรือรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมนักการเมืองบ้าง” (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

การเคยผ่านกิจกรรมทางการเมืองสมัยเรียน ยังมีส่งผลให้บุคคลนั้นมีพัฒนาการที่ก้าวต่อจากการเป็นผู้ให้ความสนใจทางการเมืองไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในระดับที่ใหญ่ขึ้น โดยต่างให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางการเมืองว่าเป็นเสมือนหน้าที่อย่างหนึ่งของพลเมือง

“ตอนเรียนก็ทำกิจกรรมบ้าง ผมมีเพื่อนที่ทำกิจกรรมอยู่รวมๆ บางทีก็ไปคลุกคลีอยู่ที่นั่น ซึ่งมันมีกิจกรรมทางการเมืองในระดับนักศึกษาเยอะแยะมาก ผมก็ได้เห็นอะไรตรงนั้นมาเหมือนกัน ทำให้ผมสนใจการเมืองมากพอสมควร แต่ตอนเหตุการณ์พฤษภาทมิฬกลับไม่ได้ไปครับ ทั้งที่อยากไปมาก ผมเลยพยายามหาทางออกโดยการไปช่วยอย่างอื่นแทน รวมไปถึงการพยายามเอาใจใส่ต่อบ้านเมืองให้มากขึ้น เมื่อเราให้ความสนใจกับตรงนี้ เราก็อยากให้คนรอบข้างสนใจด้วย ผมเลยไปเป็นสมาชิกพรรคการเมือง นั่นเพราะผมศรัทธาระบบพรรคการเมือง ผมก็เอาข้อมูลต่างๆ มาเล่าให้คนที่บ้าน หรือเพื่อน ๆ ฟัง ให้เขามีทางเลือกในการตัดสินใจมากขึ้น” (ปฐม สรรพเชิดดาญาน, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

“อาจจะเพราะเป็นคนชั้นกลางรุ่นเก่าที่ผ่านเรื่องราวเหตุการณ์ทางการเมืองมาเยอะ ซึ่งตอนนั้นผมก็เป็นแค่นักเรียนเอง ก็แค่เข้าร่วม รับรู้เรื่องราว...พอมาถึงตอนนี้การบอกหรือพูด เพื่อแสดงความคิดเห็นนี้ ส่วนหนึ่งผมคิดว่าเป็นการสนองความต้องการของตัวเองบางอย่าง เพราะผมอยากเสนอสิ่งดี ๆ สิ่งใหม่ ๆ ให้กับคนอื่น ประโยชน์ทางวิชาการมันก็มีอีก คือผมก็เอามาใช้สอนหนังสือได้ ทางจิตวิทยาก็คือการระบายความอัดอั้นในหัวเราออกไปให้คนอื่นรับรู้ว่าจะไรดี อะไรไม่ดี สิ่งที่ไม่ถูกต้องควรจะเป็นอย่างไร” (เฉลิมพร ชุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลทั้งหมดพอจะอธิบายได้ว่า ผู้ส่งสารโดยวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลจะให้ความสนใจในรูปแบบต่าง ๆ ในการสื่อสารทางการเมือง โดยได้แสดงออกถึงการเป็นผู้ส่งสารที่สามารถโน้มน้าวความคิดทางการเมืองให้เป็นไปในทิศทางที่ผู้ส่งสารมุ่งหวัง นอกจากนี้ยังมีลักษณะร่วมอย่างหนึ่งของผู้ส่งสารคือ การเคยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางการเมืองในอดีต เป็นความพยายามในการถ่ายทอดอุดมการณ์ที่ตนมีไปยังบุคคลอื่น ที่มุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกมากกว่า

สิ่งที่น่าสนใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับอนาคตของกิจกรรมทางการเมืองในกลุ่มนักศึกษาก็คือ เราพอจะมองเห็นบรรยากาศการมีกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาเริ่มมีสีสันลดลง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้การเป็นผู้เอาใจใส่ต่อปัญหามันเมืองในกลุ่มชนชั้นกลางรุ่นใหม่มีจำนวนลดลง

“ผมพูดถึงชนชั้นกลางนะ ผมว่านักศึกษาพูดถึงเรื่องการเมืองน้อยมาก ผมคิดว่าบรรยากาศกิจกรรมที่เคยเฟื่องมาก ๆ นี่ใกล้ตายเต็มที่แล้ว เป็นลมหายใจสุดท้ายแล้ว พวกนี้จะฝอลง ถ้าไม่ปรับตัวผมคิดว่าตายแน่ ๆ ผมคุยกับน้องที่ทำงานอยู่ ผมก็คิดว่าจะต้องตายแน่หรือหมดยุคแน่นอน” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

จากบทสัมภาษณ์นี้ แสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาของสถานการณ์ทางการเมืองมีความสำคัญอย่างมากที่จะกระตุ้นคนในสังคม โดยเฉพาะคนชั้นกลางให้มีความตื่นตัวทางการเมือง เห็นได้จากความแตกต่างของกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาในยุค 14 ตุลา (ที่ได้กลายมาเป็นคนชั้นกลางในเวลานี้) ที่บรรยากาศทางการเมืองกระตุ้นให้กลุ่มนักศึกษาสนใจและฝึกฝนทางการเมือง (สภาพสังคมค่อนข้างถูกปิดกั้นทางข่าวสาร ทำให้การสื่อสารมีลักษณะเป็นวงกว้าง) สภาพของสังคมในเวลานั้นจึงเปรียบเสมือนโรงเรียนทางการเมืองขนาดใหญ่สำหรับนักศึกษา ในขณะที่ปัจจุบัน สภาพทางการเมืองได้เปิดกว้างมากขึ้น ทำให้บรรยากาศความสนใจทางการเมืองของนักศึกษาได้เปลี่ยนรูปแบบจากห้องเรียนขนาดใหญ่ กลายมาเป็นห้องเรียนห้องเล็กที่ทำการสื่อสารแบบเข้าถึงตัวมากขึ้น ทั้งจากการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือแม้แต่การเรียนรู้จากสื่อมวลชน

การสื่อสารทางการเมืองด้วยวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลถึงแม้จะเป็นวิธีการสื่อสารที่เข้าถึงตัวบุคคล แต่หากขาดจิตสำนึกร่วมกันในการถ่ายทอดและรับเอาอุดมการณ์บางอย่างที่มีความสำคัญอาจไม่เกิดขึ้น รูปแบบการสื่อสารไม่สามารถสร้างจุดสนใจให้เกิดแนวคิดที่คล้ายตามกันได้ และไม่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการสร้างบรรยากาศทางการเมืองในกลุ่มนักศึกษา การพยายามเป็นผู้ส่งสารด้วยวิธีที่มีลักษณะกระจายถึงมวลชนมากขึ้นจึงเป็นหนทางหนึ่งของผู้ส่งสารที่ต้องการจะสื่อสารความคิดของตนเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และอุดมการณ์บางอย่างไปยังกลุ่มบุคคลอื่นให้ได้มากยิ่งขึ้น

2 การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางสื่อมวลชน

(Sender in Mass Communication Channel)

ในจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด มีผู้ที่ใช้สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เป็นช่องทางในการสื่อสารทั้งสิ้น 7 คน และในการใช้ช่องทางดังกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ยังพบข้อแตกต่างในวิธีการสื่อสารอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้จัดแบ่งกลุ่มของผู้ส่งสารนี้ออกเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 : กลุ่มที่ใช้สื่อมวลชนในการแสดงความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป

- (1) การส่งผลประชามติ
- (2) การส่งจดหมายแสดงความคิดเห็น

กลุ่มที่ 2 : กลุ่มที่มีบทบาทในการนำเสนอข่าวสารหรือเนื้อหาสาระในสื่อมวลชน

- (3) การเขียนบทความ
- (4) การเป็นข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์

ข้อแตกต่างของทั้ง 2 กลุ่มนี้ก็คือ การมีสถานะในการเป็นผู้ส่งสารที่ต่างกัน โดยเฉพาะในกลุ่มที่ 1 นั้นจะมีบทบาทในการเป็นผู้ส่งสารขึ้นอยู่กับสถานการณ์บางอย่างที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะแสดงความคิดเห็น หรือเรียกร้อง ในขณะที่กลุ่มที่ 2 จะมีสถานะในการเป็นผู้ส่งสารที่ได้เปรียบกว่าอันมาจากการได้รับความยอมรับหรือมีโอกาสในใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความคิดเห็นอยู่แล้ว และเพื่อให้ภาพของทั้ง 2 กลุ่มมีความชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงขออธิบายการใช้สื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในฐานะผู้รับสารไว้ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

- ก. รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน
- ข. เหตุผลของการใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสาร
- ค. เหตุผลของการที่ไม่ใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสาร
- ง. วิธีการสื่อสารในช่องทางสื่อมวลชน

1. การส่งผลกระทบ

การทำประชาคมเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างหนึ่งที่ได้รับการนิยมนำมาใช้จากสื่อมวลชนและประชาชนภายหลังจากการเข้าสู่ยุคเปิดเสรีทางความคิดที่ประชาชนและสื่อมวลชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ในการทำประชาคมของสื่อมวลชน โดยทั่วไปแล้ว สื่อมวลชนจะเป็นผู้กำหนดหัวข้อที่จะทำการสำรวจซึ่งจะเน้นหัวข้อทางการเมืองในวาระสำคัญเท่านั้น เช่น การหยั่งเสียงคะแนนก่อนการเลือกตั้ง ในขณะที่ความเป็นจริงของสภาพการเมือง ยังมีประเด็นทางการเมืองอีกมากมายที่ประชาชนได้นำมาพูดถึง และให้ความสนใจ ดังนั้นหนังสือพิมพ์ ในฐานะสื่อมวลชนที่ถูกควบคุมจากรัฐน้อยที่สุด จึงเป็นฝ่ายออกโรงในการเสนอประเด็นทางการเมืองให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งเกี่ยวพันทั้งประเด็นวาระทางการเมืองที่สำคัญรวมถึงประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความคิดเห็นต่อความโปร่งใสของบุคคลทางการเมืองทั้งในด้านการงานและเรื่องส่วนตัว อย่างไรก็ตามการใช้วิธีการทำประชาคมสำหรับคนชั้นกลางยังคงมีเหตุผลและเงื่อนไขที่สามารถตีความได้แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้แยกออกเป็นหัวข้อได้ดังนี้

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองโดยการทำประชาคม

เป็นการเก็บข้อมูลทางด้านสถิติเกี่ยวกับความคิดเห็นในประเด็นที่สังคมกำลังได้รับความสนใจ โดยสื่อมวลชนจะเป็นผู้จัดทำ การสำรวจและกำหนดรูปแบบการสำรวจที่เหมาะสม โดยมีประชาชนทั่วไปเป็นผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น การจัดทำผลประชาคมในหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ประเด็น

ทางการเมือง เช่น ผลการเลือกตั้ง ทศนคติต่อนักการเมือง ข้อเสนอของรัฐเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชุมชน (ประชุม สรรพพชดาญาน, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539 และ ชาคิต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

การส่งคะแนนเสียงของตนกลับไปยังหนังสือพิมพ์ที่ทำการรับคะแนนเสียงนี้ เป็นตัวสะท้อนให้เห็นความรู้ความเข้าใจและการมีพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ เพราะรูปแบบการส่งคะแนนประชามติก็คือหลักการเดียวกันกับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแบบ One man one vote ถึงแม้จะมีความแตกต่างและผลที่ได้จะคลาดเคลื่อนอันเนื่องมาจากจำนวนของกลุ่มประชากรที่ส่งคะแนนกลับมา แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นที่จะให้ความสนใจต่อประเด็นสำคัญในบ้านเมืองอย่างเป็นประชาธิปไตยของผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่เฉพาะแต่การให้คะแนนประชามติเกี่ยวกับการเลือกตั้งเท่านั้น ในกรณีทางการเมืองที่สำคัญอื่น ๆ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังให้ความสนใจในการส่งคะแนนเสียงด้วยเช่นกัน

จากระบบ และวิถีชีวิตของผู้ให้สัมภาษณ์แบบ One Man One Vote นี้เอง ที่ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นกลางพยายามที่จะนำเอารูปแบบการเล่นการเมืองใน Political Society มาใช้ใน Civil Society เพื่อต่อสู้ทางด้านความคิดเห็นทางการเมืองในสังคม การขยายวิถีชีวิตเข้าสู่ระบบสังคมที่แตกต่างกันเป็นส่วนสะท้อนอย่างหนึ่งว่า ในระบบของ Political Society ประชาชนยังคงถูกขีดเส้นทางการเมืองด้วยวิถีการตัดสินใจในอำนาจของตนจากการเลือกตั้งเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ต่อจากนั้นประชาชนจะไม่มีสิทธิ (หรือมีน้อยมาก) ในการที่จะเข้าไปมีส่วนกำหนดใด ๆ ได้อีกต่อไป เมื่อมีข้อจำกัดในการแสดงความเป็นเจ้าของอำนาจทางการเมือง คนชั้นกลางจึงได้ยึดเอาวิถีคิดแบบ One Man One Vote มาประยุกต์ใช้ในการบงการสังคมพลเมือง เพื่อที่จะทำการทางการเมืองใหม่อีกครั้งในฐานะผู้มีส่วนร่วมทางการเมือง การต่อสู้เหล่านี้จึงเป็นการขยายหลักการปฏิบัติเฉพาะสถานการณ์ (ช่วงเลือกตั้ง) มาเป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวัน โดยมีสื่อมวลชนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเวทีสภา ที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปใช้อำนาจทางการเมืองได้อีกครั้ง และอย่างบ่อยครั้งขึ้น

(ข) เหตุผลของการใช้การส่งผลประชามติเป็นช่องทางในการสื่อสารทางการเมือง

จากความใกล้ชิดข่าวสารข้อมูลของชนชั้นกลาง ความคิดเห็นส่วนหนึ่งได้ถูกระบายออกด้วยวิธีต่าง ๆ และมีชนชั้นกลางส่วนหนึ่งที่พยายามสะท้อนความคิดเห็นของตนส่งกลับไปยังสื่อมวลชน หลังจากที่สื่อมวลชนได้ทำการเชิญชวนผู้อ่านโดยการเสนอประเด็นที่อยู่ในความสนใจของสังคมขึ้นมา

i ความสนใจด้านเนื้อหาที่แสดงความคิดเห็น : ประเด็นหัวข้อที่ให้เลือกลงคะแนนในปัจจุบันมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่เฉพาะเจาะจงเพียงแค่เรื่องการเลือกตั้ง แต่ยังมีหัวข้อใหม่ ๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้ลงคะแนนแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐบาล การให้ความไว้วางใจต่อผู้นำ หรือคณะผู้บริหาร ฯลฯ ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่า สื่อมวลชนพยายามที่จะตั้งประเด็นใหม่ ๆ ที่จะช่วยกระตุ้นให้คนอ่านเกิดความสนใจทางการเมืองและสามารถแสดงออกทางความคิดได้มากขึ้น (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ii ความน่าสนใจของวิธีการสื่อสารที่เพิ่มขึ้นในสื่อมวลชน : ถึงแม้การทำผลประชามติของหนังสือพิมพ์จะไม่ใช่นวัตกรรมใหม่ของสังคมการสื่อสาร แต่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า โอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในอดีตมีความแตกต่างกับในปัจจุบันที่สื่อมวลชนพยายามเปิดโอกาสที่จะตอบสนองความต้องการการแสดงออกทางความคิดของประชาชนมากยิ่งขึ้น (ศศิณ พัทธนิกรย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539) และจากจุดนี้ที่อาจมองได้ว่า หนังสือพิมพ์และผู้อ่านต่างตอบสนองเป้าหมายซึ่งกันและกัน ในแง่หนึ่งก็คือ ผู้อ่านได้รับโอกาสในการแสดงออกทางความคิดเห็นที่เพิ่มขึ้นในสื่อมวลชน ขณะเดียวกัน หนังสือพิมพ์ก็ได้รับประโยชน์ทั้งในด้านความเชื่อถือ การให้ความสนใจจากผู้อ่าน รวมไปถึงการเพิ่มยอดขายของหนังสือพิมพ์ในบางช่วง

iii วิธีการส่งทำได้ง่ายและสะดวก : วิธีการส่งผลประชามติเป็นวิธีที่ผู้อ่านสามารถแสดงความคิดเห็นเพียงสั้น ๆ ต่อบางประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ ดังนั้นด้วยรูปแบบที่ไม่ต้องพิถีพิถันมากนักทำให้วิธีการส่งผลประชามติค่อนข้างได้รับความนิยมจากชนชั้นกลาง ยิ่งในยุคสมัยที่เทคโนโลยีได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับข่าวสารและการเก็บข้อมูล ทำให้การส่งผลประชามติมีวิธีการที่สะดวกขึ้น ที่เห็นได้ชัดก็คือการส่งผลประชามติทางโทรศัพท์ด้วยเครื่องตอบรับอัตโนมัติซึ่งจะทำให้การส่งผลข้อมูลมีความรวดเร็วมากขึ้น (ชาคริต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบกลุ่มคนชั้นกลางได้ให้ความสนใจกับวิธีการสำรวจผลประชามติผ่านทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ซึ่งเป็นการสำรวจความคิดเห็นทั้งจากสถาบันต่าง ๆ ซึ่งได้ทำการรายงานผลในสื่อมวลชน การส่งผลประชามติที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีส่วนหนึ่งจึงถูกจำกัดอยู่ในกลุ่มของชนชั้นกลางที่มีเครื่องมือในการสื่อสาร ในขณะที่การส่งผลประชามติที่ใช้กรอกแบบคำถามยังคงใช้ได้กับบุคคลทั่วไปภายในกลไกสื่อมวลชน

iv เป้าหมายทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์ : ลักษณะของการส่งผลประชามติถือเป็นวิธีการเล่นการเมืองในหนังสือพิมพ์ของผู้ลงคะแนน เพราะสิ่งนี้คือเสียงจากตัวจริงของผู้เป็นประชาชน ไม่ใช่การเล่นการเมืองในระบบใหญ่ที่ต้องผ่านตัวแทนที่เป็นนักการเมือง และจากวิธีแบบ One man one

vote ยังทำให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในความสำคัญของตนเองทางการเมืองที่อาจจะพลิกผลคะแนนให้เป็นไปตามที่ตนเองหวังไว้

“เคยโทรไปหนังสือพิมพ์ที่เขาทำโพล ไปลงคะแนนกับเครื่องตอบรับอัตโนมัติครับ ตอนนั้นเป็นเรื่องเลือกตั้งผู้ว่าราชการ กับ เลือกตั้งผู้แทน ในสยามโพลส์ มันเป็นเพราะถึงเวลาที่เราต้องแสดงออก อย่างน้อยเสียงตรงนั้นน่าจะเอียงมาทางความคิดเราได้ส่วนหนึ่ง คิดว่ามันอาจจะมีส่วนโน้มน้าวคนอื่นได้ด้วย เรามีคนอยู่ในใจ เราก็เลยแสดงความคิดเห็นว่าคนนี้น่าจะได้ เพิ่มคะแนนนิยมและอยากให้เราขึ้นมาในระดับต้น ๆ หรือถ้ากระแสเขาต่ำ ก็อยากทำให้มันขึ้นสูง เสียงของเราก็อาจจะช่วยได้ครับ” (ชาคริต สุธาสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

รูปแบบของการส่งผลประชามติ จึงเป็นวิธีการเล่นการเมืองของชนชั้นกลางในระบอบประชาธิปไตยที่สามารถให้เกิดผลใน 2 ขั้นตอน คือ การเข้าไปใช้พื้นที่สื่อมวลชนในการต่อสู้ทางการเมือง (เพื่อ) การครอบงำทางความคิดด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งทั้ง 2 ขั้นตอนมีความต่อเนื่องกัน โดยเป็นการพยายามผลักดันคะแนนเสียงของตนให้กลายเป็นเสียงข้างมากเพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดและความต้องการของตนเอาไว้ กับเป็นความพยายามที่ผู้ส่งผลประชามติมีต่อผู้อ่านคนอื่นนั่นก็คือ การพยายามที่ใช้ตัวเลขที่ปรากฏในผลรายงานจะเป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาที่จะทำให้ผู้อ่านคนอื่นมีความเห็นคล้อยตามกับจำนวนคะแนนที่เพิ่มขึ้นของผลประชามตินั้น ๆ

จากเหตุผลเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเห็นความสำคัญของชนชั้นกลางทางการเมืองด้วย คะแนนเสียงที่เปรียบได้เป็น “เสียงสวรรค์” ที่มีส่วนในการที่เป็นชี้ตายในประเด็นทางการเมือง ถึงแม้ผลที่ได้อาจจะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมในทางการเมืองเสมอไป (เช่น โพลล์เลือกตั้ง (พฤศจิกายน 2539) ของคนชั้นกลางที่ต้องการพรรคประชาธิปไตยมาเป็นรัฐบาล แต่ไม่สำเร็จ)

(ค) เหตุผลในการไม่ใช้การส่งผลประชามติในการสื่อสารทางการเมือง

ถึงแม้ว่าการทำประชามติจะได้รับความนิยมจากสื่อมวลชน และสถาบันต่าง ๆ (ตั้งแต่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ สถาบันการศึกษา) แต่โดยตัวของประชาชนผู้ส่งผลประชามติบางกลุ่ม ยังคงมีทัศนคติที่ไม่มั่นใจต่อการสื่อสารทางการเมืองด้วยรูปแบบวิธีนี้ ซึ่งเหตุผลเหล่านั้น ผู้วิจัยสามารถลำดับการอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. ความไม่เชื่อมั่นในการเก็บรวบรวมข้อมูล : ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้เลือกใช้วิธีการดังกล่าวส่วนใหญ่ให้ความเห็นคล้าย ๆ กันว่า ยังคงค่อนข้างคลงแคลงใจในกระบวนการที่ได้มาซึ่งข้อมูลตัวเลขต่าง ๆ รวมไปถึงจุดประสงค์ของผู้จัดทำว่ามีการเมืองในสื่อมวลชนซ่อนอยู่หรือไม่ เช่น ผลการหยั่งเสียงในการเลือกตั้งที่อาจส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของฐานคะแนน หรือเป็นการชี้นำคนในสังคมให้มีการคล้อยตามในเรื่องต่าง ๆ (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

ศศิณ พัทธนาภิรมย์ เป็นผู้หนึ่งที่ไม่ได้ใช้วิธีการส่งผลประชามติ และได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของกระบวนการจัดเก็บข้อมูลว่า ถึงแม้ข้อมูลที่ได้อาจจะไม่ตรงกันตามแต่ละสำนักวิจัย แต่ก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่จะกระตุ้นให้คนมีพฤติกรรมในการส่งสารเพิ่มขึ้น แต่ควรมีข้อระมัดระวังในการเก็บข้อมูลและการอธิบายผล เพราะอาจส่งผลบานปลายกลายเป็นปัญหาทางการเมือง อันมาจากความไม่ชัดเจนในการอ้างถึงแหล่งที่มา ในกรณีนี้แม้แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เคยส่งผลประชามติยังมีข้อสงสัยเกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูลของสื่อมวลชนเช่นเดียวกัน (ปฐุม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"โพลของหนังสือพิมพ์ก็ถือได้ว่ามันก็ช่วยให้คนอยากแสดงความคิดเห็นนะครับ แต่การทำโพลที่ผ่านมาผมค่อนข้างที่จะไม่แน่ใจ ไปถามทหาร ถามวัยรุ่น เขาไม่ชอบรัฐบาลจริงหรือเปล่า มันดูได้เลยว่าตรงนี้ยังไม่ใช่เสียงของประชาชนทั้งหมด ไม่ใช่ทำมาแค่นี้แล้วเอาไปต่อรองว่าเปลี่ยนรัฐบาลเออะ ผมก็ไม่ได้บอกว่ารัฐบาลนี้ดี แต่การทำแบบนี้มันไม่ค่อยจะโปร่งใสนัก" (ศศิณ พัทธนาภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

แต่ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นสื่อมวลชนมีความเห็นว่า ประเด็นความคิดเห็นบางเรื่องเป็นไปไม่ได้ที่จะสามารถเก็บข้อมูลได้จำนวนมาก เพราะความสนใจของคนต่อเรื่องต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ดังนั้นการที่ผู้ใดจะส่งคะแนนเข้ามาย่อมเป็นการชี้ให้เห็นว่าผู้นั้นมี ความสนใจที่มีต่อเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง และต้องการที่จะมีส่วนร่วมในประเด็นที่หนังสือพิมพ์เปิดช่องให้แสดงความคิดเห็น (สันทัต กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนก็ยังคงให้ความสนใจกับข้อมูลที่หนังสือพิมพ์ทำการเก็บรวบรวมผลประชามติอยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยเชื่อว่า หากประชากรที่ตอบแบบสอบถามเป็นคนชั้นกลาง ความน่าเชื่อถือของผลสำรวจที่ได้ โดยเฉพาะประเด็นทางการเมือง น่าจะสอดคล้องความเป็นจริงมากกว่า (ปฐุม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความเชื่ออยู่ลึก ๆ ว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่เป็นตัวแทนของประชาชนในเรื่องที่เป็นประเด็นสาธารณะ เพราะเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพทางด้านการศึกษาและการติดตามข่าวสารข้อมูลทางการเมือง

2. การเปิดเผยตัวเองต่อสาธารณะ : ในกรณีที่แบบสอบถามเพื่อลงคะแนนประชามติ มีส่วนใดของข้อความที่ให้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อ ที่อยู่ อาชีพ ฯลฯ ผู้ให้สัมภาษณ์จะรู้สึกไม่แน่ใจว่าจะใส่ข้อมูลส่วนตัวลงไปหรือไม่ อันมีสาเหตุมาจากความหวาดระแวงถึงผลที่จะได้รับภายหลังจากการเปิดเผยตัวเองในที่สาธารณะ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยากแสดงความคิดเห็นจึงหาทางเลี่ยงในการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวโดยการขอรับรองให้สื่อมวลชนไม่ต้องระบุชื่อผู้ส่งลงในหนังสือพิมพ์ แต่ถ้าจำเป็นต้องใส่ข้อมูลส่วนตัว มีแนวโน้มว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะปฏิเสธการใช้วิธีนี้ในการแสดงความคิดเห็น

"ไม่ค่อยมั่นใจว่าจะมีผลสะท้อนกลับมาให้เราอย่างไรบ้าง อย่างตอนที่ร่วมลงรายชื่อในการเรียกร้องให้เปิดเผยวิทยานิพนธ์ของนายบรรหาร ศิลปอาชา ผมก็ส่งไปนะแต่ไม่ให้เขาเปิดเผยชื่อ เพราะกลัวถูกขู่เพราะขนาดคนที่มีชื่อเสียงหรือคนทำรายการวิจารณ์การเมืองดี ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักก็ยิ่งถูกคุกคาม อย่างมองว่าเราเป็นแค่ประชาชนธรรมดาตัวเล็ก ๆ ที่เขาจะไม่สนใจ แต่มันจำเป็นที่บางครั้งหนังสือพิมพ์ควรจะตั้งลงด้วยว่าเป็นความเห็นของใคร มาจากไหน เพราะจะทำให้คนสนใจ เป็นการหาแนวร่วมและทำให้ผลสะท้อนกลับมันมีเยอะตามมา" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2539)

ถึงแม้ว่าสุดท้ายแล้วผู้ให้สัมภาษณ์จะส่งผลประชามติไปยังสื่อมวลชน แต่ผู้ให้สัมภาษณ์กลับมีความเห็นว่า การให้คะแนนเสียงโดยเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวอาจได้รับการเพ่งเล็งจากฝ่ายตรงข้ามที่จะกระทำการใด ๆ ก็ตามที่ไม่เป็นการปลอดภัยสำหรับตนเอง นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์กลับมีความคิดว่า การเปิดเผยชื่อของบุคคลอื่นในการแสดงประชามติเรื่องเดียวกันจะเป็นตัวกระตุ้นหรือสร้างความน่าสนใจ และเป็นแรงผลักดันให้ตนเองนั้นส่งผลกลับไปยังหนังสือพิมพ์ด้วย ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการรวมตัวภายในชนชั้นกลาง ที่ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงตนในฐานะที่เป็นฝ่าย "พลัดเจียง" ของชนชั้นกลาง (silent majority) ซึ่งต้องให้ถึงเวลาที่มีผู้นำการรบเสียก่อน เมื่อมีแนวร่วมจึงจะรวมขบวนเพื่อแสดงออกทางความคิดเห็นทางการเมืองในภายหลัง

จากทั้ง 2 เหตุผลของข้อติดขัดในการใช้วิธีทำประชามติของผู้ให้สัมภาษณ์ แสดงให้เห็นถึงจุดร่วมอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ก็คือ ถึงแม้ชนชั้นกลางจะยังคงใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางในการแสดงความคิดเห็น แต่ท่าทีส่วนหนึ่งที่ปรากฏชัดก็คือ คนชั้นกลางยังคงไม่มั่นใจต่อวิธีการของสื่อมวลชนในกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนได้บทสรุปเกี่ยวกับผลประชามตินี้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคนชั้นกลางกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ยึดถือบทบาทในเชิงผู้ถูกกระทำทางด้านข่าวสารและการเมืองอย่างเหนียวแน่น จนไม่แน่ใจว่าการเป็นผู้กระทำทางการเมือง (Active) จะถูกตรวจสอบจากสาธารณะได้มากนักเพียงใด ทั้งนี้ผู้วิจัยหมายความว่ารวมถึงตัวผู้ให้สัมภาษณ์เอง และผู้ส่งผลประชามติคนอื่น ๆ และจากผลที่ได้นี้ชี้ให้เห็นได้ว่า

ชนชั้นกลางบางส่วนในสังคมยังไม่แน่ใจต่อบทบาททางการเมืองของตนเองในสื่อมวลชน และพร้อมใจที่จะรับบทบาทเป็นฝ่ายตั้งรับ (Passive) ทางด้านข้อมูลข่าวสาร หรือตามที่เรียกขานกลุ่มชนชั้นกลางกลุ่มนี้ว่าเป็น “กลุ่มพลังเงียบ” นั่นเอง

(ง) วิธีการสื่อสารด้วยการส่งผลประชามติในช่องทางสื่อมวลชน

จากเหตุผลในเรื่องของความไม่ไว้วางใจในความปลอดภัยของการใช้สื่อจริงในการตอบแบบสอบถามหรือลงรายชื่อสนับสนุน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบการเมืองของไทยในด้านหนึ่ง ประชาชนยังอยู่ในสังคมการเมืองในแบบที่เรียกว่า “การเมืองนอกระบบ” ที่อาจใช้อำนาจข่มขู่หรือส่งผลกระทบต่อสถานภาพปัจจุบันของบุคคลที่แสดงตัวตามวิถีประชาธิปไตย

ในขณะที่ ชาคิต สุธาสายเนตร ได้ใช้วิธีการส่งผลประชามติเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่จัดขึ้นโดยสื่อหนังสือพิมพ์ โดยการใช้ระบบโทรศัพท์อัตโนมัติในการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกในการส่งความคิดเห็นและไม่ต้องให้ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ การส่งผลประชามติด้วยวิธีนี้จึงหลีกเลี่ยงปัญหาการที่อำนาจจากเมืองนอกระบบได้ดีกว่า

อย่างไรก็ตาม ความต้องการทราบข้อมูลของผู้ทำประชามติส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับประเด็นที่สื่อมวลชนนำเสนอ หากเป็นประชามติเกี่ยวกับการเลือกตั้งหรือความคิดเห็นทางการเมือง โดยทั่วไปผู้จัดเก็บข้อมูลจะไม่ต้องถามข้อมูลส่วนตัวมากนัก ในขณะที่บางประเด็นที่อาจเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบยอมรับใด ๆ ทางการเมือง ข้อมูลของผู้ลงคะแนนจะสามารถใช้อ้างอิงว่า ผลการสำรวจนั้นไม่ได้ทำขึ้นเพื่อสร้างกระแสกดดันทางการเมือง เช่น การลงประชามติเรื่องวิทยานิพนธ์นายบรรหาร ศิลปอาชา ในหนังสือพิมพ์สยามโพสต์ และการลงประชามติเกี่ยวกับการรับร่างรัฐธรรมนูญของหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ เป็นต้น

อาจจะสรุปได้ว่า การสำรวจความคิดเห็นจากผลประชามตินั้น การกำหนดบทบาทในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนยังคงขึ้นอยู่กับสื่อมวลชนในการจัดตั้งประเด็นทางการเมืองขึ้นมาในแต่ละช่วงสถานการณ์ การเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของข่าวสาร (Agenda Setting) ของสื่อมวลชนนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนยังคงมีบทบาทต่อการกระทำทางการเมืองของประชาชนโดยเป็นความพยายามที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองให้ได้มากที่สุด อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งผลประชามติประการหนึ่งก็คือ การกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของสื่อมวลชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแรงสนับสนุนทิศทางขององค์กรที่มีต่อเรื่อง

ต่าง ๆ ในสังคมด้วย เช่น การประกาศเจตจำนงของหนังสือพิมพ์ต่อการรับร่างรัฐธรรมนูญ โดยมีเสียงของประชาชนที่ส่งผลกระทบต่อเข้ามาเป็นเครื่องยืนยัน ซึ่งในจุดนี้เองที่ผู้วิจัยมีความเห็นโดยสรุปว่า สื่อมวลชนและชนชั้นกลางที่ใช้วิธีส่งผลกระทบต่อต่างก็เป็นฝ่ายที่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์ระหว่างกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ที่มีขึ้นเพื่อยืนยันความหนักแน่นของอุดมการณ์ที่แต่ละฝ่ายยึดถือกันเอง

2. การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็น

การเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นเป็นการใช้ช่องทางสื่อมวลชนอีกวิธีหนึ่งที่ผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่มีเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านของเนื้อหาและการใช้พื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ จดหมายที่เข้าไปยังสื่อมวลชนนอกจากจะเป็นช่องทางระบายทุกข์ (การระบายปัญหาความเดือดร้อนของตนเอง) แล้ว ยังเป็นช่องทางสำคัญในการแสดงความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองที่สำคัญของประชาชน ที่ไม่สามารถจะทำได้เลยในทางการเมืองภายในกรอบของ Political Society อย่างไรก็ตามการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นยังคงมีวัตถุประสงค์เพื่อการอื่นนอกเหนือไปจากการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอีกด้วย

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองโดยการเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็น

มิติเชิงปริมาณ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักหนังสือพิมพ์ พบว่า จดหมายที่เขียนส่งไปยังหนังสือพิมพ์มีจำนวนประมาณ 700 - 1,000 ฉบับต่ออาทิตย์ โดยประมาณร้อยละ 80 จะเป็นจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ในขณะที่จดหมายประเภทร้องเรียนหรือชี้แจง จะมีเพียงร้อยละ 20 ซึ่งส่วนใหญ่จะถูกนำมาใช้ในแง่ของการเป็นข้อมูลหรือนำมาทำเป็นเนื้อหาข่าวแทนในกรณีที่ข้อมูลนั้นได้รับการตรวจสอบแล้วว่ามีความน่าเชื่อถือ (สุภากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539 และ สันตติกรณ์, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

สำหรับพื้นที่ที่สามารถนำจดหมายของผู้อ่านลงตีพิมพ์ได้นั้น สามารถนำลงได้ประมาณ 3-4 ฉบับต่อวัน ซึ่งสัดส่วนระหว่างจดหมายที่ส่งเข้ากับที่ถูกตีพิมพ์ค่อนข้างจะแตกต่างกันมาก โดยผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการลงตีพิมพ์ว่า มาตรฐานของพื้นที่คอลัมน์โดยรวมคือประมาณครึ่งหน้าต่อวันนั้น โดยภาพรวมแล้วถือเป็นคอลัมน์ที่มีพื้นที่ที่เหมาะสมแต่ในบางกรณีคอลัมน์นี้อาจหายไป เนื่องจากการมีพื้นที่โฆษณาเข้ามายึดเอาพื้นที่ไปบางส่วนหรือทั้งหมดไป (สุภากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539) ทำให้มองได้ว่าปัจจัยทางธุรกิจจะเข้ามามีบทบาทในการ

กำหนดพื้นที่ของการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์อย่างมาก และอาจมีอิทธิพลในด้านอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการกำหนดพื้นที่คอลัมน์อีกด้วย

มิติเชิงคุณภาพ คอลัมน์ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านสามารถส่งจดหมายเข้ามาได้นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ทำงานในสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ต่างมีเกณฑ์การคัดเลือกจดหมายของผู้อ่านเพื่อนำลงตีพิมพ์ว่า จะต้องสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน รวมไปถึงแนวการเขียนที่ส่งมานั้นมีเหตุผลรับฟังได้มากน้อยเพียงไร แต่ในบางครั้งก็มีการลงตีพิมพ์จดหมายที่แสดงความคิดเห็นค่อนข้างรุนแรงลงไปด้วย เพื่อให้คอลัมน์มีสีสันและมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น (ฐาภกร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539 และ สันหัตถ์ กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

จดหมายที่ผู้อ่านส่งไปยังหนังสือพิมพ์เป็นการแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือที่ผู้อ่านมีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะเป็นกลไกที่สำคัญของสังคม หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะมีคอลัมน์จดหมายสำหรับผู้อ่านโดยที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคมหรือชุมชนของตน การเปิดคอลัมน์นี้ในหนังสือพิมพ์จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเคารพในสิทธิของผู้อ่านที่จะแสดงความคิดเห็นของตนโดยผ่านทางหนังสือพิมพ์ และทำให้ผู้อ่านที่ส่งจดหมายเข้าไปมีความรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารและมีส่วนร่วมในเวทีสื่อมวลชน (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539 และ โกศิต ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

โดยทั่วไปแล้วหนังสือพิมพ์ได้แสดงบทบาทและหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางระหว่างผู้เขียนจดหมายกับผู้อ่านคนอื่น ๆ ที่เป็นประชาชน แต่จากการให้สัมภาษณ์ของสื่อมวลชนจะพบว่า รูปแบบของการสื่อสารที่กลับมีเป้าหมายที่หลากหลายมากกว่าการสื่อสารกับมวลชนเท่านั้น ซึ่งก็คือ

1. เป็นความพยายามที่จะสื่อสารกับผู้ส่งจดหมายคนอื่นในลักษณะการโต้ตอบทางความคิดในทางการเมือง เช่น การแบ่งฝ่ายเพื่อเชียร์พรรคการเมืองที่ตนชื่นชอบ (สันหัตถ์ กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)
2. ความต้องการที่จะสื่อสารกับเจ้าของคอลัมน์หรือผู้ตอบจดหมายโดยตรง เสมือนเป็นการสื่อสารกับเพื่อนที่รับฟังความคิดเห็นหรือโต้แย้งการตอบจดหมายของเจ้าของคอลัมน์ (ฐาภกร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)
3. เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารกับผู้มีอำนาจทางการเมือง โดยใช้สื่อมวลชนเป็นกุญแจไขประตูเพื่อนำความเห็นของตนให้ไปถึงบุคคลที่คาดว่าจะเข้าถึงตัวได้ยาก เช่น การร้องขอให้นายกรัฐมนตรีทำการปรับคณะรัฐมนตรี ฯลฯ

แต่ไม่ว่าจะเป็นการส่งจดหมายเพื่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายใดก็ตาม เนื้อความในจดหมายก็จะสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ของผู้เขียน และจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อุดมการณ์ทางการเมืองถูกขยายการรับรู้ไปสู่กลุ่มผู้อ่านได้กว้างขึ้น และตรงเป้าหมายมากขึ้นด้วย

(ข) เหตุผลของการใช้วิธีเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นในการสื่อสารทางการเมือง

สำหรับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์นี้ มีจำนวนของผู้ส่งจดหมายในการแสดงความคิดเห็นเพียง 2 คน เท่านั้น ซึ่งบุคคลทั้ง 2 นี้ ต่างมีวัตถุประสงค์ในการส่งจดหมายที่แตกต่างกัน ได้แก่

1. เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง : ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้วิธีการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์การเมืองทั่ว ๆ ไป โดยใช้เวทีของหนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางทางความคิด โดยมีความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ความคิดเห็นของตนสู่สังคม

"ผมเขียนไปหลายที่ ไทยรัฐ สยามรัฐ อะไรอีกเยอะมาก คือเราจำเป็นต้องมีสื่อแทนตาแทนปาก เรื่องที่เขียนเข้าไปก็จะเป็นเรื่องการเมือง การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบบริหารเป็นส่วนใหญ่ ผมเขียนมากจนคนเขาเห็นชื่อบ่อย ๆ ก็มีโทรมาเชิญไปคุยกันบ้าง ไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน" (โกจิต ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

การเขียนจดหมายของผู้ให้สัมภาษณ์รายนี้ ก็คือการทำให้เรื่องการเมืองกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องมีการพูดถึงและต้องได้แสดงออกทางความคิดเห็นอยู่ตลอดเวลา แสดงให้เห็นว่านอกจากจะเป็นบุคคลที่รู้วิธีการเข้าไปสื่อสารในสื่อมวลชนแล้ว ชนชั้นกลางยังคงเป็นผู้แสวงหาโอกาสที่จะได้รับการยอมรับจากสังคมอีกด้วย หากจะอธิบายตามแนวคิดของग्रामซึ่งเกี่ยวกับ War of Position แล้ว การตีพิมพ์จดหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ลงไปในพื้นที่แสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์จัดเป็นความสำเร็จขั้นหนึ่งในการเข้ายึดพื้นที่สื่อมวลชน เพื่อก้าวเข้าสู่การได้รับความยอมรับจากสังคมที่กว้างขึ้น และมีโอกาสที่จะเผยแพร่หรือหาแนวร่วมทางอุดมการณ์ได้มากยิ่งขึ้น

2. เพื่อควบคุมกลไกสื่อมวลชน : นอกจากจะมีผู้เขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมืองแล้ว ยังมีจดหมายที่ผู้เขียนต้องการแสดงความคิดเห็นตอบทบทวนของหนังสือพิมพ์ ในกรณีที่ถูกสื่อมวลชนทำหน้าที่ขาดตกบกพร่องหรือเบี่ยงเบนไปในทิศทางที่ไม่สมควร ซึ่งทำให้ผู้อ่านมีความจำเป็นที่จะต้องแสดงความคิดเห็นเพื่อติดตามการทำงานของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว

“เคยส่งจดหมายครับ แต่ไม่ได้ส่งไปวิจารณ์การเมือง คือผมติดตามการทำงานของสื่อมวลชนด้วย โดยเฉพาะการนำเสนอข่าวที่ไม่ค่อยเหมาะสม รวมไปถึงการไม่มีจรรยาบรรณในสื่อมวลชน” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

กลไกสื่อมวลชนอาจไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นสื่อมวลชนที่เหมาะสมในบางสถานการณ์ ทำให้หนังสือพิมพ์กลับกลายเป็นผู้สร้างผลกระทบเชิงลบต่อสังคม เช่น การลงภาพและข่าวที่ไม่เหมาะสมทำให้ชนชั้นกลางที่เห็นความผิดเพี้ยนในหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ลุกขึ้นมาทำหน้าที่ในการสะท้อนภาพการทำงานของสื่อมวลชนเหมือนเป็นการเตือนสติกันในบางครั้งบางคราว

จากเหตุผลและเป้าหมายในการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็น ได้แสดงให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการกำหนดประเด็นที่ส่งผ่านความคิดเห็นไปยังสื่อมวลชนได้มากขึ้นในฐานะผู้กำหนดความสนใจของข่าวสาร (Agenda Setting) ได้ด้วยตนเอง และเหตุผลของวิธีการดังกล่าวก็ยังคงสามารถอธิบายความเป็นไปของการกระทำในรูปแบบของการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ (War of Position) ของชนชั้นกลางที่มีต่อกลไกทางสังคม การได้รับการตีพิมพ์จดหมายอาจเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของการต่อสู้ แต่ผู้ส่งจดหมายยังคงต้องฟันฝ่ากับกระบวนการคัดเลือกจดหมายเพื่อลงตีพิมพ์ ดังนั้นผู้ส่งจดหมายจึงมีแนวทางของเป้าหมายในการต่อสู้แตกต่างกัน คือกลุ่มหนึ่ง เป็นการต่อสู้และเข้ายึดพื้นที่ในสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง (มีความคาดหวังกับการได้รับการตีพิมพ์จดหมาย) ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวัน เพื่อรักษาอุดมการณ์ของตนเกี่ยวกับผลประโยชน์เอาไว้ (ความคาดหวังอยู่ที่ได้ออกกล่าวความคิดของตนออกไปเท่านั้น)

(ค) เหตุผลในการไม่ใช้วิธีการเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นในการสื่อสารทางการเมือง

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมองเห็นอุปสรรคบางอย่างที่ใช้เป็นข้ออ้างในการปฏิเสธรูปแบบวิธีการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็น ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถกำหนดประเด็นความสนใจที่ต้องการแสดงความคิดเห็นได้ก็ตาม ซึ่งเหตุผลนั้น ได้แก่

i ถึงแม้ว่าการเขียนจดหมายจะเป็นการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างหนึ่ง แต่ความต้องการในการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางไม่ได้ต้องการเพียงแค่ออกเลาความคิดเห็นของตนไปคุยกับเจ้าของคอลัมน์เท่านั้น แต่ยังมุ่งหวังที่จะให้จดหมายของตนได้รับการเผยแพร่ในเวทีสื่อมวลชนด้วย ในขณะที่จำนวนจดหมายที่ถูกส่งเข้าไปยังคอลัมน์จดหมายกับจำนวนพื้นที่ในการนำเสนอที่มีความ

แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีความเชื่อมั่นว่าจดหมายของตนจะสามารถผ่านกระบวนการคัดเลือกจดหมายเพื่อลงตีพิมพ์ และความไม่เชื่อมั่นดังกล่าวเกิดจากสาเหตุย่อย 2 ประการ คือ

ก. หนังสือพิมพ์จะเลือกตีพิมพ์เฉพาะจดหมายที่กำลังอยู่ในความสนใจของสังคม ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะเลือกเฉพาะประเด็นที่กำลังอยู่ในกระแสความสนใจของสังคมมากกว่าที่จะกระจายเนื้อหาความคิดให้กว้างออกไปในเรื่องที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน ในขณะที่ต่างฝ่ายต่างต้องแย่งพื้นที่ในการนำเสนอ เรื่องที่ไม่ใช่ความสนใจของสังคมก็就会被คัดออกไปจากหน้าหนังสือพิมพ์

"ให้เขียนไปคงจะได้ แต่เรื่องที่เขียนคงต้องเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของสังคมในเวลานั้น ถ้าเราอยากเสนอเรื่องอื่นที่เราสนใจและคิดว่าเป็นปัญหาอย่างเรื่องโสเภณีเด็ก คืออยากเขียนไปมาก แต่เหมือนเรารู้แต่แรกแล้วว่าเขาจะไม่สนใจ เพราะสถานการณ์ตอนนั้นมันไม่ได้อยู่ในความสนใจของคนอื่นด้วย ทั้งที่ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ใหญ่เหมือนกัน" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

นอกจากนี้ระบบธุรกิจได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการนำเสนอเนื้อหาภายในคอลัมน์ให้สอดคล้องกับทิศทางของผู้บริโภคข่าวสารที่ต้องการอ่านเนื้อหาหรือความคิดเห็นในบางประเด็นที่กำลังเป็นข่าว ทำให้จดหมายของผู้่านที่ส่งเข้าไบนั้นจะได้รับการคัดเลือกว่า เรื่องใดที่คนสนใจ เรื่องนั้นจะถูกนำลงตีพิมพ์ โดยมีหนังสือพิมพ์เป็นผู้กำหนดกรอบวาระความสนใจในแต่ละวัน

"หนังสือพิมพ์เขาก็คงเลือกอยู่แล้ว เขาเลือกเอาจากสถานการณ์ เพราะเขาเป็นธุรกิจนะ เขาจะดูว่าผู้บริโภคต้องการอ่านแนวไหน ถ้าตอนนี้เขาสนใจเรื่องการปฏิรูปการเมือง เขาก็จะไม่เอาเรื่องสิ่งแวดล้อมมาลง ที่เขาทำแบบนั้นเพราะคนอื่นอยากอ่านนี่ เพราะระบบธุรกิจทำให้หนังสือพิมพ์เป็นคนกำหนดประเด็น และเนื้อหา ก็มีผลกับจดหมายทุกฉบับนะ" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ข. จดหมายที่ถูกตีพิมพ์ อาจหมายถึงความพยายามของสื่อมวลชนในการสร้างกระแสบางอย่าง โดยการคัดเลือกจดหมายที่มีแนวคิดเป็นไปในทางเดียวกับหนังสือพิมพ์มาลงตีพิมพ์ เพื่อใช้ภาพของเสียงจากประชาชนในการสร้างกระแสเพื่อโน้มน้าวสังคม

"เพราะมีความรู้สึกไม่แน่ใจว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่จะบอกถึงความคิดเห็นของประชาชนได้อย่างแท้จริงหรือไม่ เรามีความรู้สึกอย่างนี้เลยไม่ค่อยศรัทธากับมันเท่าไร มันเป็นเพราะเราเรียนรู้จากงานที่เราทำ ทำให้รู้เวลาเขียนข่าวหรือการนำเสนอเขาจะเอาแบบไหนลงเวลาส่งความคิดเห็นอะไรไปบางที่เขาก็ไม่เอาลง มันจะเป็นเวทีของเราจริง ๆ หรือ" (กัณฐ์ธิดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากเหตุผลในข้อย่อทั้งสองนี้แสดงให้เห็นว่า เหตุผลหลักที่ผู้ให้สัมภาษณ์อ้างถึงนั้นเกิดจากกระบวนการคัดเลือกจดหมายลงตีพิมพ์ และเงื่อนไขด้านการตลาดที่กำหนดให้กระแสของความเห็นในจดหมายมีความน่าสนใจตรงกับสถานการณ์ ในขณะที่คนชั้นกลางซึ่งมีความสนใจที่หลากหลายก็ย่อมต้องการพื้นที่ที่หลากหลายในการแสดงความคิดเห็นด้วย ทำให้ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า ถึงแม้คนชั้นกลางจะมีความสามารถในการกำหนดประเด็นข่าวสารได้แล้ว แต่พวกเขายังคงคิดว่า สื่อมวลชนยังคงเป็นผู้ควบคุมการดำเนินงานภายในของตนเอง รวมไปถึงการเข้ามากำหนดการรับรู้ข่าวสารของผู้อ่านอยู่ดี ในขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงให้ความสนใจกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการนั้นได้ดี

ii การเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นไปยังหนังสือพิมพ์ตามความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นวิธีการที่ดีในการแสดงออกทางการเมือง แต่โดยเหตุผลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์นั้นเห็นว่า วิธีการส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นเป็นวิธีการที่มีขั้นตอนยุ่งยาก ตั้งแต่ขั้นตอนการส่งทางไปรษณีย์ ไปจนถึงกระบวนการคัดเลือกจดหมาย ในขณะเดียวกันผู้ให้สัมภาษณ์ก็พบวิธีการที่สะดวกกว่าในการส่งจดหมายไปยังสื่อมวลชนนั่นก็คือ การใช้ระบบ On-Line ทางอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าไปยังหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นโดยตรง ซึ่งจะได้รับการตอบสนองที่เร็วและชัดเจนกว่า (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

จากสภาพการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คนชั้นกลางรู้จักเลือกวิธีการต่อสู้ และเลือกช่องทางในการต่อสู้ที่เหมาะสมกับตัวเอง ในกรณีของเงื่อนไขในกระบวนการคัดเลือกจดหมายแสดงความคิดเห็น คนชั้นกลางอาจไม่พอใจนักหากการแสดงความคิดเห็นของตนไม่อยู่ในกลุ่มที่ถูกขานคะแนน เช่นเดียวกับวิธีการเลือกตั้ง "หนึ่งคะแนนก็ยังมีค่า" กับ "จดหมายที่ถูกโยนลงตะกร้า" เป็นข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดที่คนชั้นกลางกลุ่มนี้ได้เชื่อมโยงเอาวิธีคิดทางการเมืองมาผนวกเข้ากับการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ในสื่อมวลชน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการปฏิเสธการเป็นผู้กระทำทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว

(ง) วิธีการสื่อสารในช่องทางสื่อมวลชน

ในด้านของผู้เขียนจดหมายไปเพื่อแสดงความคิดเห็นในช่องทางสื่อมวลชน โกคิต ปัญญเศรษฐ์ ได้แสดงบทบาทของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดเผยตัวเองด้วยการลงข้อมูลส่วนบุคคล เช่น ชื่อ หรือที่อยู่ ในจดหมายและได้นำลงตีพิมพ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจในสิทธิที่บุคคลจะสามารถแสดงความคิดเห็นได้โดยเปิดเผย เบื้องหลังสำคัญที่ทำให้บุคคลมีความมั่นใจในการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างเปิดเผย สถานภาพของการเป็นบุคคลที่กว้างขวางในชุมชน รวมทั้งเป็นบุคคลที่มีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะผู้สื่อสารทางการเมือง

"ผมเขียนมากเลยนะ ถึงกับมีคนโทรมาคุยด้วย เพราะผมลงชื่อ ลงที่อยู่หมดนี้ครับ แต่เดี๋ยวนี้ชักแข็งแล้ว ก็ได้แต่หัวเราะ เดี่ยวนี้เลยมีเพื่อนเยอะเลย พวกสมาคมอะไรต่าง ๆ เขาก็มาเชิญไปพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีบุคคลสำคัญหลายคน พวกสื่อมวลชน หรือที่ผมเขียนไปถึงกระทรวง หรือ กทม. เขาก็มาเชิญไปคุยก็มี" (โกคิต ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

ในเรื่องของการแสดงตัวหรือเปิดเผยชื่อในหน้าหนังสือพิมพ์นี้ โดยทั่วไปพบว่าผู้ส่งจดหมายนิยมใช้นามแฝงมากกว่าการใช้ชื่อจริง หรืออาจจะส่งจดหมายด้วยชื่อจริง แต่ขอปกปิดไม่ให้เปิดเผย หากเรื่องของตนถูกนำลงตีพิมพ์ การใช้นามแฝงและการขอปกปิดชื่อผู้ส่งสารนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นนักหนังสือพิมพ์ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เป็นเรื่องของการปกป้องสถานภาพของตนเอง ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะบทวิจารณ์ที่เขียนเข้ามาส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาที่ค่อนข้างรุนแรง เมื่อถูกนำลงตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์อาจกระทบต่อหน้าที่การงาน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอาชีพข้าราชการ

"หลายคนเขายายเพื่อนฝูง ซึ่งเป็นแบบนี้จริง ๆ กลัวเพื่อนล้อว่าเขียนจดหมายไปแสดงความคิดเห็น ส่วนบางคนกลัวคนที่บ้านว่า เพราะนามสกุลเดียวกัน กลัวมีปัญหาตามมา" (สันทัต กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

จากการสำรวจตัวอย่างจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ช่วงเดือนมกราคม 2540 พบว่า จดหมายที่ได้รับการตีพิมพ์ใน 1 วัน จะมีจำนวนเฉลี่ย 3 ฉบับ และเมื่อนับจำนวนของผู้ใช้นามปากกาในการลงท้ายจดหมาย คิดเป็นร้อยละ 81.25

“การใช้นามแฝงจะมีมากกว่าซึ่งเป็นไปตามลักษณะนิสัยคนไทย ในกรณีร้องทุกข์ที่เกี่ยวกับผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น การลงชื่อจริงก็อาจจะทำให้เกิดอันตรายกับตัวเอง ก็มีการขอร้องกันไว้” (ฐากูร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

การปกปิดชื่อจริงในการแสดงความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้เขียนจำเป็นต้องสร้างเกราะป้องกันในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเอาไว้ ถึงแม้การแสดงออกจะแตกต่างไปจากพลังเงียบแบบชนชั้นกลางในปัจจุบัน แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่จะปกป้องตัวเอง (keep himself in low profile) เพื่อที่จะยังคงสามารถแสดงความคิดเห็นในเวทีสื่อมวลชนต่อไปได้ ในขณะที่ผู้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองยังคงต้องการแสดงบทบาททางการเมืองอยู่ จึงได้ใช้สื่อมวลชนเป็นกำแพงด่านหน้าที่จะรับสถานการณ์ใด ๆ หากความเห็นนั้นไปกระทบกับกลุ่มอำนาจบางกลุ่ม ซึ่งจะได้ชัดจากจดหมายที่มีลีลาการเขียนโดยใช้ภาษาที่รุนแรง ทำทนาย แต่ใช้นามปากกาหลงท้ายจดหมาย อันเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้คนชั้นกลางบางคนสามารถทำการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ในสื่อมวลชนได้มากขึ้น

3. การเขียนบทความ

การเขียนบทความยังคงเป็นรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนที่ถูกจำกัดอยู่ในแวดวงนักวิชาการและคอลัมนิสต์ที่มีชื่อเสียงบางคน ผู้อ่านบทความในหนังสือพิมพ์มักจะค้นหาแนวคิดที่แฝงอยู่ในเนื้อหาสาระเสมอเพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างของตนเอง “บทความ” จึงเป็นวิธีการสื่อสารที่สามารถชักจูงให้คนอ่านคิดและรับเอาอุดมการณ์ที่แฝงอยู่นั้นไปพิจารณาได้ดีที่สุด โดยเฉพาะการยืนยันการมีอยู่ของอุดมการณ์ที่แต่ละฝ่ายต่างยึดถือ

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองด้วยการเขียนบทความ

เป็นรูปแบบการส่งสารที่ต้องการเผยแพร่ความคิดเห็นที่มีรายละเอียดมากกว่าการแสดงความคิดเห็นแบบธรรมดา ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสารมีความจำเป็นอย่างมากในการเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์เพราะเชื่อกันว่า “เรื่องและผู้ส่งสารพูดจะมีความสำคัญน้อยกว่าบุคลิกภาพของตัวผู้ส่งสารเอง” ดังนั้น ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ที่ผู้เขียนบทความได้รับจากสังคม และสื่อมวลชนก็คือคุณสมบัติของตัวผู้เขียน (Qualification Factors) โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ผู้ที่จะทำการส่งสารที่เป็นเนื้อหาสาระในหนังสือพิมพ์จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

i มีประสบการณ์ในด้านใดด้านหนึ่ง (Experienced)

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ดำรงสถานะเป็นผู้ส่งสารจะเป็นผู้ใกล้ชิดกับข้อมูล หรือต้องเป็นผู้ที่ติดตามสถานการณ์นั้นมาโดยตลอด เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรู้และความเข้าใจในประเด็นนั้นเป็นอย่างดี เช่น เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางด้านธุรกิจของ พิชัยร อำนางวรประเสริฐ และการเขียนบทความการเมืองของเฉลิมพร อุ่นแก้ว ซึ่งต่างก็เป็นผู้มีความชำนาญในการสื่อสารทางความคิดในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง ทำให้ข้อเขียนที่ดีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ได้รับความสนใจจากผู้อ่านที่สนใจบทความในแง่ของการวิเคราะห์

ii เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ (Authoritative) นั้นโดยตรง

การเขียนบทความโดยผู้ที่มีส่วนในการรับผิดชอบในเรื่องนั้นโดยตรง บวกกับการเป็นผู้มีความรู้โดยตรงเกี่ยวกับเรื่องที่เขียน จะทำให้บทความนั้นมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เช่น ในกรณีของศยามล ไกยูรวงศ์ ที่ปรึกษาฝ่ายกฎหมายและเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ที่ได้เขียนบทความเกี่ยวกับกฎหมายและป่าชุมชนลงในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเป็นผู้ส่งสารด้วยวิธีนี้มีความแตกต่างไปจาก 2 แบบข้างต้นก็คือ การเป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารกับสื่อมวลชนได้เป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องของการมีโอกาสได้ใช้ช่องทางสื่อมวลชนอย่างเต็มที่และความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการมีทั้งท้ายคุณค่าทางด้านอุดมการณ์ไว้ในบทความนั้นด้วย

(ข) เหตุผลของการเขียนบทความในการสื่อสารทางการเมือง

เมื่อการเขียนบทความถูกจำกัดอยู่ในแวดวงวิชาการ และผู้ที่มีประสบการณ์ สิ่งสำคัญที่สุดที่เห็นจะเป็นการพยายามเผยแพร่แนวคิดต่าง ๆ ไปยังสาธารณะ

i ต้องการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร : บทความทางวิชาการในหนังสือพิมพ์โดยทั่วไปจะเป็นเนื้อหาที่อ่านยาก ผู้ที่จะเขียนบทความทางวิชาการได้ดีจึงควรเป็นผู้ที่ติดตามและทำงานคลุกคลีอยู่กับข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ส่วนตัวผู้เขียนบทความก็มีความต้องการที่จะอธิบายแนวคิดเพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเกิดความเข้าใจ และมีมุมมองเกี่ยวกับเนื้อหาดังกล่าวอย่างถูกต้อง

“บทความที่เขียนไป เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพราะที่ผ่านมาก็ติดตามเรื่องนี้มาตลอด แล้วค่อนข้างมีข้อมูลเยอะจากการที่ทำงานในด้านนี้ ก็อยากจะเผยแพร่ให้คนอ่านเห็นมุมมองอื่น ๆ บ้าง งานเขียนค่อนข้างจะเป็นวิชาการ ดังนั้นจึงมุ่งหวังที่จะให้คนชั้นกลาง ด้วยกันอ่าน เพราะการให้ข้อมูลในลักษณะของบทความก็อาจทำให้คนชั้นกลางหันมาสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ซึ่งก็ได้ผลพอสมควร” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

นอกจากการนี้ การเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากสื่อมวลชน การเขียนบทความโดยผู้รู้จริงในเรื่องต่าง ๆ ย่อมมีความน่าสนใจมากกว่าชาวทั่ว ๆ ไป ผู้ให้สัมภาษณ์จึงถูกทาบทามให้ทำหน้าที่ในการเขียนบทความลงตีพิมพ์อยู่เสมอ

ii เพื่อเสนอทางออกในการแก้ปัญหา : บางบทความผู้เขียนมีเหตุผลในการเขียนเพื่อที่จะสะท้อนปัญหา และกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการรับรู้ข่าวสารของผู้อ่าน เช่น บทความเกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เขียนต้องชี้สภาพปัญหาและการเสนอแนวทางในการแก้ไข (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

กลุ่มที่ได้เขียนบทความจึงจัดเป็นกลุ่มที่มีภาวะการเป็นผู้นำทางความคิดที่สามารถจะเสนอวิธีการเพื่อช่วยให้บุคคลอื่นในสังคมที่ยังพบปัญหาจากสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่แตก และนอกจากที่จะต้องสนับสนุนกระบวนการคิด วิพากษ์ในสังคมแล้ว บุคคลกลุ่มนี้ยังคงทำหน้าที่แสดงอุดมการณ์ และเป็นผู้นำในการต่อสู้ทางความคิด และส่วนหนึ่งจะกลายเป็นผู้นำทางการเมืองที่คนในสังคมพร้อมจะเชื่ออย่างง่ายดาย หากปัญญาชนคนนั้นมีผลการทำงานในทางการเมืองที่ได้รับการยอมรับจากสังคมมาโดยตลอด (ฐากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

(ค) เหตุผลของการไม่ใช้วิธีการเขียนบทความในการสื่อสารทางการเมือง

ตามที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การเขียนบทความจะเป็นหน้าที่ของกลุ่มคนที่มีความรู้และความน่าเชื่อถือที่จะเป็นผู้ให้ข่าวสารแก่สาธารณะ ดังนั้นการได้ใช้ช่องทางดังกล่าวในการสื่อสารทางการเมืองจึงเป็นวาระที่สื่อมวลชนเปิดโอกาสให้กับคนกลุ่มนี้ได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ แต่การเขียนบทความในทัศนะของคนชั้นกลางทั่ว ๆ ไปที่เป็นเพียงผู้รับข่าวสารนั้น เป็นการกระทำที่ไกลจากชีวิตประจำวันของตนเองอย่างมาก ในขณะที่การเขียนบทความในหนังสือพิมพ์อาจเป็นโลกของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของคนชั้นกลางอีกกลุ่มหนึ่ง การเขียนบทความจึงแสดงให้เห็นขอบเขตของการกระทำทาง

การเมืองของกลุ่มคนชั้นกลางที่มีความแตกต่างกันในอาณาเขตของการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ ดังนั้น การเขียนบทความจึงมีความหมายที่แตกต่างกันตามโลกทัศน์ของทั้งกลุ่มผู้ใช้ทั้ง 2 คือ กลุ่มที่มองว่าบทความเป็นบทนำทางความคิดของคนในสังคมและกลุ่มต่าง ๆ และ กลุ่มที่มองว่าบทความเป็นเครื่องมือและเป้าหมายของการเผยแพร่อุดมการณ์ของตนเองไปยังสังคม

(ง) วิธีการสื่อสารทางการเมืองด้วยการเขียนบทความ

มิติด้านปริมาณ-คุณภาพ จากจำนวนผู้ใช้สื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมืองทั้ง 8 คนนั้น มีเพียง 3 คนเท่านั้นที่ได้แสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสารอย่างจริงจังอยู่ในปัจจุบัน โดยการนำเสนอเนื้อหาสาระ บทความ การจัดรายการ ฯลฯ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้จะมีช่องทางในการเข้าถึงสื่อมวลชนได้ง่ายกว่า และมีโอกาสมากกว่า โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีความสัมพันธ์หรือมีความรู้จักกันอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ที่เป็นสื่อมวลชน หรือมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารเอง ทำให้โอกาสในการแสดงความคิดเห็นได้ถูกนำเสนอมากกว่า แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของบุคคลนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

“มีเขียนบทความบ้างโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ เพราะปัญหาที่แท้จริงในตอนนั้นคือปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ปัญหาทางการเมือง เพราะว่าการเมืองนับวันจะยิ่งห่างไกลจากประชาชนและถูกมองว่าเป็นเรื่องของคนระดับสูง แต่เรื่องภาวะทางเศรษฐกิจจะกระทบกับปากท้องของประชาชนโดยตรงแบบทันทีมากกว่า” (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

“บทความที่เขียนไป เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพราะที่ผ่านมามีติดตามเรื่องนี้มาตลอด แล้วค่อนข้างมีข้อมูลเยอะจากการที่ทำงานในด้านนี้ ก็อยากจะเผยแพร่ให้คนอ่านเห็นมุมมองอื่น ๆ บ้าง งานเขียนค่อนข้างจะเป็นวิชาการ ดังนั้นจึงมุ่งหวังที่จะให้คนชั้นกลางด้วยกันอ่าน เพราะการให้ข้อมูลในลักษณะของบทความก็อาจทำให้คนชั้นกลางหันมาสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น นักข่าวที่รู้จักกันก็บอกว่าเขียนได้ดี หนังสือพิมพ์เขาก็ลงให้เพราะเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ต้องเขียนให้มีความคิดมาก แต่ที่นื่องานเขียนของเรามันอาจ

นอกเหนือจากทั้ง 3 คนนี้แล้ว ยังมีผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งที่เคยแสดงบทบาทในฐานะผู้ส่งสารโดยการเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์อีกด้วย “เมื่อก่อนก็เขียนนะคะ ช่วงเรียนจบมาใหม่ ๆ เขียนบทความเยอะ บทความต่าง ๆ หนังสือพิมพ์เขาก็จะคัดนะคะ โอกาสที่เราจะได้ลงก็ไม่เหมือนกัน” (วิภาดา วณิ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

จะอ่านยาก ก็เลยได้ ลงแต่นั่งสือพิมพ์ประเภทเนื้อหาสาระมากกว่า" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

"ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ผมก็มีบทบาทของคนที่ค่อนข้างชัดเจน คือผมเขียนบทความไม่น้อยกว่า 10 ฉบับลงในสยามรัฐ โดยใช้ชื่อว่า เฉลิมพร เสรีภาพ เรื่องที่เขียนค่อนข้างแรงว่ากันตรงไปตรงมา ด่ารัฐบาลมาก ซึ่งที่ผมนึกก็ยังไม่ใครแรงเท่าผมนะ แอญผมรู้จักกับคุณทองแถม นาถจำนงค์ บรรณาธิการสยามรัฐตอนนั้น เขาก็ลงให้ผม แล้วเขาก็รู้ความคิดผมด้วย แนวคิดเรากับหนังสือพิมพ์ก็ค่อนข้างจะไปด้วยกันได้" (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากเหตุผลเหล่านี้ทำให้พอที่จะประเมินหน้าที่ของการเป็นผู้เขียนบทความทางการเมืองได้แล้วว่า การใช้วิธีการสื่อสารแบบนี้ นอกจากผู้ใช้นั้นจะมีความสามารถในการเขียนบทความทางวิชาการหรือการวิพากษ์วิจารณ์สังคมแล้ว ในปริบททางการเมือง บุคคลที่จะสามารถกระทำการทางการเมืองเหล่านี้ได้ จะจัดอยู่ในกลุ่มของ "ดาราทางการเมือง" ที่มีบทบาทอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของสังคมด้วย และการเป็นดาราทางการเมืองจะมีส่วนช่วยให้โอกาสบนเวทีสื่อมวลชนเปิดรอให้ก้าวเข้าไปอยู่เสมอ ในขณะที่บุคคลอื่นซึ่งไม่มีฐานะเช่นนี้ยากที่จะได้เข้าไปใช้

ในการตีพิมพ์บทความในช่องทางสื่อมวลชน ต่างฝ่ายต่างใช้ประโยชน์จากการเขียนบทความแตกต่างกันออกไป สำหรับผู้เขียนนั้นคงจะเป็นผลประโยชน์ในเรื่องของการมีช่องทางไว้แสดงความคิดเห็นและเผยแพร่อุดมการณ์ ในขณะที่หนังสือพิมพ์ได้ใช้บทความเป็นกันชนทางความคิดระหว่างกลุ่มอำนาจกับสื่อมวลชน โดยผู้เขียนบทความจะเข้ามาเป็นส่วนรับผิดชอบร่วมกันกับสื่อมวลชนมากขึ้นซึ่งจากลักษณะของการเป็นกันชนนี้เองที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้นามปากกาในการเขียนบทความ

สำหรับดาราทางการเมืองนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อแตกต่างของการลงชื่อในบทความ ที่เป็นเสมือนการแสดงตัวเองต่อสาธารณะ โดยพบว่ามีลักษณะการใช้การลงชื่อแตกต่างกันด้วย 2 เหตุผล คือ

1) สถานการณ์เป็นตัวกำหนด ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นว่า การใช้นามปากกาในการเขียนบทความเป็นวิธีการในการปกป้องสถานภาพของตนเองส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นเพราะบทความนั้นเป็นบทวิจารณ์ทางการเมืองที่ค่อนข้างท้าทายอำนาจรัฐ ทำให้ผู้เขียนบทความมีความกล้าแสดงออกในระดับของเนื้อหาเท่านั้นและในระดับของการเปิดเผยความเป็นส่วนตัวของตนเอง (ชื่อเสียงเรียงนาม) ยังคงได้รับการป้องกันเอาไว้

"บางบทความที่เขียนอาจจะรุนแรง เพราะเกี่ยวข้องกับการต่อต้านอำนาจทหาร หรือ อำนาจอรัฐ อย่างช่วงพฤษภาคม 2535 ที่เขียนลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ จะใช้ชื่อจริงกับนามสกุลปลอม เหมือนเป็นนามปากกา เพราะเรากล้าในระดับหนึ่ง แต่ไม่กล้ามากที่จะสวนกระแสอย่างเปิดเผย" (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

2) สถานการณ์ผู้เขียนเป็นตัวกำหนด สำหรับบทความที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่เป็นลักษณะของการเผยแพร่ข้อมูลในด้านอื่น ๆ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะใช้ชื่อจริงในข้อเขียนตามปกติเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ที่ต้องอาศัยความชัดเจนและถูกต้องของแหล่งที่มา (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540) ดังนั้นการใช้ชื่อจริงในการเขียนบทความ นอกจากจะเป็นการเปิดเผยตนเองต่อสังคมยังเป็นการสร้างความเชื่อถือ (Credibility) ในตัวผู้เขียนด้วย และมีความเป็นไปได้สูงในกรณีที่ผู้ส่งสารได้รับความน่าเชื่อถือมากขึ้น อาจจะเลื่อนขั้นจากผู้ส่งสารธรรมดา กลายมาเป็นแหล่งข่าวสำคัญในวันข้างหน้าได้ด้วย

"ใช้ชื่อจริงในการเขียนบทความเพราะงานที่ทำอยู่เป็นงานอิสระ ไม่ต้องกังวลอะไร แล้วเราก็มีหน้าที่คอยเผยแพร่ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว หากยังถ้าใช้นามแฝงคนอาจจะสงสัยว่าเป็นใคร มีเจตนาอะไรต่อสังคมหรือเปล่า ซึ่งอาจจะไม่ได้รับความเชื่อถือทั้งตัวเราและข้อเขียนของเรา การใช้ชื่อจริงก็เปรียบเหมือนกับเป็นตราสินค้าที่ต้องการให้คนรู้จัก และเชื่อถือ อย่างตอนนี้ก็เริ่มที่จะมีคนรู้จักบ้าง" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

สำหรับการใช้นามปากกาอย่างไรวินั้น จึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของผู้เขียนเองด้วย แต่อย่างไรก็ตามบทความของผู้เขียนจะได้รับการยอมรับมากน้อยแค่ไหนไม่ได้ขึ้นอยู่กับนามปากกาเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับ รูปแบบการเขียนบทความของนักวิชาการบางคนก็กลับกลายเป็นการขีดข้อจำกัดให้ผู้อ่านไม่สามารถทำความเข้าใจกับบทความที่มีเนื้อหาเชิงวิชาการมากเกินไป การอ่านบทความของนักวิชาการจึงกลายเป็น "ยาขม" สำหรับคนทั่วไป ที่จะรับได้เฉพาะคนที่อ่านหนังสือแตก คือสามารถตีความหมายของเนื้อหาได้ บทความทางวิชาการจึงกลายเป็นวิธีการแบ่งระดับผู้อ่านไปโดยทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ในขณะที่บทความของคอลัมนิสต์ จะมีรูปแบบและเนื้อหาที่ผ่อนคลายลง ขอบเขตของผู้อ่านจึงขยายออกกว้างขึ้น ทำให้การได้รับการยอมรับจากผู้อ่านมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามบทความทั้งสองลักษณะนี้ ถือเป็นความพยายามที่จะต่อสู้ในการเผยแพร่อุดมการณ์ของผู้เขียนไปยังกลุ่ม

เป้าหมายที่มีพื้นฐานทางความคิดแตกต่างกัน อันเป็นกลยุทธ์ที่ผู้เขียนได้คาดการณ์และตั้งใจเอาไว้แล้ว ว่า คนกลุ่มใดที่ผู้เขียนต้องการที่จะสื่อสารด้วย

4. การเป็นแหล่งข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์

การเป็นแหล่งข่าว เป็นวิธีสุดท้ายที่กลุ่มตัวอย่างได้ใช้ในการสื่อสารทางการเมือง เป็นการเข้าถึงสื่อในแง่การใช้สื่อเพื่อส่งข่าวสารทางการเมืองไปยังสาธารณะ ถึงแม้ว่าสื่อจะไม่ได้เปิดพื้นที่ในการแสดงตัวโดยตรง แต่เป็นวิธีการสร้างความสนใจในฐานะแหล่งข่าวที่มีความสำคัญในสถานการณ์เฉพาะบางอย่าง การเป็นแหล่งข่าวมีความสำคัญและมีรูปแบบอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจึงขออธิบายดังต่อไปนี้

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน

เป็นการปรากฏตัวในข่าวของชนชั้นกลาง นอกเหนือไปจากข่าวของชนชั้นปกครองหรือกลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทอย่างมากในข่าวประจำวันอยู่แล้ว การแทรกตัวเป็นข่าวของชนชั้นกลางเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการทำให้เรื่องราวของตนกลายเป็นเรื่องสาธารณะ (Public Issue) เนื่องจากว่า หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแสดงความต้องการของกลุ่มคนหรือสังคมและเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ประเด็นนั้นได้รับความสนใจ จนกระทั่งถึงการได้รับการแก้ปัญหา เช่น ปัญหาของกลุ่มสมัชชาคนจนที่ NGO ได้เข้าไปร่วมประสานงาน (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540) หรือข้อเรียกร้องทางการเมืองและเศรษฐกิจของกลุ่มนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

กล่าวได้ว่า หน้าที่ในการเป็นแหล่งข่าวสารจะมีเป้าหมายพื้นฐานในการแปรสภาพของ "เรื่องส่วนตัว" (Private) ให้กลายเป็นเรื่องสาธารณะ แต่สำหรับการเป็นแหล่งข่าวของทั้ง 2 กรณีนี้ มีความสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์จากจุดเริ่มต้น ซึ่งเกิดขึ้นกับกลุ่มหนึ่งไปเป็นภาพรวมของทั้งสังคม ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้เส้นกันระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวมหายไป และคงเหลือไว้แต่ผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ซึ่งเป็นการตีตลาดเข้าสู่การพยายามโน้มนำให้สังคมยอมรับอุดมการณ์บางอย่างที่ผู้ส่งสารต้องการจะให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังพบว่าผู้เป็นแหล่งข่าวมีวิธีในการใช้แผนการดำเนินการครอบงำทางด้านอุดมการณ์จากการเป็นแหล่งข่าวซึ่งจะประสบความสำเร็จมากหรือน้อยเพียงใด ผู้เป็นแหล่งข่าวสารจะต้องพิจารณาถึงกระแสอุดมการณ์หลักของสังคมและแนวโน้มของกระแสที่ผ่านเข้ามาเป็นระยะ เพราะการเลือกสถานการณ์ที่เหมาะสมจะทำให้ข่าวของตนได้รับ

ความสนใจจากสังคมได้รวดเร็ว และแพร่กระจายไปได้มากกว่า เช่น การเป็นข่าวของกลุ่มนักธุรกิจในช่วงที่สภาวะทางการเมืองและเศรษฐกิจมีความผันผวน ฯลฯ

(ข) เหตุผลของการเป็นแหล่งข่าวในสื่อสารทางการเมือง

สื่อมวลชนเป็นเสมือนเวทีสาธารณะที่บุคคลใดก็ได้สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์และเสนอสินค้า (ข่าวสารและอุดมการณ์) ให้กับสังคม (ผู้บริโภคข่าวสาร) สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ การเป็นแหล่งข่าวสารนั้นเป็นความต้องการที่จะเผยแพร่ประสบการณ์เฉพาะให้กลายเป็นประสบการณ์ที่คนทั้งสังคมได้ผ่านเหตุการณ์ร่วมกัน การให้คุณค่าต่ออุดมการณ์ที่ได้จากประสบการณ์เหล่านั้นคือเป้าหมายสำคัญของแหล่งข่าวที่ต้องการให้สังคมได้ตระหนักร่วมกัน ซึ่งจากเหตุผลของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ได้นำมาอภิปรายดังนี้

1. เพื่อจุดประเด็นให้กับสื่อมวลชนในการนำข้อมูลไปเสนอเป็นข่าว : คือการให้ข้อมูลหรือรายละเอียดกับสื่อมวลชนเพื่อนำไปใช้ในการเขียนข่าว ทั้งในลักษณะของการเสนอข้อมูลส่งไปยังสื่อมวลชน หรือ สื่อมวลชนเป็นฝ่ายมาขอข้อมูล เพราะในบางครั้งที่ประเด็นที่ผู้ส่งสารเห็นว่าข้อมูลที่หนังสือพิมพ์เคยนำเสนอยังไม่ละเอียดหรือสรุปได้ไม่ถูกต้อง หรือนักข่าวไม่ได้ให้ความสนใจกับประเด็นที่ผู้ส่งสารมีข้อมูลอยู่ จึงต้องมีการติดต่อเพื่อส่งข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อไปทำเป็นข่าว

“มันเป็นความร่วมมือของทั้ง 2 ฝ่าย ถ้านักข่าวสนใจประเด็นของเรา และมีความคิดเห็นด้วย เราก็จะชี้ให้เห็นว่าตรงไหนเป็นอย่างไรได้ อย่างคุณน่าจะทำแบบนี้ละ อันนี้เขาจะลงตามที่เรานเสนอ แต่นักข่าวที่เห็นด้วยครั้งเดียว เขาก็ขอลงไปคิดดูก่อน ก็เสนอออกมาแบบทั้งฝ่ายของเราและความคิดของฝ่ายอื่น คือนักข่าวเขาจะโทรมาขอข้อมูลจากเรา เพราะเขาเองก็ต้องเป็นผู้จุดกระแสความคิดของคนในสังคม แต่เขาจะให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ มันต้องมีหลายฝ่ายเพื่อให้เกิดวิวาทะ” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

การมีความสัมพันธ์ในเชิงข่าวสารกับสื่อมวลชนจะช่วยให้ข้อมูลของฝ่ายที่ต้องการเผยแพร่ได้ไปปรากฏอยู่ในสื่อมวลชนได้สะดวกขึ้น โดยเฉพาะการรายงานข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่ม จะยิ่งช่วยให้ผู้ให้ข่าวมีแนวร่วมทางความคิดเดียวกันมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมงานสัปดาห์สิ่งแวดล้อม (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

2. เพื่อประกาศเจตนารมณ์ของกลุ่มในการมีกิจกรรม/ความเคลื่อนไหวทางการเมือง : เป็นเจตนาที่มีจุดประสงค์หลักในการดำเนินกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวเพื่อประกาศเป้าหมายของกิจกรรมหรือความเคลื่อนไหวทางการเมือง

"เป็นการรวมกลุ่มเข้าไปเรียกร้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยื่นหนังสือกับรองนายกรัฐมนตรีให้รับหาทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาภายในรัฐบาล เรามีการเคลื่อนไหวตลอด โดยมีหลักการคือการเผยแพร่ประชาธิปไตย และความไม่เป็นธรรมในแง่เศรษฐกิจ" (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

"อย่างตอนมีอบสัชชาคนจน ชาวบ้านเขามาเพราะระบบราชการมันแก้ปัญหามิได้ผล เขาไม่ตามปัญหา ก็ต้องเข้ามาเรียกร้องความเป็นธรรม ต้องช่วยตัวเอง แล้วเขาคิดว่าการใช้สันติวิธีมันไม่ได้ผลเสียแล้ว" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

(ค) เหตุผลของการไม่เป็นแหล่งข่าวในสื่อสารทางการเมือง

เช่นเดียวกับเหตุผลของการเขียนบทความ การเป็นแหล่งข่าวถือเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในขั้นการเป็นผู้กระทำทางการเมืองที่สำคัญ ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยังคงปักหลักต่อการอยู่ในโลกของการต่อสู้ในชีวิตประจำวันมากกว่า แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวโน้มในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้ว โดยที่ประชาชนเริ่มออกมาต่อสู้และแย่งชิงพื้นที่การใช้สื่อมวลชนในฐานะที่เป็นแหล่งข่าวสารมากขึ้น สังเกตได้จากปรากฏการณ์ของรายการร้องทุกข์ที่ประชาชนเป็นผู้ให้ข้อมูล และได้เป็นผู้รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเอง หรือ การแปรสภาพจดหมายร้องทุกข์มาเป็นข้อมูลในการทำข่าวของหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตาม การเป็นแหล่งข่าวสารของชาวบ้านทั่วไป ยังคงมีความแตกต่างกับแหล่งข่าวสารที่เป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากสังคม ซึ่งทำให้น้ำหนักของการเป็นแหล่งข่าวมีการเปรียบเทียบเกิดขึ้น กลายเป็น "เรื่องร้องทุกข์" กับ "ข่าวสำคัญ" ซึ่งแน่นอนว่าผู้ที่เป็แหล่งข่าวสำคัญ สื่อมวลชนย่อม

อ้างถึงข่าวที่ปรากฏในหัวข้อ "สีสันการเมือง.....มีอบไล่สุด" โดย แสงร้อน แดดเย็น, หนังสือพิมพ์อาทิตย์วิเคราะห์ ประจำวันที่ 22 - 28 กันยายน 2539 หน้า 52 ที่กล่าวถึงกรณีที่นักธุรกิจนาม "ชมรมนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย" เข้ายื่นหนังสือที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อขอให้พรรคหน้าไทยถอนตัวออกจากการร่วมรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เนื่องจากรัฐบาลขาดประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ

เปิดโอกาสและพื้นที่ในการเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่า ซึ่งทำให้กลายเป็นว่าสื่อมวลชนมีบทบาทในการให้พื้นที่ข่าวสารกับบุคคลที่มีอำนาจายที่มีความน่าเชื่อถือ (Credibility) ในขณะที่การเป็นแหล่งข่าวสารจากประชาชนทั่วไปจะต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเสียก่อนเสมอ (สันหัด กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

(ง) วิธีการเป็นแหล่งข่าวในช่องทางสื่อมวลชน

วิธีการเป็นข่าวในฐานะผู้ส่งข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่าสามารถกระทำได้ 2 วิธี คือ

i สถานะของผู้ส่งข่าวสารทางตรง คือการให้ข้อมูลหรือรายละเอียดกับนักข่าว เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการเขียนข่าว บางครั้งประเด็นที่ผู้ส่งสารเห็นว่าข้อมูลที่หนังสือพิมพ์เคยนำเสนอยังไม่ละเอียดหรือสรุปได้ไม่ถูกต้อง หรือนักข่าวไม่ได้ให้ความสนใจกับประเด็นที่ผู้ส่งสารมีข้อมูลอยู่ จึงต้องมีการติดต่อเพื่อส่งข้อมูลหรือเสนอแนะกับนักข่าวให้ทำข่าวใดและควรเจาะลึกประเด็นใดบ้าง ในกรณีนี้ ผู้ส่งข่าวสารจะทำหน้าที่ในฐานะเจ้าหน้าที่ขององค์กรซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ii สถานะของผู้ส่งข่าวสารทางอ้อม เนื่องจากการเป็นข่าวนั้นอาจไม่ได้เกิดจากเจตนาที่จะให้เป็นข่าวเพื่อนำลงตีพิมพ์ แต่เป็นเจตนาที่มีจุดประสงค์หลักในการดำเนินกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ข้าราชการการเข้ายื่นหนังสือของกลุ่มนักธุรกิจต่อปัญหาเศรษฐกิจและเสถียรภาพของรัฐบาล (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

“เป็นการรวมกลุ่มเข้าไปเรียกร้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยื่นหนังสือกับรองนายกฯ ให้รับหาทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองภายในพรรครัฐบาล การที่เราไปยื่นหนังสือที่ทำเนียบ ซึ่งเปรียบเสมือนกล่องดวงใจของรัฐบาล และมีนักข่าวรอทำข่าวเป็นประจำอยู่แล้ว ในสถานการณ์และสถานที่แบบนั้นใครเข้าไปก็สามารถกลายเป็นข่าวได้ การเป็นข่าวจากสิ่งที

อ้างถึงข่าวที่ปรากฏในหัวข้อ “สีสันการเมือง...มือบิไลสุด” โดย แสงร้อน แดดยืน, หนังสือพิมพ์อาทิตย์วิเคราะห์ ประจำวันที่ 22 - 28 กันยายน 2539 หน้า 52 ที่กล่าวถึงกรณีที่กลุ่มนักธุรกิจในนาม “ชมรมนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย” ได้เข้ายื่นหนังสือที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อขอให้พรรคหน้าไทยถอนตัวออกจากการร่วมรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เนื่องจากรัฐบาลขาดประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ

เราทำไปนั้นอาจจะเรียกได้ว่าเป็นกลยุทธ์ในการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ กลุ่มสมาชิกคนจนเขาก็ทำได้ เขาบริหารสื่อเป็นอย่างคุณบำรุง คะโยธา ยกมือบมาหน้าทำเนียบก็เป็นข่าวได้ แต่ถ้าไปทำอย่างอยุธยา มันก็ไม่ใช่ข่าว" (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

"อย่างตอนสมาชิกคนจน ชาวบ้านเขามาเพราะระบบราชการมันไม่ได้ผล เขาไม่ตามปัญหา แล้วเขาคิดว่าการใช้สันติวิธีมันไม่ได้ผลเสียแล้ว ถ้าการชุมนุมทำให้เกิดการรับรู้ เขาก็จะทำและมันก็จะได้ผลในเชิงรับรู้จริง ๆ นายกฯยังเดินมาหา แต่แก้ปัญหาได้ไหม อาจจะไม่ได้ แต่เกิดการรับรู้แล้วก็ติดตาม คือถ้ารอให้เขียนจดหมายเข้าไปร้องเรียนกว่าจะมีการตอบกลับมากกว่าจะได้แก้ปัญหา มันนานนะหรืออาจจะไม่ได้เลย ในกรณีอย่างพอข่าวรายงานออกมามันถูกรับรู้คนสนใจ มันก็อาจจะเกิดผลได้มากกว่า" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

จากคำสัมภาษณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า กลยุทธ์ของการทำให้เป็นข่าวของกลุ่มต่าง ๆ ด้วยการเอาตัวเองหรือนำกลุ่มเข้าไปเสนอข้อเรียกร้องโดยใช้วิธีเชิงรุกนั้น จะต้องเลือกความเหมาะสมขององค์ประกอบเพื่อที่จะทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นกลายเป็นข่าวได้ ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อเรียกร้องทางการเมือง บุคคลสำคัญทางการเมือง สถานที่สำคัญทางการเมือง และที่สำคัญต้องมีสื่อมวลชนในสถานที่นั้นด้วย แต่ข้อแตกต่างของกลุ่มที่เป็นข่าวทั้ง 2 จะเห็นได้ว่า กลุ่มชนชั้นล่างจะมีแนวโน้มการเป็นข่าวโดยการใช้ความรุนแรงเป็นจุดสร้างความสนใจ เช่น การเดินขบวน การอภิปรายหน้าสภา ปิดถนน ฯลฯ ในขณะที่ชนชั้นกลางเป็นข่าวจากวิธีการทำให้เอิกเกริกเท่านั้นโดยไม่นิยมความรุนแรง (เช่น การเข้ายื่นหนังสือ มอบดอกไม้ให้กำลังใจ ฯลฯ)

รูปแบบการแสดงออกที่แตกต่างกันนี้ ทำให้เห็นได้ว่าการเป็นข่าวเกิดขึ้นจากการสร้างความน่าสนใจของผู้สร้างสถานการณ์ ในระดับของชนชั้นกลาง อุดมการณ์แห่งชนชั้นได้กำหนดแล้วว่า การกระทำใด ๆ ทางการเมืองจะเกิดขึ้นจากวาทกรรม ไม่ได้มาจากการใช้กำลัง เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะชนชั้นกลางเติบโตขึ้นมาด้วยรูปแบบของการเปิดกว้างทางการสื่อสาร มีเสรีภาพในการแสดงออกและการได้รับความเอาใจใส่ในความสำคัญ ซึ่งแตกต่างไปจากความรู้สึกของชนชั้นล่างที่จำต้องแสดงความรุนแรงเพื่อเรียกร้องความสนใจจากสังคม อันเนื่องมาจากปัญหาหรือเรื่องราวของตนมักจะถูกกลืนเลือน

หากไม่นับกรณีการยิงตัวตายของนักเล่นหุ้น (นายวิวัฒน์ ศรีสัมมาชีพ) ที่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2538

(อันมาจากความเคยชินของสังคม) โดยเสรีภาพทางด้านข่าวสารได้ถูกปิดกั้นสำหรับคนชนชั้นนี้มาโดยตลอด

แต่การจะเป็นข่าวในสื่อมวลชนได้หรือไม่อย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการกำหนดวาระข่าวสารของผู้เป็นสื่อมวลชนในขั้นสุดท้าย ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์กล่าวว่า กลุ่มที่จะสามารถสร้างข่าวได้ก็คือคนชั้นกลางไม่กี่กลุ่ม ก็คือ นักธุรกิจที่ใช้สื่อในการพัฒนาเงินทุน นักวิชาการที่ต้องการสร้างชื่อเสียง และ NGO ที่คอยส่งข้อมูลเพื่อการพัฒนา สำหรับคนชั้นกลางทั่วไปจะไม่ค่อยปรากฏเป็นข่าวมากนัก และสังเกตได้ว่าการเป็นข่าวของกลุ่มชนชั้นกลางส่วนใหญ่จะได้รับความร่วมมือจากชนชั้นกลางอย่าง NGO ในการสร้างประเด็นปัญหาของตนให้เป็นเรื่องสาธารณะ (Publicize) (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

สรุปได้ว่า ในฐานะผู้ส่งสารผ่านช่องทางหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่าเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารทางการเมืองของตนนั้นกลายเป็นเรื่องสาธารณะ ถึงแม้เหตุผล แรงผลักดันและเจตนาในการใช้หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนจะแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นพ้องกันก็คือ การเล่นการเมืองผ่านสื่อมวลชนจะได้เปรียบกว่าช่องทางอื่น ๆ ในแง่ของการใช้อำนาจสื่อเพื่อผลักดันให้ข้อเสนอของตนถูกยอมรับ นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่สามารถหาสมัครพรรคพวก หรือหาแนวร่วมที่มีอุดมการณ์เดียวกันในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงออกในเรื่องต่าง ๆ ได้กว้างกว่าช่องทางอื่น

3. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางที่เป็นเครือข่าย

(Sender in Network Communication Channel)

ช่องทางการสื่อสารที่เป็นเครือข่ายโดยส่วนใหญ่แล้ว วัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การสร้างพลังในการรวมกลุ่มของคนในสังคม โดยเกิดขึ้นจากความสนใจร่วมกันของกลุ่มก่อตั้งกลุ่มหนึ่งที่มีแนวคิดเดียวกันในการสร้างชุมชนทางความคิดด้วยวิธีต่าง ๆ รูปแบบของการสื่อสารจึงมีลักษณะ "เข้าถึงตัว" มากขึ้น ทั้งที่เป็นการใช้ "เทคโนโลยี" ในการสร้างและเพื่อเชื่อมเครือข่าย ที่ทำให้การส่งข้อมูลข่าวสารด้วยการใช้เทคโนโลยีมักจำกัดอยู่ภายในกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพในการดำเนินการสื่อสาร คือมีความพร้อมในด้านทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเช่น ความรู้ เงิน ความสนใจที่จะเข้าเป็นสมาชิกเครือข่าย ฯลฯ รวมทั้งการใช้เครือข่ายเพื่อการติดต่อสื่อสารก็อาจอยู่ภายใต้การดำเนินงานของ "กลุ่มบุคคล" อันเป็นการอาศัยความสัมพันธ์และการพึ่งพากันในแง่ของข่าวสารข้อมูล หรือการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

ปัจจุบันจะพบว่า เครือข่ายความรู้และข่าวสารปรากฏขึ้นมากในสังคม ทั้งจากที่กำลังอยู่ในกระแสแห่งความนิยมในตัวอินเทอร์เน็ต หรือ แม้แต่เครือข่ายเฉพาะที่เล็กลงมา เช่น ศูนย์ข้อมูลต่าง ๆ ที่เปิดให้บริการแก่ผู้สนใจ แต่อย่างไรก็ตามเงื่อนไขของการเป็นผู้เข้าไปใช้เครือข่ายทำให้ความหลากหลายของบุคคลก็ยังคงไม่แพร่หลายมากเท่ากับการดำเนินกระบวนการสื่อสารในสื่อมวลชน จึงคาดกันว่าจะมีผู้ใช้ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มของชนชั้นกลางและชนชั้นสูงเท่านั้น

การเข้าไปใช้เครือข่ายเพื่อการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง จากการสัมภาษณ์พบว่า มีผู้ที่เกี่ยวข้องในการกระบวนการสื่อสารดังกล่าวทั้งหมด 3 คน โดยแบ่งรูปแบบของการใช้เครือข่ายออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เครือข่ายที่มีการติดต่อสื่อสารโดยกลุ่มบุคคลเป็นผู้เชื่อมโยง เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างคนในกลุ่มที่สนใจเนื้อหาที่มีประเด็นสนใจเดียวกัน เช่น เครือข่ายขององค์กรสิ่งแวดล้อม
2. เครือข่ายที่ติดต่อผ่านเทคโนโลยีอุปกรณ์การสื่อสาร เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต หรือ การ On-Line ไปยังกระดานข่าวอิเล็กทรอนิกส์ที่ต่าง ๆ โดยลักษณะการดำเนินการของเครือข่ายจะสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 แบบ คือ

2.1 เครือข่ายของ “องค์กร” ปัจจุบันจะพบเห็นเครือข่ายที่สังกัดองค์กรอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นของสื่อมวลชนต่าง ๆ รวมไปถึงองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์องค์กร รวมไปถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กับประชาชน

2.2 เครือข่ายของ “เอกชน” ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย “ส่วนตัว” ที่สร้างขึ้นเพื่อไว้ใช้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือส่งต่อข้อมูลเข้าไปยังผู้ที่เป็นสมาชิกหรือผู้ที่สามารถใช้เครื่องมือการสื่อสารติดต่อเข้ามา

- เหตุผลที่ทำให้เกิดการใช่วิธีสื่อสารผ่านเครือข่าย

การมีเครือข่ายในการสื่อสารทางการเมือง เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน โดยเป็นการเข้ามาอุดช่องว่างทางการสื่อสารที่ประชาชนมีต่อสื่อมวลชน นั่นก็คือคุณสมบัติพิเศษ หรือ ข้อได้เปรียบที่การสื่อสารแบบเครือข่ายสามารถทดแทนได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีความเห็นว่าเป็นรูปแบบการสื่อสาร

ที่มีลักษณะก่อให้เกิดการสร้างชุมชนทางความคิด ผู้ใช้สามารถเลือกรับและส่งต่อข้อมูลได้ตามความสนใจโดยไม่ต้องผ่านสื่อมวลชน และยังช่วยให้เกิดความพึงพอใจในการสื่อสารด้วย

1. การเข้าถึงแหล่งสารได้โดยตรง

ลักษณะของสื่อแบบ Interactive เป็นจุดเด่นสำคัญที่จะช่วยขจัดปัญหาในเรื่องการสื่อสารกับสื่อมวลชน โดยเฉพาะการใช้เครือข่ายที่เป็นของสื่อมวลชนเอง ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า เทคโนโลยีจะช่วยให้การสื่อสารกับสื่อมวลชนมีความน่าสนใจมากกว่าและได้รับการตอบสนองที่ดีกว่าการสื่อสารผ่านสื่อตามปกติ เช่น การเขียนจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ถึงกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หรือการให้บริการหนังสือพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

2. สามารถเชื่อมต่อการสื่อสารของชุมชนที่แตกสลาย

ในขณะที่ความเป็นชุมชนของคนได้แยกออกจากกัน ทำให้คนรวมตัวกันเพราะความสนใจที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่าง เช่น ความสนใจเรื่องการเมือง สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี รูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการในระบบเครือข่ายจะช่วยให้ผู้ทำการสื่อสารมีวิธีการสื่อสารในแบบของตัวเอง และสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร (Interactive) ได้ในเวลาเดียวกันโดยไม่ถูกจำกัดบทบาทเป็นเพียงผู้รับสาร เช่นในสื่อมวลชน การสื่อสารในเครือข่ายจะมีลักษณะคล้ายกับการพูดคุยในกลุ่ม หรือการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่ผลของการสื่อสารจะทำให้เกิดการรับรู้ในจำนวนคนที่มากกว่าและเร็วกว่า (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

3. เพื่อสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารใหม่

การสื่อสารแบบเครือข่าย จะช่วยให้ผู้ใช้มีความรู้สึกเป็นกันเองและมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ตนสนใจจะสื่อสาร และจะได้รับการตอบสนองจากบุคคลในกลุ่ม ซึ่งเป็นความคาดหวังของบุคคลที่จะได้รับปฏิกิริยาตอบกลับเมื่อส่งสารออกไป ทำให้เกิดวัฒนธรรมทางการสื่อสารแบบโต้กลับได้ ซึ่งแตกต่างไปจากการสื่อสารในสื่อมวลชนที่คนจะใช้สื่อมวลชนในฐานะของสื่อมากกว่าการใช้เพื่อแสดงออก ถึงแม้สื่อมวลชนจะมีช่องทางให้แสดงออกก็ตาม นอกจากนี้ วิธีการสื่อสารแบบมีปฏิกิริยาโต้กลับจะกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเกิดความกล้าแสดงออกทางความคิดมากขึ้น โดยเฉพาะกับบุคคลที่ไม่เคยมีโอกาสนหรือช่องทางในการแสดงออกมาก่อน (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

4. เป็นช่องทางเลือก (Alternative Channel) ในสภาวะวิกฤติทางการเมืองและสื่อมวลชน

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า ในช่วงที่มีเหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมือง โอกาสที่สื่อจะเสนอข่าวคลาดเคลื่อนหรือผิดเพี้ยนไปจากความจริงมีค่อนข้างสูง โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เมื่อข่าวสารสามารถถูกปิดเป็น คนชั้นกลางก็จะหาหนทางที่จะสามารถสื่อสารรับทราบข้อมูลจากแหล่งอื่นทดแทน ทำให้เกิดการทำหน้าที่ในการส่งสารระหว่างกันของคนที่มีแนวร่วมเดียวกัน และทำให้เกิดการพัฒนาเป็นกลุ่มแลกเปลี่ยนที่มีพลังในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่อกันอย่างไม่สิ้นสุด (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540) และผลจากการเกิดกลุ่มหรือชุมชนนี้เอง ที่ทำให้รูปแบบการรวมตัวของชนชั้นกลางเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นการรวมตัวด้วยการส่งผ่านข่าวสาร เช่น การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น การเกิดชุมชนทางความคิดเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า คนในสังคมเมืองซึ่งอยู่กระจัดกระจายกันตามสังคมยังคงมีความปรารถนาที่จะสื่อสารทางความคิดซึ่งกันและกัน โดยการพยายามหาวิธีการที่จะสื่อสารกันได้โดยตรงมากขึ้น โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่สื่อมวลชนไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในข่าวสารที่น่าเสนอออกมาได้

ในขณะที่การรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนมีลักษณะที่เหนียวแน่นกว่า ทำให้การสื่อสารและการเชื่อมต่อข้อมูลสามารถทำให้เห็นผลได้ในทางปฏิบัติอย่างชัดเจน ซึ่งเห็นได้จากกรณีการแก้ปัญหาให้กับสมัชชาคนจน กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนได้แสดงบทบาททั้งในการรวมตัวเพื่อช่วยประสานงานระหว่างผู้เรียกร้องกับรัฐบาล และการรวบรวมข้อมูลและสรุปปัญหาทุกกรณีอย่างเป็นรูปธรรมเสนอส่งให้รัฐบาล และสื่อมวลชน (ฐาณกร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

"สำหรับคนทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนนั้น เรามีช่องทางในการสื่อสารเป็นแบบเครือข่ายของเราเอง เครือข่ายตรงนี้มีทั้งที่เป็นคน และที่เป็นเครื่องมือ ส่วนใหญ่ของเราจะเป็นคน อย่างเช่น สส. นักวิชาการ เราต่อเชื่อมงานกันได้หมด เมื่อเราเกิดประเด็นที่เราทำงานอยู่ มันจะต่อกันไปกันมาจนสามารถจัดกิจกรรมอะไรก็ได้ ประชาชนน่าจะมีการสื่อสารแบบเครือข่ายนะ โดยปกติแล้วเราจะหยุดแค่สื่อมวลชน ไปต่อไม่ได้แล้ว แต่ธรรมชาติของคนคือการสื่อสาร การมีเครือข่าย มี Forum มันจะทำให้คนอยากแสดงความคิดเห็น เราต้องการเพื่อนร่วมคิด ร่วมคุย มันจะมีอะไรที่นอกเหนือไปจากการอ่านหนังสือพิมพ์อย่างเดียว" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

สรุปได้ว่า การใช้การสื่อสารผ่านเครือข่ายของผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นไปในลักษณะการใช้สื่อควบคู่กับการใช้สื่อมวลชน เพื่อที่จะใช้เสริมหรือเป็นการหาช่องทางเพิ่มเติมในการสื่อสารให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการหาโอกาสในการสื่อสารเพื่อแสดงออกทางความคิดในฐานะผู้ส่งสาร และไม่

เพียงแต่เป็นการใช้เพื่อตอบสนองความต้องการด้านข่าวสารเพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถกระจายแนวทางและแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากการช่องทางการสื่อสารได้ดีอีกกลุ่มหนึ่ง ทำให้เกิดกระแสของความพยายามใช้ประโยชน์จากวิธีการสื่อสารผ่านเครือข่ายเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเครือข่ายเทคโนโลยี ซึ่งเห็นได้จากความพยายามของชนชั้นกลางบางคนที่ได้เข้าไปใช้พื้นที่ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ของตน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า สื่อมวลชนมีข้อจำกัดทั้งในเรื่องพื้นที่การนำเสนอ และเสรีภาพในการนำเสนอเรื่องราวบางอย่าง ในขณะที่สื่ออินเทอร์เน็ต สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งในแง่ของพื้นที่ และ เสรีภาพอย่างไม่มีขีดจำกัด

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีรูปแบบการสื่อสารแบบเครือข่ายนี้ ล้วนแต่มีลักษณะของผู้ที่เข้าใจกระบวนการสื่อสารในสังคมไทยค่อนข้างชัดเจน จึงแสวงหาหนทางที่จะเพิ่มอำนาจการสื่อสารกับบุคคลอื่นให้กว้างขึ้น เวทีสื่อมวลชนอาจเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความคิดเห็นในสังคม แต่อาจไม่ใช่เวทีของ "กลุ่มพลังเงียบ" ที่จะใช้เพื่อดำเนินการทางการเมือง โดยเฉพาะใน Political Society และบางส่วนของ Civil Society ที่รัฐเข้ามามีอำนาจและกำกวมการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง (เช่น การตั้งศูนย์วิเคราะห์ข่าว) ระบบเครือข่ายทางการสื่อสารจึงมีความสำคัญในฐานะเวทีของการต่อสู้ทางความคิดของอุดมการณ์ทั้งหลาย ที่สามารถหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง ในขณะที่การแสดงความคิดเห็นในสื่อมวลชนจะมีเนื้อหาของความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ในลักษณะการเผชิญหน้ามากกว่า

- วิธีการนำเสนอเนื้อหาในเครือข่ายการสื่อสาร

การสื่อสารผ่านเครือข่ายนอกจากจะช่วยให้ผู้ทำการสื่อสารมีเสรีภาพในการเลือกรับ-ส่งข่าวสารแล้ว ยังเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถสร้างเครือข่ายการสื่อสารเป็นของตนเองอีกด้วย ดังนั้นเนื้อหาและความน่าสนใจของข้อมูลจึงเกิดขึ้นจากความต้องการในการสื่อสารเรื่องเฉพาะของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามาใช้ระบบดังกล่าว ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาที่เป็นความรู้ทุกด้าน อย่างไรก็ตาม การนำเสนอเนื้อหาในระบบเครือข่าย เป้าหมายสำคัญของการสื่อสารซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นประเด็นสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายก็คือ ความต้องการที่จะเผยแพร่อุดมการณ์บางอย่างไปสู่สังคม โดยการสร้างช่องทางของตนเองเพื่อที่จะรักษามลประโยชน์ของกลุ่มตนเองไว้ ในขณะที่สื่อมวลชนจำเป็นต้องแบ่งพื้นที่ให้กับอุดมการณ์และผลประโยชน์อันหลากหลาย ทำให้การเผยแพร่อุดมการณ์อาจถูกขัดขวางจากการดำเนินงานตามหน้าที่ของสื่อมวลชน การสื่อสารผ่านเครือข่ายจึงทำให้อุดมการณ์ของกลุ่มสื่อสารมีความชัดเจนมากขึ้น และสามารถปฏิบัติการทางด้านเนื้อหาได้เต็มที่มากยิ่งขึ้น เนื้อหาทางด้านอุดมการณ์จึงเป็นส่วนสำคัญที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างสมาชิก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการชัก

นำให้ผู้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการแสดงตนว่าเป็นผู้มีอุดมการณ์อันเดียวกัน

1) เนื้อหาที่ปรากฏในการสื่อสาร

อุดมการณ์ที่ปรากฏในเนื้อหาการสื่อสารผ่านเครือข่ายของผู้ให้สัมภาษณ์ สามารถดูได้จากความสนใจและวิธีการใช้ข้อมูลจากข่าวสาร 3 ประเภทคือ ข่าวสารการเมือง ข่าวสารเศรษฐกิจ และทิศทางการพัฒนาสังคม ความสนใจในเนื้อหาและวิธีการใช้ข้อมูลจะถ่ายทอดไปสู่การกระทำที่แตกต่างกันตามอุดมการณ์

สำหรับ เอลิมพร อุ้นแก้ว และลือชา ชับมัน ต่างเป็นผู้ใช้เครือข่ายการสื่อสารในฐานะปัจเจก โดยเป็นการติดตามข่าวสารข้อมูลเพื่อที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในอาชีพการงาน โดยเฉพาะข่าวสารด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามวิธีการใช้ข่าวสารจากระบบเครือข่ายของบุคคลทั้งสองเป็นไปในลักษณะของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร เท่านั้นซึ่งแตกต่างไปจากกรณีของ บุษชา บุชาธรรม ที่ได้เข้าร่วมในการสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมกับกลุ่มที่ให้ความสำคัญในเรื่องเดียวกัน

"ตอนนี้ผมกำลังทำ TEDNET อยู่ครับ มันมาจาก Thai Environment and Development Network มันเป็นเครือข่ายของการสัมมนาสิ่งแวดล้อม จริง ๆ แล้วผมอยากให้มันเป็น THAINET เลยด้วยซ้ำ มันเป็นเรื่องของการช่วยเหลือ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผมเชื่อว่ามันจะส่งผลในแง่ของการช่วยเหลือสังคม" (บุษชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

การรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อทำการสื่อสารของชนชั้นกลางที่ใช้เทคโนโลยี จึงเป็นไปเพื่อความพยายามปกป้องและรักษาผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์ที่สำคัญ และยังสะท้อนให้เห็นภาพของกิจกรรมที่เน้นการเป็นผู้สนับสนุนทางด้านข้อมูล และความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ อาจมีการขยายผลของการสื่อสารไปเป็นการทำกิจกรรมทางการสื่อสารร่วมกับองค์กรอื่นที่มีแนวคิดเดียวกัน เช่นการรวมตัวของกลุ่มสิ่งแวดล้อม การรวมกลุ่มจัดสัมมนาทางการเมือง ฯลฯ

ดังนั้นลักษณะของการรวมกลุ่มในการจัดระบบการสื่อสารผ่านเครือข่ายจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์และเป้าหมายของการสื่อสารและการทำกิจกรรมทางการเมือง และจากข้อมูลของผู้

ใช้ที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์พบว่า การนำเสนอเนื้อหาทางการสื่อสารส่วนใหญ่แล้วเป็นไปเพื่อการเผยแพร่ข่าวสารของกลุ่มและการเผยแพร่แนวคิดด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาสังคม

2) วิธีการที่ใช้ในการสื่อสาร

วัฒนธรรมการสื่อสารของมนุษย์เริ่มขึ้นจากความสามารถในการแสดงออกทางความคิดและการกระทำของปัจเจกชน ซึ่งเป็นหลักปรัชญาทางการเมือง และเมื่อผ่านกระบวนการสื่อสารทางการเมืองแล้ว ผลของความคิดเห็นต่าง ๆ จะกระจุกกระจายอยู่ภายในสังคม การดำเนินงานด้านอุดมการณ์ของคนในสังคมเริ่มที่จะขาดช่วง เช่น กิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษา ซึ่งเป็นผลพวงมาจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539) จากช่องว่างต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ในสร้างเครือข่ายทางการสื่อสาร โดยเป็นการให้ความสำคัญกับการแสดงออกทางการเมืองและการสื่อสารในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเชื่อมต่อความคิดของคนในสังคมที่เคยแยกออกจากกัน โดยก่อให้เกิดการรวมตัวที่มีพลังมากยิ่งขึ้น

“ผมเชื่อในเรื่องของปัจเจก และพลังในการสื่อสารทางความคิดของพวกเขา การมีเครือข่ายจะทำให้เราสามารถจับมือกันได้ในฐานะของปัจเจก เหมือนอาจารย์มหาวิทยาลัยก็มีเครือข่ายของเขาเอง เขามีพลังมากเลยนะ คนเราคิดพร้อมกันมันจะดีกว่า ถ้าอยู่ ๆ ค่อยไหลขึ้นมา แต่ไม่มีกลไกเชื่อมต่อกันไม่มีพลังครับ ผมจึงเห็นว่าการใช้เครือข่ายหรือการ On-Line อะไรเหล่านี้มันสามารถทำตรงนี้ได้” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชน (individualism) ที่เข้ามาร่วมตัวกันในทางการสื่อสาร การรวมกลุ่มของชนชั้นกลางจึงไม่ได้มีความหมายเพื่อแสดงกฎหมู่ แต่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแสดงเจตนารมณ์และจุดยืนของกลุ่ม อีกทั้งยังพยายามกำหนดความสำคัญของอุดมการณ์ของตนให้สังคมได้ประจักษ์และคืบหน้าเข้าสู่การโน้มนำความคิดให้สังคมเห็นดีเห็นงามกับอุดมการณ์ของกลุ่มอยู่ตลอดเวลา

“การรวมกลุ่มมันจะสื่อสารกันได้ดี มันแสดงความคิดเห็นแบบตอบโต้ได้เลย ถ้ามีคนเห็นด้วยกับเรา เขาก็จะเอาความคิดนั้นไปพูดต่อ บอกต่อ เหมือนงานวิจัยเกี่ยวกับผู้บริโภค มันเป็นเรื่องจิตวิทยาที่ลูกค้าจะ บ่นสินค้าที่ไม่ดี แล้วบอกต่อไปเป็น 10 ไป 20 แต่ถ้าเป็นข้อดี คนชมแค่คนเดียวเอง ทีนี้มันจะเกิดการพูดถึง โดยเฉพาะประเด็นทางการเมือง มันถูกสนใจอะไรมากขึ้นใช่ไหม ซึ่งมันดีกว่าไม่ทำอะไรเลย” (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

ในกรณีนี้อาจมีผู้มองว่า เนื่องจากการสื่อสารผ่านเครือข่ายมีลักษณะร่วมกับการสื่อสารระหว่างบุคคล ทำให้ข้อมูลการสื่อสารที่ดิบเกินไปนั้นอาจมีความผิดพลาดได้เพราะไม่มีการตรวจสอบ และกังวลว่าลักษณะของการบอกต่อที่เนื้อหาของข่าวสารอาจจะตกหล่นหรือถูกเพิ่มเติมระหว่างทางการสื่อสารอาจมีความเป็นไปได้สูง (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่าการสื่อสารแบบเครือข่ายยังคงเป็นวิธีการสื่อสารกับแหล่งข้อมูลโดยตรง และสามารถตรวจสอบหรือซักถามรายละเอียดได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น การสื่อสารผ่านเครือข่ายจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมทางด้านความคิด และมีโอกาสแลกเปลี่ยน ปรีกษาคิดเห็นกันก่อนล่วงหน้า ก่อนที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งแตกต่างไปจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนที่ผู้อ่านอาจได้รับข่าวสารที่เสนอข่าวไม่รอบด้าน หรือมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในประเด็นไม่ชัดเจน ทำให้สังคมและประชาชนถูกปลูกปั้นทางความคิดได้ง่ายกว่า เห็นได้จากกรณีการประท้วงของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ด้วยความรุนแรง เมื่อได้รับข่าวสารและการปลุกกระดมจากสื่อต่าง ๆ ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าการสื่อสารที่ติดต่อเชื่อมโยงความคิดเห็นกันได้นั้น จะช่วยลดความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการรับข่าวสารเพียงด้านเดียว เป็นการเสริมสร้างความพร้อมตั้งแต่ขั้นตอน War of Position เพื่อเป็นหลักประกันว่า ขั้นตอน War of Movement ในอนาคตจะได้ไม่มีความสับสนทางด้านอุดมการณ์และเป้าหมายในการชุมนุม

จากวิธีการทั้ง 2 ข้อในการสื่อสารทางการเมืองผ่านระบบเครือข่ายของชนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ชนชั้นกลางบางกลุ่มได้ปรับปรุงวิธีการสื่อสารของตน จากลักษณะของความเป็นปัจเจก (individualism) ไปสู่การรวมกลุ่มในการประกาศจุดยืนหรือการแสดงพลังทางการเมืองในสถานการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการเผยแพร่พื้นที่อุดมการณ์ที่มีต่อสังคม (War of Position and War of Movement) ด้วยกลวิธีต่าง ๆ เพื่อเป็นการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นนั่นเอง

- ข้อจำกัดในการใช้เครือข่ายการสื่อสาร

ข้อจำกัดนี้สามารถแบ่งอธิบายออกได้เป็น 2 ด้านคือ เหตุผลของตัวผู้ใช้ และเหตุผลที่จะเกิดกับสังคม

1. สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้ช่องทางการสื่อสารแบบเครือข่าย ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้มีที่ทางในเชิงปฏิเสธโดยเฉพาะกับการใช้เทคโนโลยีในการเชื่อมเครือข่ายมากนัก หากแต่มีเงื่อนไขบางประการที่

ทำให้เป็นอุปสรรคในการใช้งาน ได้แก่ วิธีการเข้าสู่รูปแบบการสื่อสาร ค่าใช้จ่าย และ การมีเวลารว่างจากการทำงานในแต่ละวันเพื่อที่จะเข้าร่วมกระบวนการสื่อสาร

“ผมว่ามันก็น่าสนใจ เพราะมันเหมาะกับคนชั้นกลางอย่างเรา ๆ นะ คงไม่อยากจนเกินไปถ้าสนใจ แต่ตอนนั้นผมยังไม่รู้ว่าจะเข้ายังไงถึงจะสะดวกที่สุดสำหรับตัวผม ก็อยากหาคนแนะนำนะครับ วันก่อนมีน้องคนหนึ่งแนะนำไปเครือข่ายแห่งหนึ่ง ผมก็ว่าดีครับ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนในนั้น แต่ผมเองก็ต้องทำงานจนไม่มีเวลาเหลือพอจะเข้าไปใช้เหมือนกันนะ ใจหนึ่งมันก็อยาก แต่เราก็มึนหน้าที่ต้องทำงานด้วย” (ปฐม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

2. ในขณะที่มีผู้มองถึงสภาพปัญหาของการสื่อสารกับสังคมว่า ถึงแม้วิธีนี้จะเป็นวิธีที่ดี ที่สามารถสร้างให้เกิดการสื่อสารทางความคิดมากขึ้น แต่ในด้านกลับกัน ส่วนหนึ่งอาจจะทำให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำภายในสังคมเพิ่มมากขึ้น ระหว่างชนชั้นที่มีโอกาสในการเข้าถึงที่ต่างกัน

“ผมคิดว่ามันอาจมีปัญหาขึ้นได้ในอนาคต เพราะสิ่งเหล่านี้โดยเฉพาะเทคโนโลยีมันจะสร้าง Gap ขึ้นในสังคม เด็กที่ด้อยโอกาสจะไม่มีโอกาสได้จับต้องของแบบนี้ แล้วคนพวกนี้ก็จะต่ำลงเรื่อย ๆ ในขณะที่คนที่มีโอกาสนั้นก็จะยิ่งเขิบตัวเอง แล้วเด็กกลุ่มนั้นจะเป็นอย่างไร” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

และในข้อจำกัดต่าง ๆ ทั้งสองประการนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า อิทธิพลของเทคโนโลยีจะมีผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารทางการเมืองไม่มากเท่ากับการที่คนในสังคมขาดการพัฒนาคุณภาพทางความคิดและวิจารณ์ญาณในการใช้สื่อมวลชน

“พีคิดว่าอนาคตมันยังอีกยาวไกลที่ทุกบ้านจะมีคอมพิวเตอร์เอาไว้ใช้ เอาไว้เล่น Internet มันก็มีแต่คนเมืองเท่านั้นที่จะเข้าถึงได้ แต่พีเชื่อเรื่องการพัฒนาคนมากกว่านะ ไม่ว่าเราจะมีหนังสือพิมพ์แค่ 2 ฉบับมันก็ยังมียะโยชน์ หากคุณมีวิจารณ์ญาณและไม่ด้อยโอกาสจนเกินไปนักในการแสดงออกทางความคิดที่เป็นของตนเอง แต่ถ้าเราปิดกั้นตัวเอง คุณจะมีสื่อที่เป็นกลางขนาดไหนมันก็ไม่มียะโยชน์ อย่าง Internet เพราะสื่อนี้ข้อมูลบางครั้งมันค่อนข้างดิบ ถึงคุณมีแต่คุณสุ่มสี่สุ่มห้าเชื่อ มันก็เกิดผลร้ายได้ อันนี้มันขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนเป็นสำคัญเลย ถ้าวันหนึ่งเราเห็นรูปนุ๊กโป๊แล้วเรารู้ว่าไม่ใช่นุ๊กหรือก พี้ว่าวันนั้นจะเป็นวันที่

Internet มันใช้ได้กับคนไทย คือเราแยกได้ว่าอะไรจริงอะไรหลอก แล้วเราก็พัฒนาขึ้น รู้เท่าทันสื่อ เท่าทันนักการเมือง” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

การสื่อสารผ่านเครือข่าย ถึงแม้จะยังมีกลุ่มที่ใช้ค่อนข้างจำกัด คือเป็นกลุ่มระดับชนชั้นกลางขึ้นไปเพียงบางกลุ่ม แต่ได้ทำให้อุดมการณ์ภายในการสื่อสารปรากฏชัดเจนมากกว่าในสื่อมวลชนที่ผู้อ่านต้องอาศัยการตีความเกี่ยวกับความหมายทางด้านอุดมการณ์ ซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้โอกาสการทำความเข้าใจกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในเครือข่ายมีมากขึ้น ทำให้การขยายพื้นที่ทางด้านอุดมการณ์มีการเปลี่ยนแปลงไปจากการใช้อารมณ์ร่วมของสังคมมาเป็นการใช้เหตุผลและข้อมูลในการอธิบายมากขึ้น ซึ่งเป็นศักยภาพประการใหม่ในทิศทางการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

สรุป : รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารของแต่ละบุคคลจะพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนนั้นจะมีรูปแบบการสื่อสารที่ไม่ได้จำกัดอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง (ยกเว้นสถานะเบื้องต้นในการเป็นผู้รับสาร) จากข้อมูลรูปแบบการเปิดรับข่าวสารของชนชั้นกลาง เมื่อนำเอาพฤติกรรมในการสื่อสารทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์มาเรียงกันตามลำดับจะพบว่ามีขั้นตอนการสื่อสารที่เป็นรูปแบบอยู่ 5 วิธี คือ

1. 1 การเป็นผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว (ลีอา ซัมมัน)
2. 1 + 2 จากการเป็นผู้รับสาร ก็จะมีการส่งต่อข่าวสารต่อไปด้วยกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล (ศดิน พัฒนาภิรมย์, รัตนวรรณ แก้วนิช , วรวรรณ เปรมสุข , กัญญ์ลดา เนียมแสง)
3. 1 + 2 + 3 นอกเหนือไปจากการส่งข่าวสารไปยังกลุ่มแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังมีโอกาสในการใช้สื่อมวลชนในฐานะผู้ส่งสารอีกด้วย (ชาคริต สุดสายเนตร , วิภา ดาวมณี , โกสิต ปัญญเศรษฐ , ปฐมสรรพสุดาญาณ)
4. 1 + 2 + 4 สำหรับกลุ่มที่ไม่นิยมการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ก็จะมีหันมาใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเครือข่ายเป็นช่องทางในการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารแทนสื่อมวลชน (บุชา บุชาธรรม)

5. $1 + 2 + 3 + 4$ เป็นกลุ่มที่มีการใช้ช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองครบทั้ง 4 รูปแบบ (เฉลิมพร อุ้นแก้ว, ศยามล ไกยูรวงศ์, พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สมบัติ บุญงามอนงค์)

และผลปรากฏว่าวิธีการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางทั้งที่อยู่ในฐานะผู้รับสาร หรือ ผู้ส่งสารต่างส่วนใหญ่ยังคงพอใจกับการสื่อสารทางการเมืองด้วยรูปแบบหรือวิธีที่มีลักษณะของ “การสื่อสารระหว่างบุคคล” โดยเฉพาะในกลุ่มสมาชิกที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันมากกว่าการใช้รูปแบบสื่อสารในสื่อมวลชน ยกเว้นในรายที่สามารถเข้าไปใช้สื่อมวลชนได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้การสื่อสารระหว่างบุคคลยังมีส่วนไปปรากฏในลำดับขั้นของการสื่อสารรูปแบบอื่น ๆ ด้วย เนื่องจากเมื่อผู้สื่อสารได้แสดงความคิดเห็นผ่านไปยังสื่อทั้งที่เป็นสื่อมวลชนหรือเครือข่ายมาถึงระดับหนึ่ง โอกาสที่จะมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายหลังจากการติดต่อสื่อสารแบบไม่เห็นตัวจะมีเพิ่มมากขึ้น เช่นในกรณีตัวอย่างของโกคิด ปัญญเศรษฐ์ ที่ได้ใช้ช่องทางสื่อสารมวลชนในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และภายหลังจากการแสดงความคิดเห็น ก็ได้มีบุคคลกลุ่มหรือสมาคมต่าง ๆ นัดที่จะพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอยู่เสมอ (โกคิด ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540) หรือแม้แต่การสื่อสารผ่านระบบเครือข่าย ก็มักจะเกิดกิจกรรมลักษณะเช่นนี้ตามมาแบบเดียวกัน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า คนชั้นกลางในสังคมไทยยังคงต้องการที่จะแสดงความคิดเห็นและทำการสื่อสารภายใต้เงื่อนไขของความมีเสรีภาพเป็นสำคัญ ในขณะที่สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่เป็นเวทีการแสดงความคิดเห็นของคนทุกชนชั้น คนชั้นกลางก็ได้พยายามแสวงหาเวทีใหม่ ๆ เป็นของตนเองเพื่อใช้ในการสื่อสารทางความคิดกับกลุ่มของตนให้ได้มากยิ่งขึ้น

การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงยังคงเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ชนชั้นกลางได้ให้ความสนใจเพื่อใช้ในการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะลักษณะของการสื่อสารทางการเมืองที่แยกย่อยจากบริบททางสังคมระดับ Macro ให้เล็กลงมาเหลือเพียงการสื่อสารแบบตัวต่อตัว ภายใต้บรรยากาศทางการเมืองและการเปิดกว้างของสื่อมวลชนในปัจจุบัน การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงถือเป็นวิธีการเรียนการสอนหรือเป็นโรงเรียนการเมืองห้องเล็กที่ผู้เรียนสามารถศึกษาประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง และได้รับการถ่ายทอดอุดมการณ์เหล่านั้นผ่านบุคคลหรือผ่านสื่อมวลชน

จากแนวโน้มของรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการและแบบแผนของการใช้สื่อเพื่อการสื่อสาร และผลของการสื่อสารได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงให้ความสำคัญกับหนังสือพิมพ์ในฐานะเครื่องมือสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญ ถึงแม้ว่าผู้ที่เข้าไปใช้ในลักษณะของผู้ส่งสารอย่างจริงจังมีเพียง 3 คน แต่โอกาสที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นจะเข้าไปมีส่วนร่วมใน

หนังสือพิมพ์ก็มีความเป็นไปได้ ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงทัศนคติที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีต่อหนังสือพิมพ์
ดังนั้น การจะตอบว่าหนังสือพิมพ์จะสามารถตอบสนองความต้องการในการสื่อสารและการตอบสนอง
ผลประโยชน์ของชนชั้นกลางได้มากน้อยเพียงไร ผู้วิจัยจะต้องศึกษาถึงทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อ
หนังสือพิมพ์ในอีกขั้นหนึ่งในการตอบคำถามของงานวิจัยนี้

บทที่ 6

ทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

สำหรับในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอเนื้อหาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในเรื่องของทัศนะที่ชนชั้นกลางมีต่อหนังสือพิมพ์ในเรื่องการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น โดยผู้วิจัยได้จัดลำดับหัวข้อในการนำเสนอข้อมูลไว้ดังต่อไปนี้

1. บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อสังคม
2. คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ และวิธีการนำเสนอ
3. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง
4. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

จากข้อมูลของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้ง 18 คน ผู้วิจัยยังคงยึดกลุ่มชนชั้นกลางทั้ง 14 คนในการอธิบายทัศนะในสถานะชนชั้นกลางเช่นเดิม และได้เพิ่มบทบาทของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์จำนวน 4 คน เป็นผู้สะท้อนภาพในอีกมุมมองหนึ่ง เพื่อให้การแสดงทัศนะเหล่านี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1. บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อสังคม

ในฐานะชนชั้นผู้เสพข่าวสารที่คอยติดตามความเคลื่อนไหวไม่เฉพาะเพียงแต่เนื้อหาของข่าวสารเท่านั้น แต่ยังคงทำหน้าที่ของชนชั้นกลางที่คอยเฝ้าสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบกับสังคมของตนเองเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มคนชั้นกลางที่ใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง สื่อมวลชนในฐานะกลไกของสังคมจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของชนชั้นกลางในการตรวจสอบอยู่เนื่อง ๆ ว่า สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ต่อสังคมไปในทิศทางต่าง ๆ อย่างไรบ้าง สำหรับทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์นี้ จะเป็นการทบทวนบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม

1.2 การเล่นบทเป็นเวทีเสรีทางความคิด

1.3 อำนาจตรวจสอบของหนังสือพิมพ์

1.1 ความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม

สำหรับข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวความคิดออกได้เป็น 3 แนวทาง คือ ทักษะด้านบวก ทักษะด้านลบ และ ความคาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชน

(ก) ทักษะด้านบวก

- การเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของสังคม (Agenda Setting)

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่าหนังสือพิมพ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถกระตุ้นให้สังคมเกิดความตื่นตัวต่อเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามในการสร้างความสนใจในประเด็นที่ประชาชนควรจะได้ใส่ใจ ไม่ว่าจะเป็น สถานการณ์ทางการเมือง ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

“ช่วงที่กระแสการเมืองมันแรง ๆ หนังสือพิมพ์จะมีอิทธิพลมากที่กระตุ้นให้คนหันมาสนใจการเมืองมากขึ้น คอยติดตามข่าว จนถึงการแสดงความคิดเห็นโดยใช้สื่อเป็นเงื่อนไขในการแสดงความคิดเห็นผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์” (ชาคริต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

“การทำให้คนชั้นกลางคิดและตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น มันต้องผ่านกระบวนการรับรู้จากสื่อมวลชน ซึ่งอาจจะผ่านทางเดียวที่สำคัญเพราะชุมชนของเขาแตกสลาย และสื่อมวลชนได้เข้ามาประสานมันเอาไว้” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

“มันเป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอน ข่าวสารเมื่อมาถึงปัจเจก แต่ละคนจะเชื่อตามสื่อหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่คนพวกนี้(หนังสือพิมพ์)จะเป็นผู้กำหนด มีส่วนกำหนดสังคม เป็นคนที่กำหนดว่าประเด็นใดควรจะเป็นข่าว ไม่ใช่คนอ่านที่จะเป็นผู้กำหนดว่าเรื่องทำนองนี้จะต้องขึ้น